

**JASCHIK ÁLMOS MŰVÉSZETI
SZAKGIMNÁZIUM ÉS TECHNIKUM**
**KÉPZŐ- ÉS Iparművészeti munkatárs
- FESTŐ**

Kidolgozott vizsgatételek

Csonka Szilvia
2022, Budapest

Tartalomjegyzék

I. Bevezetés	4
A. A vizsga időpontja	4
B. Megjegyzés a kidolgozáshoz	5
C. A szóbeli és gyakorlati vizsgák követelményei	5
II. Az ókori Egyiptom művészete	7
A. Az ókori egyiptomi társadalmi felépítése, hiedelemvilága, művészeti korszakai és emlékei	7
B. Az ókor meghatározó festészeti technikái: az egyiptomi falkép	41
C. Galéria	45
III. Az antik görög művészete	47
A. Az antik görög kor hitvilága, korszakai és építészete	47
B. Az ókori görög kultúra festészeteinek hatása a római kori festészetre	73
C. Galéria	78
IV. Az ókeresztény és a bizánci művészet	80
A. Az antik Róma korszakai, kultúrája, építészete, szobrászata és festészete	80
B. A római kori festészet alapvető jellemzői	99
C. Galéria	110
V. A románkori művészet	111
A. Az ókeresztény és a bizánci építészet, festészet és díszítőművészeti ikonfestészet	111
B. Az ikonfestészet	128
VI. A románkori művészet	134

A.	A románkori építészet, szobrászat és kézművesség	134
B.	A románkori freskófestészet, kódexfestészet és alapozási technikák	146
VI. A gótika építészete és az olajfesték megjelenése		150
A.	A gótika építészete	150
B.	A tojástempera, jelentősége a klasszikus olajkép technika ki-alakulásában és a szárnyasoltárok	151
VII. A gótikus szobrászat, festészet, kézművesség és ólomüveg-technika		152
A.	A gótikus szobrászat, festészet és kézművesség alkotásai	152
B.	Az ólomüveg-technika	153
VIII. Az itáliai reneszánsz művészet		154
A.	Az itáliai reneszánsz építészet, szobrászat és festészet	154
B.	Az itáliai reneszánsz freskó festészet	155
IX. A reneszánsz művészet Itálián kívül		156
A.	A reneszánsz művészet Itálián kívüli elterjedése	156
B.	A reneszánsz kor táblaképfestészete	157
X. A barokk művészet		158
A.	A barokk építészet és szobrászat	158
B.	A casselli barna az olajkép technikában és a lazúrozás	159
XI. A barokk és rokokó festészete		160
A.	A barokk és rokokó festészet európában	160
B.	A rembrandti festészet jellemzői és olajfestés technikája	161
XII. A klasszicizmus művészete		162
A.	A kalsszicista építészet, szobrászat és festészet	162
B.	Klasszikus megoldások a díszletfestészetben, a táblakép és a díszletfestő technika különbségei	163
XIII. A romantika művészete és az akvarell technika		164
A.	A romantika szobrászata, festészete és építészete	164
B.	Az akvarell technika	165

XIV. Az impresszionizmus, posztimpresszionizmus és a plein air technika	166
A. Az impresszionista és a posztimpresszionista festészet	166
B. A plein air festészet és az impresszionista festészeti megoldások	167
XV. A szimbolizmus és a szecesszió művészete, valamint a paszterrtechnika	168
A. A szimbolizmus és a szecesszió Európában és Magyarországon	168
B. A paszterrtechnika festészeti technika és a fixatív	169
XVI. 20. századejének avantgárd művészeti irányzatai I.	170
A. A fauvizmus, az expresszionizmus és a kubizmus	170
B. Az avantgárd mozgalmak és a prehisztorikus művészetek	171
XVII. 20. századejének avantgárd művészeti irányzatai II.	172
A. A futurizmus, a konstruktivizmus, a dadizmus és a szürrealizmus művészeti irányzatok	172
B. A montázs és a kollázs festészeti technika	173
XVIII. 20. századi építészet, iparművészet és a street art	174
A. A 20. századi építészet és iparművészet legfontosabb irányzatai	174
B. A street art művészet	175
XIX. 20. század második felének avantgárd művészete és a csurgatásos technika	176
A. A 20. század második felének avantgárd és a magyar neo-avantgárd festői irányzatai	176
B. A csurgatásos festéstechnika és Jackson Pollock	177
XX. Újabb képzőművészeti műfajok a 20. század második felében és kortárs alkotók	178
A. Újabb képzőművészeti műfajok, irányzatok a 20. század második felében	178
B. Kortárs művészek és új technikai lehetőségek a kortárs festészetben	179
XXI. Források	180

. fejezet

Bevezetés

A. A vizsga időpontja

- 2022. Június 9., csütörtök
 - 7:30-ig: vizsgázók érkezése.
 - 8:00-tól: a portfólió bemutatása (a vizsga kezdete előtt meg kell jelenni).
 - 10:45-től: vizsgaremek bemutatása.
- 2022. Június 10., péntek
 - 7:30-ig: vizsgázók érkezése.
 - 8:00-tól: szóbeli vizsgák (a vizsga kezdete előtt meg kell jelenni).
 - Az iskola részéről vizsgabizottsági tagok: Balogh Ede, Haramati Zsófia, Sárközi Antal.
- Megjegyzések
 - Alkalomhoz illő öltözöt elvárt.
 - A vizsga együtt lesz a nappali és esti OKJ-s festőknek (összesen 20 fő együtt).
 - **A képesítő vizsga előtt fél órával kötelező mindenkinak megjelennie!** A szigorú szabályzat értelmében pár perc késés is a vizsgából való kizárást eredményez!!
 - Hozni: személyi igazolvány is szükséges.
 - minden szakma a vizsgájára szervezze meg a bőfét: legyen ásványvíz, pogácsa, papírhoharak/tányérok a vizsgabizottság számára. Ezt a vizsgázók szokták szervezni, nem az iskola.

B. Megjegyzés a kidolgozáshoz

A következőkben a 2022. júniusi vizsgára kiadott tételek kidolgozásai találhatóak.

A jelen kidolgozás diák által kidolgozott verzió: hibákat tartalmazhat.

C. A szóbeli és gyakorlati vizsgák követelményei

A szóbeli (elméleti) vizsga adatai	
Szakképesítés megnevezése	4 0213 01 Képző- és iparművészeti munkatárs (02134002 Festő)
A vizsgafeladat megnevezése	Szakmai elmélet vizsgafeladat (A-B)
A vizsgafeladat ismertetése	Szóbeli összefoglaló a programkövetelmény alapján összeállított, központi tételsorból húzott téTEL A) és B) témaKöreiből.
Vizsgafeladat időtartama	45 perc - Felkészüési idő: 30 perc, - Válaszadási idő: 15 perc
A vizsgafeladat értékelési súlyaránya	30%
A tétesor a következő tantárgyak témaKöreiből kerül összeállításra	A) Művészettörténet, B) Festő szakmai elmélet.
Tételek tartalma	A központilag összeállított vizsgakérdések a művészettörténeti és festő szakmai elméleti témaKöröket tartalmazzák.
A tételekhez használható segédeszköz	A képző intézmény által összeállított maximum 2-2 oldalas, feliratok nélküli képmelléklet.

A gyakorlati vizsga adatai	
A vizsga részei	A) Szakmai portfólió B) Festő vizsgamunka bemutatása
A vizsgafeladat időtartama	A) és B) vizsgatevékenységre összesen: 30 perc (felkészülési idő nincs).
Értékelési súlyaránya	Az A) és B) vizsgatevékenységre összesen: 70% .
Vizsgafeladat ismertetése	Az A) Szakmai portfólió és a B) Festő vizsgamunka egymást követő bemutatása, melyeket egybefüggő tevékenységekkel kell megszervezni.
A) A Szakmai portfólió bemutatása	A képzési időben végigvitt szakmai gyakorlati tevékenység bemutatása a képekkel és rövid szövegekkel meg szerkesztett portfólió prezentációjával . Rajzi, plasztikai előtanulmányokat, kreatív és szakmai feladatokat tartalmazó, együttesen minimum 25 oldalas digitális prezentáció.
A Szakmai portfólió anyagának és bemutatásának értékelése	A vizsgázó a Gyakorlati vizsgán az előzetesen leadott digitális portfólióját mutatja be. Értelmezi a munkáit és ismerteti a munkáját irányító gondolati, technikai háttereit . A vizsgabizottság a vizsgázó által elkészített szakmai anyag együttesét, a megoldások színvonalát és a bemutató alkalmával mérhető alkotói gondolkodásmód meglétét, fejlettségét, a verbális előadást és a szakmai fogalmak pontos használatát együttesen értékeli.
B) Szakmai vizsgamunka bemutatása és prezentáció követelményei és annak értékelése	A szakmai vizsgamunka készítése olyan szakmai tevékenység, amely önmagában alkalmas arra, hogy a vizsgázó beszámolhasson a tanulmányai során megszerzett ismeretek és képességek valamelyik komplex halmazából. A vizsgamunka a kész vizsgatárgyon kívül tartalmazzák a készítési folyamat leírását és dokumentációját nyomtatott és elektronikus prezentáció formájában (tervezek, vázlatok, munkafázisok).

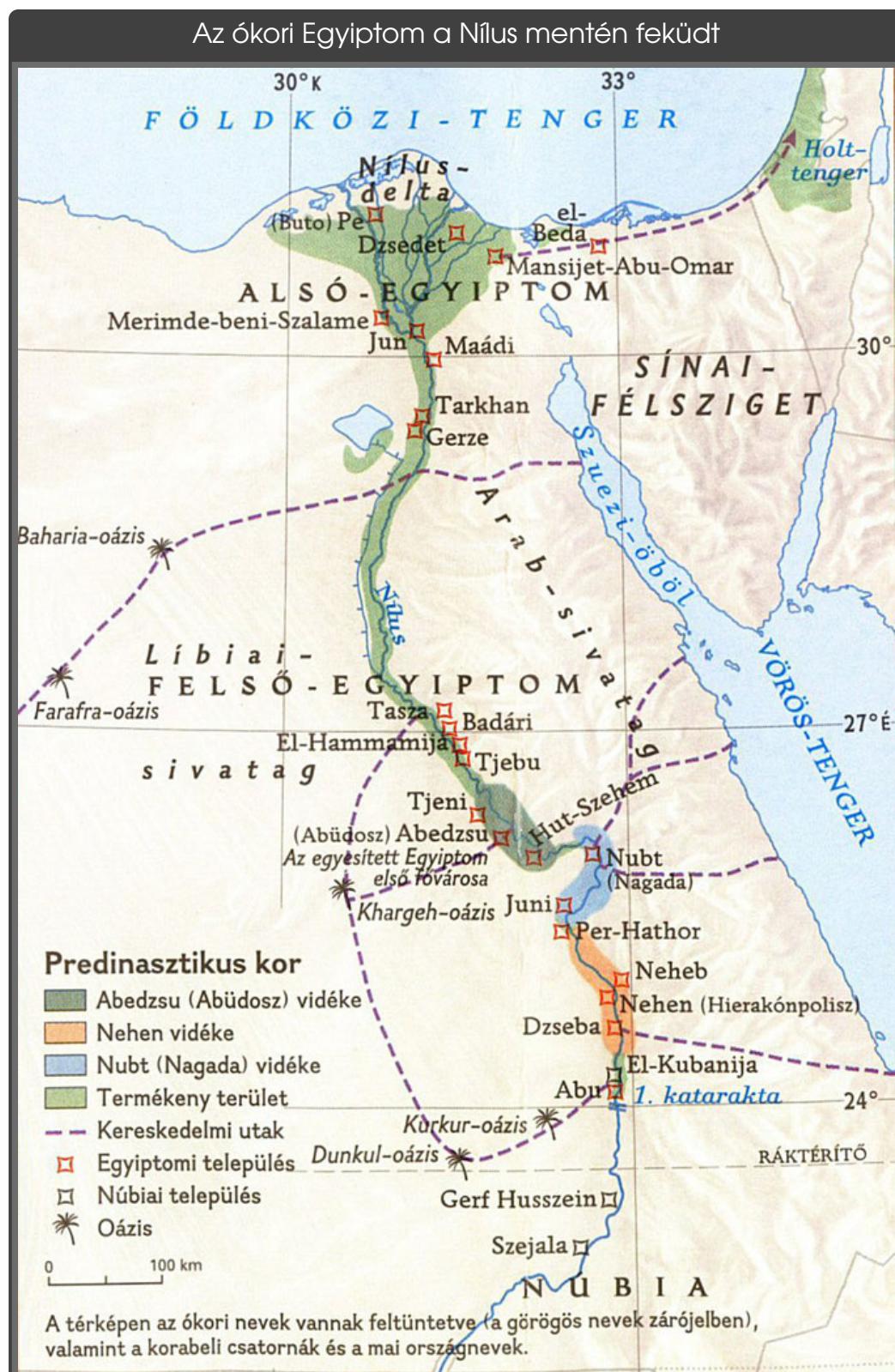
I. fejezet

Az ókori Egyiptom művészete

A. Az ókori egyiptomi társadalmi felépítése, hiedelemvilága, művészeti korszakai és emlékei

A téTEL adatai	
Tétel teljes címe	Mutassa be az ókori Egyiptom társadalmi felépítését, hiedelemvilágát! Ismertesse az ókori egyiptomi művészet korszakait, az építészet, szobrászat és festészet ránk maradt emlékeinek jellegzetességeit!
Jegyzetek	<ul style="list-style-type: none">• Az ókori egyiptomi művészet korszakai, földrajzi, társadalmi környezete.• A sír- és templomépítészet típusai, felépítése, jellemzői.• A szobrászat, a festészet és tárgykultúra jellemzői és stílusjegyei.

Földrajzi elhelyezkedés

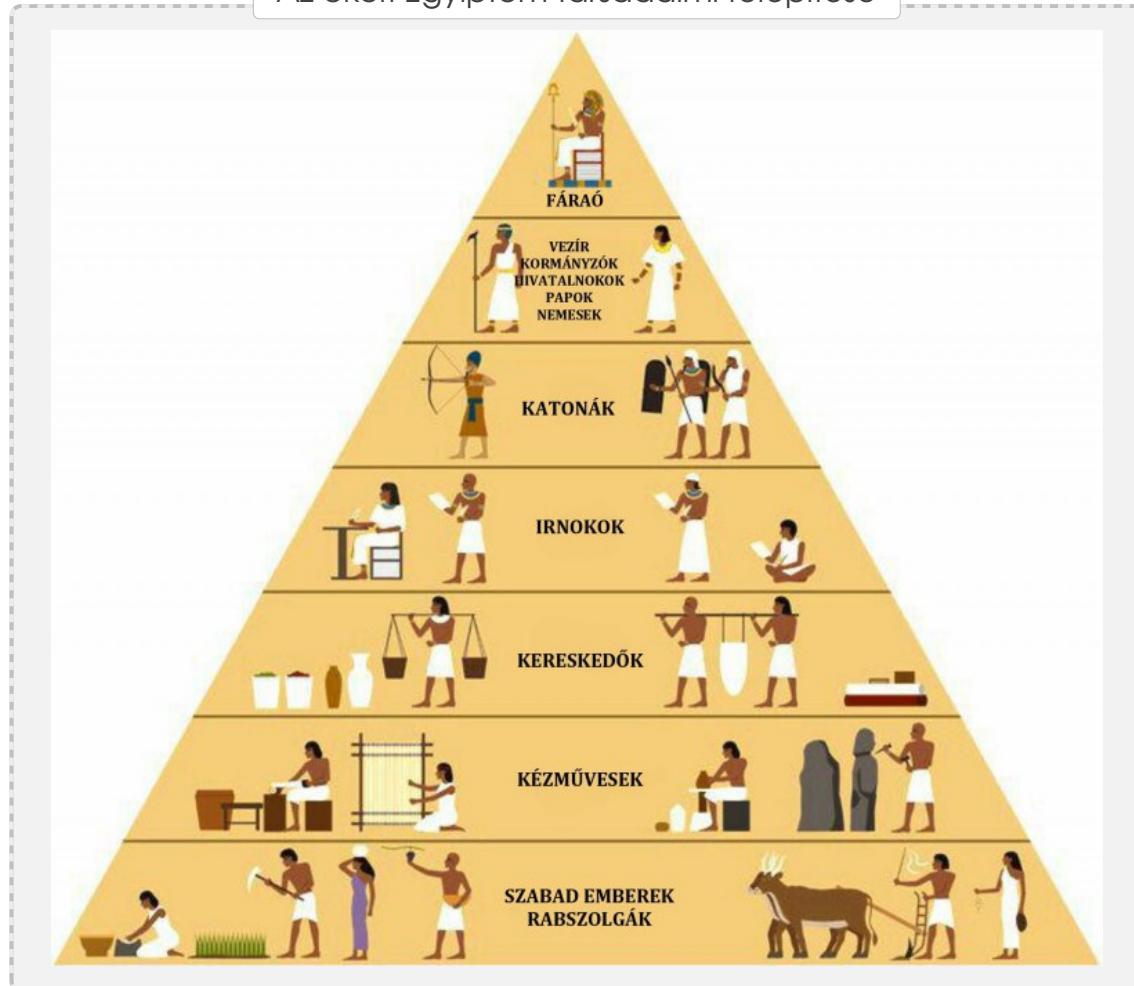
Egyiptom éghajlata alapvetően sivatagos, ezért a kultúra a **Nílus mentén**, annak partján 5-10 km-es szélességben, több mint 1 000 km hosszan alakult ki.

Ezen ókori civilizáció kialakulásának feltétele a folyó éltető ereje volt: a Nílus. A folyó vetés előtt, júliustól novemberig áradt, termékeny iszapot terítve szét, tápanyagban gazdaggá téve a talajt és lehetővé tette az **elárasztásos gazdálkodást**.

A terület földrajzilag és kezdetben politikailag is két részre tagolódott. **Alsó Egyiptom** északon, a Nílus deltatorkolatánál feküdt a síkvidéken. **Felső Egyiptom** attól délebbre, a magasabban fekvő területeken, a Nílus mentén hosszan kanyargó partszakaszon helyezkedett el.

Társadalmi felépítés

Az ókori Egyiptom társadalmi felépítése

Az állam élén a korlátlan hatalommal rendelkező **fáraó** állt. Az előkelőket a származás szerinti arisztokrácia alkotta, belőlük kerültek ki a főtisztségek. Az államigazgatás és az igazságszolgáltatás vezetője a vezér. A gazdasági élet irányítószerve a kincstár, az államgépezet működését az írnokok biztosították.

A közigazgatási egységek a nomoszok (kerületek), élükön a nomarkhoszokkal (kormányzókkal). A közrendűeket két réteg alkotta: a parasztok - a föld használata fejében terménnyel és közmunkával adóztak -, és a kézművesek. A házi rabszolgák a hadifoglyokból kerültek ki.

- **Fáraó:** a trón betöltése általában a primogenitura elve (elsőszülött öröklése) történik.

A fáraó volt a hadsereg főparancsnoka, az államigazgatás és a kincstár feje, valamennyi templom főpapja és a legfőbb bíró. Mindezeken túl úgy gondolták, hogy rajta múlik az ország termékenysége. Ő tette a földeken az első kapavágást, és ő kezdte meg az aratást.

- **Papi arisztokrácia**

A papok - egyiptomi felfogás szerint - csupán az uralkodót helyettesítették kultikus funkcióiban. Hisz a legfőbb pap a fáraó volt! Az egyiptomi papság két fontos funkciót látott el: az istenek kultuszának szolgálatát a templomokban és a halottakról való gondoskodást, az áldozatok bemutatását.

- **Katonai arisztokrácia**

A fáraó hatalmának alapja a felügyelete alatt álló oikosz-gazdaság és a zsoldos hadserege volt mely akaroni arisztokrácia megszállássával vált lehetővé. A katonai tisztségviselők elsősorban a társadalom tehetősebb képviselői voltak: előkelők, nagyobb földbirtokosok.

- **Írnokok** (tisztségviselők) (nyilvántartás, adóztatás)

Az egyiptomi állam legfontosabb hivatalnoka volt. Az írnokok készítettek a legfontosabb feljegyzésekét, összeírásokat, a különböző vallási, orvosi, irodalmi szövegeket. Az írástudás minden hivatal elnyerésének feltétele volt. Egy-egy előkelő tucatnyi írnokot foglalkoztatott, s az írnokból akár magas méltóság is válhatott.

- **Kézművesek**

A Der-el-Medinában élő, kézműves férfiaknak és nőknek tíz napos időszakokra el kellett hagyniuk a várost és családjukat, hogy dolgozni menjenek oda, aholá a fáraó és legfőbb tanácsadói parancsolták. Rövid pihenési időszak után a munkások újabb tíz napot dolgoztak.

- **Közrendű szabadok**

A közrendű szabadok foglalkozás szerint földművesek, kézművesek és kereskedők lehettek. A "félszabadok" az ún. királyi munkások, a földbirtokhoz kötött - főleg - parasztok. Fontos tény továbbá, hogy a piramiskat nem rabszolgák építették, hanem a közrendű, szabad népesség.

- **Parasztok:** középítkezések az áradások idején

- **Rabszolgák**

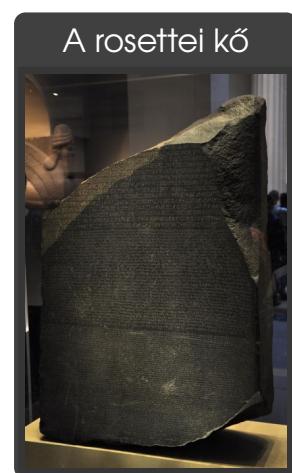
A rabszolgák döntően hadjáratok folyamán kerültek Egyiptomba. Már az i.e. 2700 kö-rül keletkezett „palermói kő”, is beszámolt arról, hogy egy núbiai hadjárat után 7000 foglyot hurcoltak az országba.

Az ókori egyiptomiak úgy hitték, hogy hajdanában nem voltak földi királyok, hanem maguk az istenek uralkodtak az ország felett. Ozirisz volt az, aki földművelésre tanította az embereket. Az ő felesége volt Ízisz, fiuk pedig Hórusz, a sólyomisten. A hór szó valójában magasröptűt, magasságot is jelentett, ezért származtatták magukat tőle az uralkodók. **Az egyiptomiak királyaikat tehát az istenek földi képviselőjének tekintették.**

Írásmód

A legismertebb írásmód a **hieroglifa** (a szó görög eredetű és „szent vésetet” jelent), **elsősorban a falakra került és a kultuszhoz** [= a vallásgyakorlat, a vallásos szer-tartások összessége] **kapcsolódott**.

Maguk az egyiptomiak írásukat a *medu netjeru*, „az istenek szavai” névvel illették, ezzel is utalva a legendára, mely feltalálását Thot istennek tulajdonítja. A hieroglifa-írást 1822-ben fejtette meg Francois Champollion [sampolian] francia tudós, az ún. rosette-i kő alapján, amely egy olyan kőtábla volt, amin ugyan-

az a szöveg három nyelven volt olvasható többek között görög betűkkel.

A hieroglif írás

Az írás leggyakoribb alapanyaga - a sírfalakon kívül - a papirusztekercs volt. A háromszög keresztmetszetű papirusznád belső rostjait kivették, hosszú csíkokra vágták, 6 napig vízbe áztatták, függőlegesen majd ezekre keresztre egymásra helyezték a csíkokat (tulajdonképpen egy fonatot hoztak létre). Majd újabb 6 napon keresztül összepréselték, kiszárították, végül a lapokat a végükönél egymáshoz ragasztották, így jött létre az összegönnyölhető tekercsforma a könnyebb tárolhatóság érdekében.

Hiedelemvilág

Az egyiptomiak egyes természeti jelenségekben természetfölötti erőknek a megtestesülését látták, melyet a hieroglif írásban, a művészeti ábrázolásokban emberi, állati, növényi vagy akár egy tárgy alakjában mintáztak meg.

Egy-egy isten megjelenhetett nemcsak emberi, hanem állati alakban is, sőt nagyon gyakran az emberi testet állatfejjel olvasztották egybe. Ugyancsak lényeges volt az istenek elnevezése is, ami jellemzte viselőjét: az Elrejtett, az Alkotó, a Hatalmas, stb. A vallásos hiedelmek között nagy szerepe volt a mágiának, hisz az egyiptomiak felfogása szerint egy természetfeletti erő igénybe vétele kellett mindenféle baj, veszedelem, betegség

leküzdéséhez. Ilyen természetfeletti erőt tulajdonítottak a különböző varázsszövegeknek.

Elképzelésük szerint a fáraó, akit Hórusz földi helytartójának tartottak szintén varázserőt sugárzott. A fáraónak a napisten, Ré fiaként való tisztelete az Óbirodalom közepétől vált általánossá.

Az isteni erők sokféleképpen való megtestesítése mellett az egyiptomi vallás egyik legjellemzőbb részei a **napkultusz** és a **halottkultusz**. Ahogy a földi élet **Ré** (napisten) napsugarainak eredménye, úgy a halál utáni továbbélés, a fennmaradás lehetőségét az Ozirisz-hit adta, s ennek része volt a mumifikálás, amivel a halott túlvilági életét akarták biztosítani.

Az egyiptomi vallás egészén két tényező hatása vonul át: a szellemhit, mely mint lélekhít az egyiptomiak páratlanul fejlett halott- és őskultuszát táplálja; továbbá a vele párosult varázslaté, mely áthat a vallásra, átalakítja az istenek erejéről való felfogást, az isteneket aláveti a varázsszövegeknek, a halottakat mentesíti az erkölcsi felelősségtől az ítéleten, alapjává lesz a király és az egyedek istenné válásának.

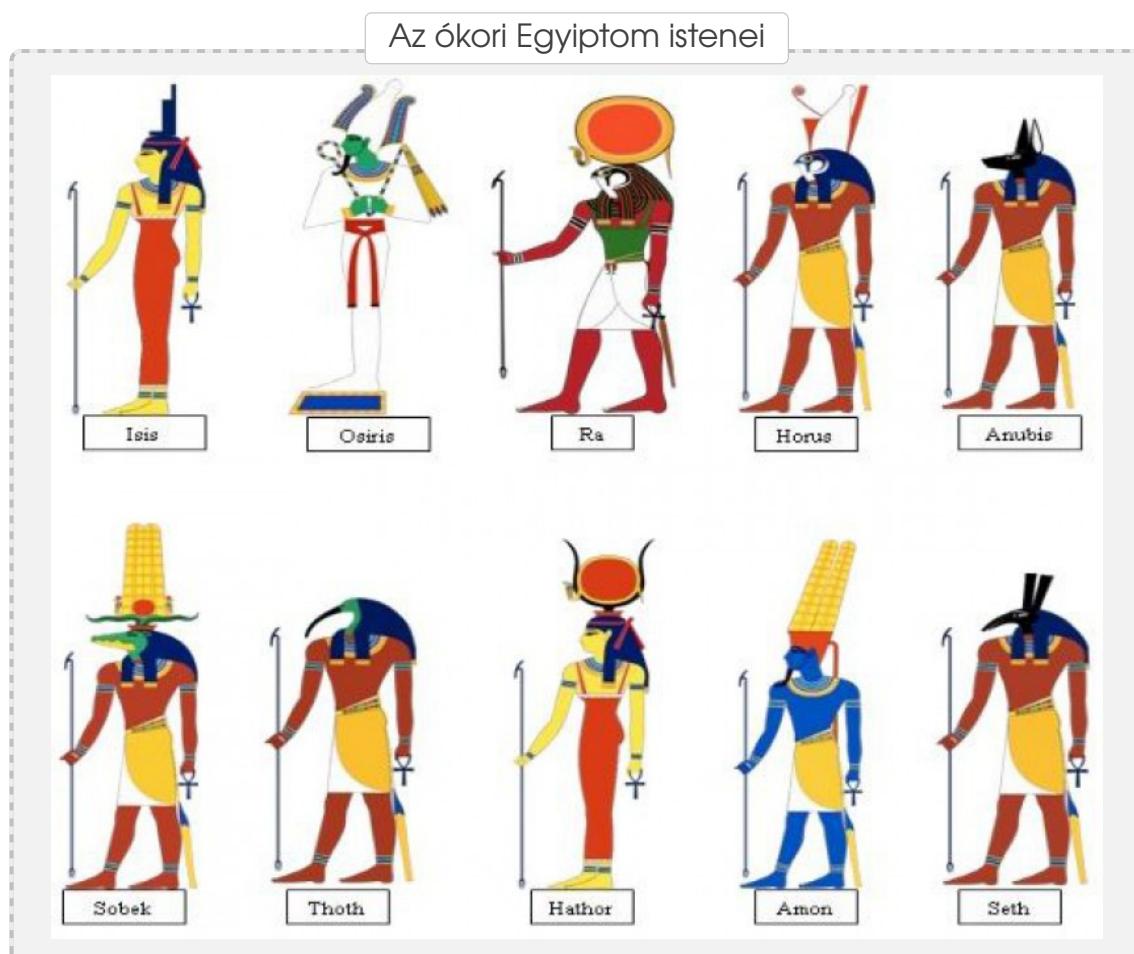
A vallás gyakorlásának helyei a templomok voltak, melyek egyben iskoláikkal, könyvtáraikkal a tudománynak, a művelődésnek és a teológiai irodalomnak is a centrumaiként szolgáltak.

Többistenhit, fontosabb istenek — — — — — — — — — —

- **Ré** (vagy Rá, kérdéses): napisten, az emberiség atya.
- **Hórusz**: az istenek királya a Földön. A mitológiában Ozirisz és Ízisz fia, és az ég ura.
- **Ízisz**: anyaistennő, az Ókori Egyiptom egyik leghíresebb istennője, a varázslás, a termékenység, a víz és szél, a tengerhajózás istennője, a nőiesség és a hűség szimbóluma, Ozirisz felesége, Hórusz anyja.
- **Ozirisz**: a túlvilág birodalmának királya és bírája. Az egyik főisten. Ízisszel és Hórusszal alkot istenháromságot. A túlvilág és a halottak istene, az alvilág életet adó ura, a termőföld istene, ő tanította meg az embert a földművelésre.
- Anubisz: az alvilág és holtak oltalmazója, és a bebalzsamozás istene. Fekvő sakál- vagy vadkutyaként ábrázolták, illetve sakál- vagy kutya-

fejű emberként. Anubisz bíraként van jelen a szív megmérésénél, amikor is a halott szívét egy mérlegre teszik, a másik serpenyőbe pedig Maat-nak, az igazság istenének tollát rakják. Ha a szív nehezebb, akkor azt felfalja Ammut, egy alvilági szörny. Ő tartja számon a holtak szívét.

- Széth: a vihar és káosz istene.
- Thot (vagy Dzsehuti): a bőlcsességi és a Hold istene. Íbiszként vagy kutyafejű páviánként ábrázolták. A civilizációt hozta el az embereknek.
- Szobek: az istenek őrzője, krokodilisten.
- Hathor, az Égi Tehén: Azonosult Básztettel, a termékenység és a szerelem istennője, tehén képében jelenik meg, Íziszhez hasonlították, bár a két istennő egymástól teljesen különbözött.
- Ámon: az istenek királya, ugyanaz mint Ámon-Ré, a napisten.

Halottkultusz, temetkezési szokások

Az egyiptomi hitvilág szerint **az embernek két lelke volt: az egyik a Ba nevű test-lélek** (tulajdonképpen maga a test), **a másik a Ka nevű szellemi lélek** (életadó energia, a test állandó tanácsadója, lelkiismerete [ma talán pszichénnek neveznénk]). A szellemi lélek a vélekedés szerint azonban csak addig él, amíg a testlélek is, ezért a testet meg kellett őrizni az örökévalóságig, a szellemi lelket pedig táplálni kellett. (A test megőrzését szolgálta a mumifikálás és a masszív sírépületek, a piramisok.) A hitvilág szerint a szellemi lélek minden éjszaka lemegy az alvilágba, majd minden reggel a nap-pal együtt újjáéled. Az élet tehát mindig Kelethez, a napkeltéhez, a halál mindig Nyugathoz, a naplementéhez kapcsolódott, ezért temetkeztek az egyiptomiak minden korszakban a Nílus bal, azaz nyugati partjára.

A test megőrzésének módja a mumifikálás volt. (Az eljárás kiindulása bizonyára az volt, hogy a predinasztikus korban a száraz sivatagi homokba temetkeztek, ami kiszívta a test nedvességét, ezáltal meggátolta a hús bomlását.) A műveletet papok végezték a sírok mellett lévő halotti templomban:

- Az elhunyt belső szerveit kivették, kiszártották és az ún. kanopuszedényekbe helyezték.
- Az agyat az orron keresztül eltávolították, a testet és a koponyát gyan-tával, szurokkal töltötték ki.
- A testet tartósító sós lébe áztatták, 70 napig a napon szártották, be-balzsamozták, végül vászonszalagokkal légmentesen bepólyálták.

Kanópuszedények

Múmia ábrázolása

Művészeti és birodalmi korszakok

Az egyiptomi művészet nem díszítésre szolgáló vagy történeteket elmesélő művészet volt, hanem kifejezetten gyakorlati funkciót töltött be: a halottkultusz része volt. Az építészetben megjelenő formáknak, a sírfestészet, sírszobrászat témáinak és stílusának mind az egyiptomi hitvilágban, mitológiaiban találhatjuk meg a magyarázatát.

Egyiptom történelmének nagy részét három „birodalmi” szakaszra lehet osztani (melyek a művészet szempontjából is meghatározóak voltak): az óbirodalmi szakaszra, a középbirodalmi szakaszra és az újbirodalmi szakaszra. Ezeket rövidebb átmeneti időszakok választották el egymástól. Az „átmeneti” szó itt arra utal, hogy ezekben az időkben Egyiptom nem állt egységes politikai uralom alatt, hanem más, erősebb birodalmak uralma alá került. Az egyiptomi civilizáció alapjait jóval az Óbirodalom kora előtt a Nílus folyó partján letelepülő emberek által létrehozott öntözéses földművelés fektette le, amely a városok és specializált gazdasági tevékenységek (például a kézművesség, bányászat) kialakulásához vezetett.

Az ókori Egyiptom jelentősebb fáraói

Archaikus kor	1-2. din.	Ménész	Kr.e. 2900 körül
Óbirodalom	3-6. din.	Dzsószer	Kr.e. 2668-2649
		Kheopsz (Hufu)	Kr.e. 2589-2566
Középbirodalom	11-12. din	III. Szenuszert	Kr.e. 1878-1839
Újbirodalom	18-20. din	Hatszepszut	Kr.e. 1479-1458
		III. Thotmesz	Kr.e. 1458-1425
		IV. Amenhotep (Ehnator)	Kr.e. 1355-1337
		Tutanhamon	Kr.e. 1335-1325
		II. Ramszesz	Kr.e. 1279-1213
		III. Ramszesz	Kr.e. 1186-1155
		XI. Ramszesz	Kr.e. 1101-1070
		I. Pszammetik	Kr.e. 664-610
Római kor	—	VII. Kleopátra	Kr.e. 51-30

Az ókori Egyiptom korszakai		
Óbirodalom	kb. Kr. e. 2600-2100	Híres fáraók: Dzsószer, Kheopsz, Kefrénn, Mükerinosz. Kialakul a piramis gúla formája. Gyakran a piramis mellett elhelyezett fáraó szobrok jellegzetes vonásokkal. Hivatalnokok masztabáiból maradtak fenn szobrok és domborművek.
Középbirodalom	kb. Kr. e. 2000 - 1700	Meggyengült a fáraók hatalma, a birodalom kisebb részekre szakadt, délen nomád népek fosztogattak. Théba városa emelkedett ki, ez lett az új, ismét megszilárdult hatalom központja. A sírrablók miatt a piramisok helyett sziklasírokba temetkeztek a fáraók (Királyok völgye).
Újbirodalom	Kr. e. 1600 - 1000	Rövid, átmenetileg nem egységet időszakot követően Hatsepszut fáraónő kezében központosult a hatalom. A korszak kiemelkedő fáraója IV. Amenhotep, aki Ehnatonra változtatta nevét és bevezette az egyisten hitet: Aton, a Nap mint égistenet istenének kultuszát, ez volt az Amarna-kor. Tutankhamon uralkodása alatt visszaállt a régi egyisten hit, egyben ő volt az egyetlen fáraó, akinek sziklasírját érintetlenül találták a régészek. A kor művészeti jellegzetességei a monumentális templomok, amelyek előtérbe kerültek a piramisok helyett: II. Ramszesz Luxori temploma, Karnaki nagy Amon-tempom (több uralkodó is bővítette, III. Amenhotep kezdte el építeni), a Memnón-kolosszusok melyek a folyóparton épült templomból megmaradtak az áradások után, Hatsepszut fáraónő sziklaegyüttesnek támaszkodó temploma a Királyok völgye mellett.
Kései kor	K. r. e. 722-664	Egyiptom hanyatlani kezdett, i.e. IV. században Nagy Sándor hódította meg.

Az Óbirodalom művészete (kb. Kr.e. 2600-2100) —

Első fáraója Dzsószer volt, majd utána a leghíresebb egyiptomi uralkodók következtek: Kheopsz, majd az ő fia, Kefrének, és unokája Mükerinosz. Az országot ekkor 42 kerületre osztották, melyek élén egy-egy ún. vezír, azaz hivatalnok állt. Ennek az időszaknak a legfontosabb emlékei az említett négy fáraó piramisai Szakkarában és Gízában, a fáraók piramisai és szobrai.

Piramis-építészet – - - - -

Funkció A piramisok az egyiptomi uralkodók sír-építményei voltak. Céljuk a halott fáraó mumifikált testének megőrzése volt, valamint hatalmas méreteikkel a fáraó nagyságát szimbolizálták. A piramisok tetején egy aranyból készült pyramidion volt: a piramist felül lezáró kisebb piramis (15-20 méter magas). Mivel a nap fényét visszaverte, csilllogásával mindenfelé jelezte a hatalmas fáraó sírjának helyét. (Ezek már nincsenek meg.)

Építőanyag A piramisokat mészkőtömbökön építették, amit helyben bányásztak, és szabályos téglatest formájúra faragtak. A tömbök között semmilyen kötőanyagot nem használtak. A nagyméretű kőtömböket úgy szállították, hogy a sivatagi homokon egy iszap-utat hoztak létre, amin a kőtömb könnyedén csúsztatható volt, minden össze 6 emberre volt szükség így a szállításához. Néhány esetben - a belső kamrákban - gránitot is használtak, ami a legnehezebb és a legkeményebb kőfajta. A kemény kövek használata is kifejezi, hogy a piramisokat az örökévalóság számára építették.

Építők A piramisokat építő rabszolgákról Hérodotosz görög történetíró számolt be, ez a nézet azonban mára elavulttá vált: a helyben élő szabad, fölművelő köznép élelem fejében dolgozott a fáraónak azalatt, amíg a Nílus kiáradt.

A Gízai piramisok mellett megtalálták a munkások városát, ami kórház-tól kezdve sörfőzdén át mindenennel el volt látva, ami csak a minden nap élethez szükséges.

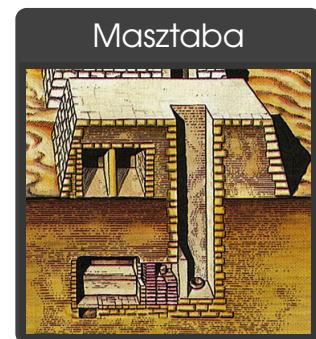
Az piramis belül tömör, minden össze néhány sírkamrát és az azokhoz vezető keskeny (1m magas és széles) és meredek folyosókat, valamint szellő-

ző folyosókat tartalmaz. Az építkezés alatt a belső termekbe kívülről tükrök segítségével vezették be a fényt. A piramisok belseje mára szinte teljesen lepusztult, festésnek, díszítésnek nyoma alig maradt. Eredetileg azonban domborművek díszítették a sírkamrák falait.

Sírrablók A piramisokba a fáraó holteste mellé annak minden tárgyát és számtalan adományt helyeztek, amiket már a legkorábbi időktől kezdve fosztogattak. A kincsek védelmezésére, a sírrablók megtévesztésére a piramis oldalán gyakran egy álbéjáratot nyitottak, a valódi bejáratot pedig elfedték.

A piramis formájának kialakulása - - - - -

1. Masztabák A korai időszakban az uralkodók ún. masztabákba temetkeztek. Ezek a föld alatt lévő sírkamra fölé kerültek, lapos, négyzet alaprajzú, csonkagúla alakú, gyakran egyetlen kőtömbből álló építmények voltak. Masztabák az Óbirodalom idején is készültek, ekkor azonban már nem az uralkodó, hanem a vezér-réteg, vagy a fáraó-feleségek temetkeztek ilyen sírokba.

2. Lépcsős piramis Az Óbirodalom idején az uralkodó megnövekedett tekintélyét, isteni voltát kifejezendő, a lapos masztabák tetejére további szűkebb négyzet-alaprajzú csonkagúlát helyeztek, hogy magasságát növeljék. Pl.: Dzsószer fáraó lépcsős piramisa Szakkarában.

Dzsószer fáraó lépcsős piramisa Szakkarában

Dzsószer fáraó piramisa a lépcsős piramisok első példája volt, tulajdonképpen több, egyre kisebb, egymásra rakott masztaba.

Szakkarában (a mai Kairótól kb. 20 km-re délebbre) található. Kb. 60 m magas, fél-egy méter magasságú mészkőtömbökből épült fel. Alkotója Dzsószer legelső vezírje, papja, orvosa, építésze: Imhotep volt.

3. Tört élű piramis Ez az időszak a hatalmas méretű gúla alakzat felépítésének kísérleti szakasza volt. Pl.:t ört élű és tág szögű piramisok Dahsúrban. A Dzsószer után uralkodó fáraó (Sznefer) már a sok, kis lépcsőfokkból álló gúlaformát próbálta felépíteni. Piramisát azonban homok-alapra építette, és az építkezés közben a kőtömeg alatt megsúlyedt a talaj, a piramis éleinek szögét ezért beljebb kellett dönteni, hogy az építmény alacsonyabb, ezáltal kisebb tömegű legyen. Ennek eredménye lett a dahsúri Tört élű piramis. A Tört élű piramis közvetlen szomszédságában Sznefer építészei - valószínű, hogy kijavításak a hibájukat - a Tört élű piramis építésének második szakaszában alkalmazott dőlésszöggel építettek fel egy másik, már valóban a híres gúla-formát mutató sírépítményt, amit a vörös színű mészkövei miatt Vörös piramisnak neveznek.

Sznofru fáraó dahsúri tört falú piramisa

4. Gúla forma

A gúla forma szimbolikája A cél elsősorban a magasság növelése volt, hiszen az a fáraó jelentőségét fejezte ki. Másrészt a forma iránti rokonszenv oka az volt, hogy az egyiptomi hitvilágban a gúla-forma több szimbolikus jelentést hordozott. Az egyiptomi teremtés-mítosz ilyennek írta le az ősvízből kiemelkedő őshalmot, azaz az első szárazföldet. A lépcsőzetesség kifejezte a napistenhez, Réhez vezető utat, amin a fáraó szellemi lelke felment az egekbe. A forma hasonló volt a fentről szétágazó nap sugaraihoz, azaz kifejezte Ré, a napisten védelmét az eltemetett fáraó felett. Továbbá minden ősi civilizáció szakrális épülete négyzet alaprajzra kerülő toronyszerű építmény volt - lásd a mezopotámiai zikkuratokat, vagy a maják amerikai templomait, amik hasonló formájúak. A piramis-forma kialakulásának is fontos feltétele volt, hogy ez a forma volt statikailag a legjobban megoldható az ókorban.

A forma Az építmény a tökéletességet tükröző szabályos gúla formájú: négyzet alaprajz, amihez minden oldalról a négyzet oldalaival egyenlő

hosszúságú oldalú, szabályos háromszögek kapcsolódnak.

A Gízai piramis-együttes Egyiptom legnagyobb piramisát a legidősebb fáraó, Kheopsz építette (kb.Kr.e.2570-től). Az építkezés több, mint húsz évig tartott, már a fáraó megkoronázásakor elkezdték. A piramis 146m magas (2,3 millió mészkőtömbből építették, amik egyenként másfél méter magas és egy-két méter széles faragott téglatestek, és kb. két és fél tonnát nyomnak).

Kheposz piramisa mellett három kisebb piramis is áll, amelyeket felesége és lánytestvérei számára építetett. Kheposz fia, Kefrén építette a kissé délebbre álló piramist, ami a fotókon középen áll, és a három sírépítmény közül a legmagasabbnak tűnik. Ennek csak az az oka, hogy a Kheopsz-piramis szintben lejjebb áll. (Kefrén piramisa 136 m magas.) Az

egyetlen, amin fennmaradtak azok a mészkőlapok, amelyekkel 4 ezeket a piramisokat lefedték, hogy a lépcsőzetességet teljesen megszüntetve a sima felületű, (egy hatalmas kristály hatását keltő) szabályos gúlaformát létrehozzák. A harmadik, még délebbre álló piramis Mükerinosz fáraóé, a legkisebb a trióból, 62m magas.

Halotti templomok

A piramisok mellett halotti templomokat is építettek, ahol a fáraó műmiáját készítették el, illetve a halálával istenné vált fáraónak szentelt templomok szerepét töltötték be az épületek, ahol a fáraó szellemi lelkének áldoztak. Ezek a templomok igen romos állapotban maradtak fenn, a legjobb állapotban megmaradt templom Kefrén fáraóé.

Kefrén halotti temploma Gízában A templom Kefrén piramisa előtt áll, mögötte található a Szfinx, így a piramis, a Szfinx és a templom egy tengelyt alkot. A templom hatalmas gránittömbökön épült. Fő részét az a folyosó

jelenti, amin a fáraó mumiáját szállították végig. A folyosó két oldalán az istenek szobrai álltak, amiket az ablakokon beeső fény világított meg.

Fáraó szobrok

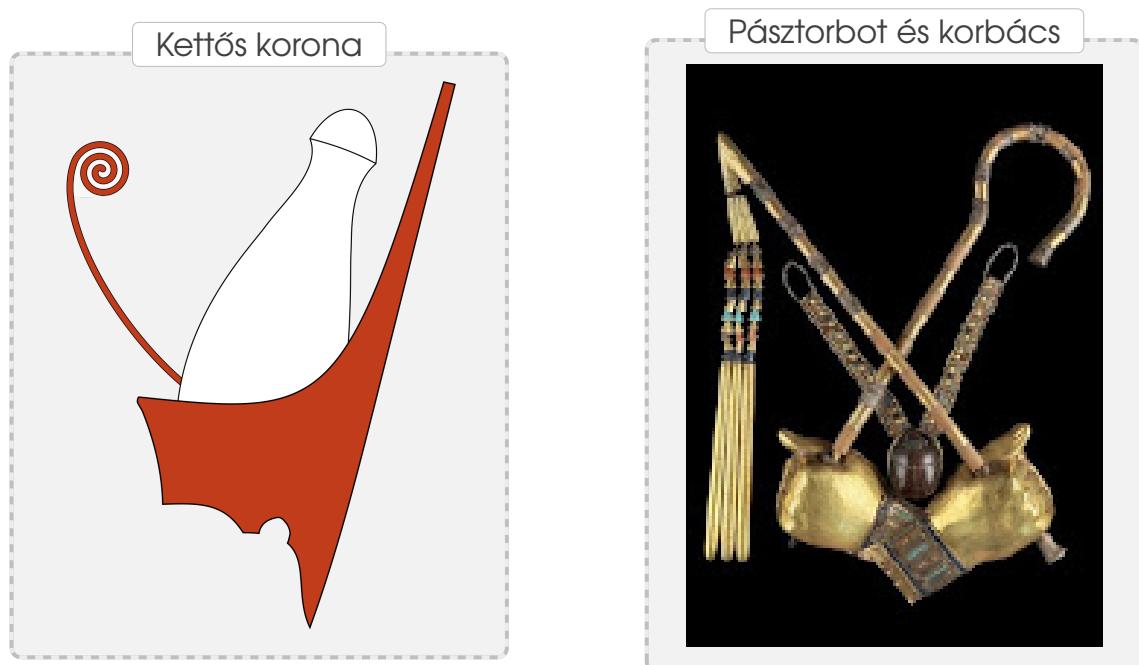
A fáraó a politika és a vallás feje volt egy személyben. A fáraó szó arab, eredetileg a memphiszi palotát és a palotaőrséget jelentette.

A fáraó uralkodói jelvényei

- Kettős korona:

Alsó és Felső Egyiptom feletti hatalom szimbóluma. Felső Egyiptomé a fehér - valószínű, hogy ezüstből készült - korona, ami egy csúcsos hegyes sisak volt. Alsó Egyiptomé a piros korona hátul hosszú nyúlvánnyal, elől fémszállal, a homlokán a két terület istenségeinek szimbólumaival, a kobrával és a keselyűvel.

- Menész: a nehéz kettős koronát helyettesítő vászonkendő.
- Álszakáll: bölcsesség, a bölcs uralkodó jelképe.
- Pásztorbot alakú jogar: a népét védelmező uralkodó.
- Légycsapó vagy ostor: az ellenségeit kíméletlenül leigázó uralkodó.
- Állatfarok: a köténye felső részéről lógott le, a harci ügyességekben járatos uralkodó szimbóluma.

A fáraó szobrok rendeltetése A fáraók szobrai nem a piramisokban álltak, hanem általában a piramisok mellett lévő halotti templomokban kaptak helyet fülkékben. Nem körüljárhatók, a hátuk gyakran egy laphoz támaszkodik, a figurák szigorúan főnézetre komponáltak.

A fáraó-szobor a fáraó halála után egykor ideális testének helyettesítője volt, a visszatérő szellemi lélek számára készítették. Ez volt a jelzés, hogy a lélek tudja, hogy kinek a teste van a templom melletti piramisban. A szobron található ún. kartus - a fáraó nevét tartalmazó ovális alakú jelzés - tájékoztatott a szobor kilétérről. Mivel a visszatérés idejét nem lehetett tudni, a szobornak az örökkévalóságig fenn kellett maradnia, ezért tartós, kemény kőből, a legjobb esetben gránitból készítették. (Ezt délről szállították a Nílus deltájához.)

Kefréne fáraó szobra

A fáraószobrok stílus-jellemzői A szobor egyben kifejezte azt is, hogy a fáraó halálával istenné vált, így a szobor stílusának minden eleme az isteni tökéletességet kívánja tükrözni.

A fáraóról nem portrét készítettek, hanem a fáraót, mint ereje teljében lévő, kiegyensúlyozott, bölcs, fiatal és szép, azaz ideális és isteni uralkodót örököltettké meg a szobrok: nyugodt, mozdulatlan testtartás, frontális beállítás (= minden testrésze a nézővel szembe néz: sem a fej, sem a törzs, sem a lábak nem fordulnak el).

Bal lába mindig előrébb helyezett (de nem lép, mozdulatlan). Magyarázatként szolgálhat erre a testtartásra az, hogy a halálakor a fáraó ezzel fejezte ki az istenek előtt az alázatát, bűnösséget: a szívének volt szüksége támasztásra, ezért kerül minden a bal láb előbbre.

A tömegkezelés zárt, a szobor egésze tömbszerű, a figura szorosan a combjai mellett tartja a kezét.

Mereven előrenéző, eszményített arc és tekintet, nyugodt, érzelemmenetes, ráncmentes, idealizált, fiatal arc, a fejen általában a menész-korona a kobrával és keselyűvel (Alsó- és Felső-Egyiptom isteneinek szimbólumai, itt azt fejezik ki, hogy ők védelmezik az uralkodó hatalmát a két terület felett).

Az izmokat nem túlhangsúlyozó, finoman, visszafogottan izmos, idealizáló mezítelen felsőtest, egyszerű szoknya.

A kezek ökölbe szorulnak, amiben általában a túlvilági élet kulcsa vagy templomi csörgő van.

A fáraó-szobrok az Óbirodalom idején általában életnagyságúak, a későbbi korokban méreteik a lehetőségekhez márten megnőnek, a fáraó nagyságát fejezik ki. (Pl. a Memnón kolosszusok 25 m magasak.)

Híres fáraó szobrok

Dzsószer ülő szobra Az egyik legkorábbi fáraószobor. Eredetileg nem a halotti templomban, hanem a lépcsős piramis mellett állt egy befalazott fülke mögött, amin két kis lyuk volt. Egyszer a visszatérő lélek számára, hogy láthassa, kinek a teste található az itt lévő sírban, másrészről a fáraó számára, hogy láthassa a számára rendezett ünnepségeket.

Dzsószer szobra eredeti helyén

Kefrén ülő szobra Dzsószer szobrához hasonlóan kocka alakú trónuson jelenik meg a fáraó. A zárt tömegű, oroszlánlábakkal rendelkező trónus az ország hosszú időn át folyamatos stabilitásának és egységességének kifejezője volt, melyen a fáraó biztos tartással ül. A fáraó fejét hátulról egy sólyom öleli át, ez Hórusz isten, és a fáraó emberi és isteni voltára utal. A szobrot Kefréni halotti templomában találták.

Mükerinosz triásza Mükerinosz fáraó előszeretettel ábrázoltatta magát a feleségével és nőistenekkel, hogy magát és családját az istenek szférájába tartozóként mutassa be. Ezt fejezi ki az ilyen páros vagy hármas szobrok átölelő mozdulata, ami inkább csak jelzés szerű, hogy a szobor merevségét, földöntúli mozdulatlanságát semmilyen valós mozgás ne törje meg.

Ezeken a szobrokon figyelhető meg a női test sajátos, egyiptomi ábrázolásmódja: a nő-figurát ruha fedi, ám annak általában csak az alsó szegélye látszik, a ruha szorosan a tesre tapad a testformák, tömegek domborulatait finoman sejtetve.

A szoborcsoportban Mükerinosz Hathor (balra) és Anput (jobbra) istenők társaságában van megmintázva.

Gízai Szfinx A Szfinxet Kefrénnel azonosítják, minthogy az a Kefrénni piramis tengelyében áll. A Gízai Szfinx az egyiptomi művészet legnagyobb szobra: 57 m hosszú és kb. 30 m magas. A helyén álló természetes sziklából faragták ki.

A Szfinx nevet az antik görögök adták a monumentális szobornak, a szinfx ugyanis egy görög mitologikus lény, akinek oroszlán teste és nő-feje van, és megeszi azokat, akik nem tudnak válaszolni a kérdéseire.

A gízai Szfinxet a kincsekkel teli piramis védelmére készítették, és sok írásos szöveg maradt fenn arról, hogy valóban féltek tőle. Az oroszlán testtel ábrázolt fáraó mindenkor az erős, félelmet keltő, teljhatalmat birtokló uralkodót kívánja a néző elé állítani. A fejen mindenkor megtalálhatók az uralkodói jelvények, az álszakáll, a menész-koroma, a kobra és a keselyű. A Gízai Szfinx fején is volt álszakáll, ennek egy darabját a 19.sz.-ban kiásták, és ma a londoni British Múzeumban őrzik. A figura orrát bizonyos források szerint valamikor a 11-15.század között verték le, de olyan elképzélések is vannak, hogy

Napóleon lövette le az ágyúival, amikor a monumentális szobortól félve 30 napig ostromolta azt.

Hivatalnok szobrok -----

Kik voltak a vezérek? A közigazgatásban részt vevő hivatalnokok, arisztokrata réteg, közvetlenül a fáraó alatti méltóságok viselői (Egyiptom 42 kerületre volt osztva, melynek élén a vezérek álltak) - bírák, hivatalnokok, írnokok, papok, orvosok, építészek, kincstárnokok.

A piramisok belsejével ellentétben a vezérek masztabáinak belső díszítései jobb állapotban maradtak fenn. Megmaradt számos sír domborműdíszé és szobrászati díszé. A leggyakoribb szobrok az írnokszobrok, de papok és hercegi párok szobrait is ismerjük. Ezeket a szobrokat az idealisztikus, isteni tökéletességet tükröző fáraó-ábrázolásokkal szemben reálisabb megfogalmazásmód, portrészerűség jellemzi, hiszen az ő esetükben nem beszélhetünk istenné válásról a halál után. A szobrok kevésbé tartós anyagokból, puhább kövekből vagy fából készültek.

Louvre-i írnok szobra A szobrot Szakkarában találták, ma Párizsban, a Louvre-ban található. Bár a figura itt is merev főnélzetre komponált, az írnokot a művész életének szokásos jelentében ábrázolja: munkavégzés közben, életszerű testtartásban. Törökülésben, ölében papirusztekercsel, írószerszámmal a kezében.

Arca portrészerű: a szobornak nem célja, hogy az ábrázoltat megszépítse, a valós modell sajátos vonásait mutatja be. A figura állkapocsonta széles, homloka, álla alacsony, szája sajátosan keskény és széles, fülei nagyok, teste sem fiatalos szépséget, hanem plötyhettet melleket, pójkasat mutat.

Falusi bíró Nevét úgy kapta, hogy a szobrot megtervező munkásokat saját falujuk bírójára emlékeztette, az ábrázolt szemlély azaban valójában egy pap volt. A szobor különlegessége, hogy fából van. Stílusára ugyanaz a realizmus jellemző, ami a louvre-i írnokszobron mutatkozott meg: a pap - noha főnélzetre komponált, és bal lábat a fáraószobrokhoz hasonlóan előbbre helyezi - egy jóltáplált, kövérkés ember volt, kerekded fejjel, tokás nyakkal, vastag lábszárrakkal, pocakkal. (112 cm)

Rahotep és Nofret A hercegi pár csoportjának komponálásmódja igazodik a fáraó-ábrázolásokhoz: főnélzetre komponáltak, frontális beállításúak, zárt négyzetes székeken ülnek, zárt a tömegkezelésük, merev tekintetük van, a nőalak testre simuló ruházzattal ábrázolt, arcukon mégis - különösen a nőjén - a valósághűségre való törekvés érvényesül.

Ülő írnok szobra

Falusi bíró szobra

Rahotep & Nofret

A dombormű-szobrászat

Az Óbirodalom domborművei a hivatalnokok masztabáiban maradtak fenn.

Ezek lapos domborművek voltak (a figurák kevéssé emelkednek ki a falból), és festetve voltak.

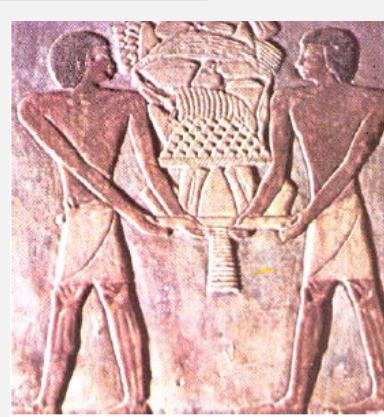
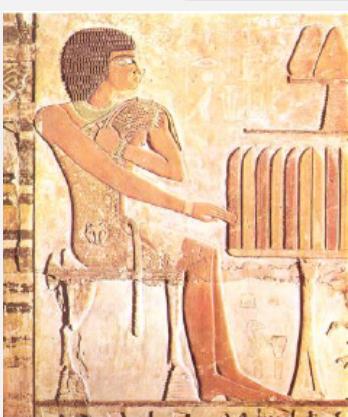
Témáik egyrészt az elhunyt és családjának hétköznapjait mutatták be, a minden nap feladatait és munkavégzés közben ábrázolták őket és házuk népét. Vetés, aratás, háziállatok leölése, adminisztráció közben, gyakran a halott életrajzát is megfestették.

A domborművek másik témaköre a halál utáni élethez szükséges élelem és eszközök felvonultatása volt. Több falat is szántak az áladozati ajándékok ábrázolására.

A domborművek stílusát a legnagyobb felületek törvénye határozta meg: az adott testrészt az arra leginkább jellemző nézetből ábrázolták. A fejet oldalról, a szemet szemből, a törzset, vállakat szemből, a melleket oldalról, a kezeket, csípőt, lábakat ismét oldalról. Ugyanez a törvény érvényesült a tárgyak ábrázolásánál: egy asztal megfogalmazásánál például az asztal lábát oldalról festették meg, az asztallapot azonban felülnézetből, miközben az ezen elhelyezkedő tárgyakat ismét oldalról, így azok olyan hatást keltenek, mintha egymásra lennének helyezve.

A figurák egymáshoz viszonyított arányaiban is az ókori kultúrákban elterjedt hagyomány tapasztalható: a figura mérete a rangját fejezi ki, mennél nagyobb az alak, annál jelentősebb személy a kompozícióban.

Domborművek hivatalnokok masztabáiból

A Közép. és Újbirodalom művészete —————

A Középbirodalom történelmi háttére (kb. Kr. e. 2000-1700)

Kr.e. 2000 táján meggyengült a fáraók hatalma, Egyiptom kisebb részekre szakadt szét, ahol a vezérek kiskirályokként uralkodtak. Súlyosbította a helyzetet, hogy délen nomád bevándorló népek végeztek hatalmas pusztítást. Erre az átmeneti időszakra a zúrzavar, éhezés, fosztogatás volt jellemző - az óbirodalmi királysírokat, a piramisokat már ekkor kirabolták.

Ebből a zúrzavarból Théba városa emelkedett ki, Délen, ez lett a Középbirodalom központja. A fáraó újra föllállította és irányítása alá vonta a közigazgatási kerületeket, megerősítette, megszilárdította a központi hatalmat. Ettől a korszaktól kezdve nem építettek piramisokat, hanem Théba mellett a Nílus nyugati partján lévő sziklás vidéken sziklasírokba temetkeztek az uralkodók.

Az Újbirodalom történelmi háttere (Kr.e. 1600-1000) — — — —

Egy második átmenetileg nem egységes időszak után egy fáraónő, Hatsepszut kezébe került a hatalom, aki számos építkezéssel, hódítással, a kereskedeleml fellendítésével írta be magát a történelem könyvébe. Mostohafia III. Thotmesz szintén hadjáratairól ismert. III. Amenhotep jó diplomáciai készségéről, és a mezopotámiai városokkal, népcsoportokkal kötött szövetségeiről, kereskedelmi kapcsolatairól híres. Ő kezdte el a luxori és karnaki templomok építését.

Különleges korszakot képvisel IV. Amenhotep fáraó, aki nevét Ehnatonra változtatva az addigi Amon papságot és Amon kultuszát megszüntette, és egyedüli istennek Aton istent tette meg, akit a Nap, mint égitest istenének tartottak. Így jött létre az Egyiptom történelmében egyedülálló monoteista korszak, amit Amarna-kornak nevezünk. Valószínű, hogy Ehnaton leszármazotta volt Tutanhamon fáraó, aki - amint azt neve is mutatja - visszaállította az Amon-kultuszt. Tutankhamon volt az egyetlen fáraó, akinek sírja érintetlenül megmaradt, és tartalmát hiánytalanul ismeri a régészettudomány.

A korszak következő periódusában ún. katonafáraók uralkodtak: II. Ramszesz, akinek hódításairól számtalan dombormű tanúskodik; Széthi,

akik az Egyiptomba betörő népek visszaverésén fáradozott. Az így megteremtett biztonság és béke idejében épültek tovább, és II. Ramszesz dicsőségét hirdették a már említett thébai templomok: a luxori és karnaki templom. Az újbirodalom kora a Ramszeszek uralkodásával ért véget, akiket a megnövekedett hatalmat gyakorló papság döntött le a trónról.

A Királyok völgye

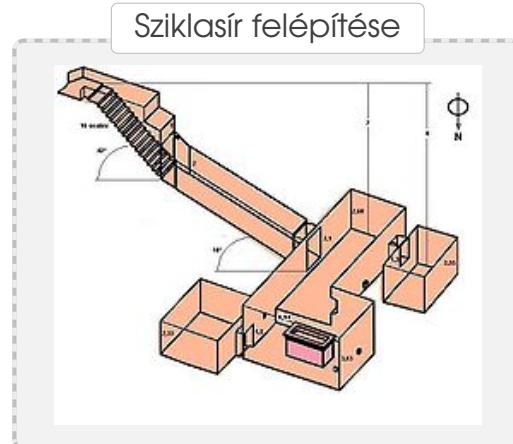
Védelem a sírrablóktól Mivel a piramisokat már az Óbirodalom idején, főleg az első átmeneti kor alatt kifosztották, a Középbirodalomtól kezdve a fáraók mumiája számára nem építettek messziről látható sírépítményeket, hanem inkább a holtest és a sírkincsek elrejtésére törekedtek. A Középbirodalomtól kezdve a fáraók temetkezési helye a Théba várossal (Ma Luxor és Karnak városok találhatók itt, kb. 700 km-re Kairótól.) szemben lévő sziklás vidék a Nílus nyugati partján, ma ezt Királyok völgyének nevezik.

A természeti adottságok kihasználása Valószínű, hogy azért is éppen ez a terület vált az Újbirodalom fáraóinak temetkezési helyévé, mert a sírok fölött piramis alakú, természetes sziklák húzódnak. 62 sírt tártak fel eddig a völgyben, bár nem minden egyik volt fáraó-sír.

A sírok felépítése Több teremből álló, általában észak-déli fekvésű, 2m széles-ségű folyosók.

A sír néhány lefelé vezető lépcsőfokkal kezdődik, ez után egy hosszú folyosó vezet lefelé, kb. 5 m mélyre. Ennek két oldalán kis termek nyílnak, ahol a fáraónak szánt adományok, áldozati ajándékok kaptak helyet.

A folyosó végén és a legmélyebben található a sírkamra a fáraó nagyméretű, általában gránitból készült szarkofágjával. A sírkamra mellett egy kincstárszoba is volt a fáraó életében használt személyes tárgyak tárolására.

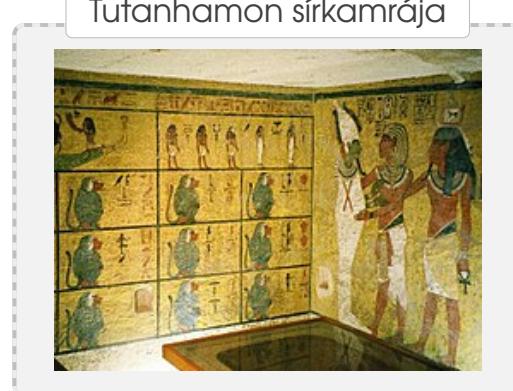
A hosszan elnyúló folyosót gyakran mély aknák szakítják meg az illetékten betolakodók likvidálására, valamint a valódi sírkamra és a kincstár előtt egy-egy festett de üresen hagyott kamrát is kialakítottak, hogy a sírrablók azt higgyék, hogy a sírt már előttük kirabolták.

Díszítés A sírfolyosók falait az ún. Halottak könyve díszítette domborműveken és festményeken. Ez a fáraó lelkének alvilági utazását beszélte el, ahogyan a különböző istenekkel találkozik, ahogy szívét megmérik, vagy egyéb megpróbáltatásokat áll ki, hogy elnyerje az örök életet.

Tutanhamon fáraó sírja A Királyok völgyének leghíresebb sírja Tutanhamón fáraóé. Ez a legkisebb sír a völgyben, mindössze 3 kis helyiségből áll, összesen talán 25 négyzetméter területű. A sír azért különleges, mert ez volt az egyetlen sír, amit még nem raboltak a XX. századra.

Sziklasír belülről

Tutanhamon sírkamrája

Templom építészet

Funkciója A Közép- és Újbirodalom idején a sírépítmények helyett a templomok kapták a fő szerepet, az egyiptomi építészet monumentalizmusa ezekben érvényesült. Ezek a templomok több fáraó uralkodása alatt épültek fel, a fáraó testének mumifikálására is szolgáltak, és a halálával istenné vált fáraó áldozati templomai is voltak egyben.

E mellett új elemként jelentős szerepet kapott bennük az uralkodói reprezentáció. A fáraónak a társadalomban betöltött rangját, nagyságát, dicsőséges isteni voltát, elsődleges szerepét külsőségekkel is érzékeltették. Pompás szertartásokra, felvonulásokra, nagy tömegek befogadására alkalmas tereket alakítottak ki, hatalmas méretű fáraószobrokat és oszlopokat állítottak fel. Az uralkodó hatalmának dicsőítését ábrázoló vagy a fáraó istenné válását bemutató nagyméretű és nagy mennyiségű domborműveket faragtattak.

Alaprajzi elrendezés Az újbirodalombeli templomok legfőbb jellemzője az axialitás, azaz a tereknek egyetlen tengelyre való felfűzése (*axis* = tengely). A különböző terek egymás után sorakozva egy hosszú, elnyúló téglalapot alkotnak, ahol a terek szakralitása, szent volta a térsor végén álló szentély felé egyre inkább fokozódik.

Szfinxekkel övezett út A tér-együttés egy úttal kezdődik, aminek két oldalán a fáraó szfinx-szobrai ritmikusan egymás után sorolódva a fáraó hatalmának állandóságát fejezik ki.

Pülón A bevonulási út végén egy vastag és magas fal áll, amin a fáraót dicsőítő domborművek kaptak helyet. Ez a fal a templom kapuja, előtte a fáraó nagyméretű szobrai állnak, valamint két gránitobeliszks. Az obeliszks igen magas, négyzetes emlékoszlop, négy oldalán a fáraó kilétéről hieroglifákkal írt szöveg, tetején egy hegyes szögű piramidion található az egykori piramisforma maradványaként, annak szimbolikus jelentéseivel is rendelkezve.

Udvar négyzet alaprajzú, nagyméretű, fedetlen udvar, négy oldalán általában páros oszlopokkal, az oszlopok között fáraók és istenek szobraival. Az udvarban a köznép is tartózkodhatott, és látványos szertartások helye volt.

Hüposztíl csarnok A templomok következő - építészettörténetileg legjelentősebb, a későbbi korok által továbbfejlesztett - tere, oszloposos csarnok. Általában téglalap alaprajzú, fedett tér, ahol a hatalmas oszlopok súlyos gerendákat tartanak. A csarnok középső tere, azaz hajója kiemelkedik a mellette lévők közül, és a kiemelkedő falát ablakokkal törik át a zárt tér megvilágításának érdekében. Az ilyen szerkezeti felépítést és megvilágítási módot bazilikális szerkezetnek nevezük. Ennek a később igen gyakori szerkezeti megoldásnak legelső példáit láthatjuk az Egyiptomi újbirodalombeli templomokban. Ebben a térben még nagyobb számú tömeg tartózkodhatott, a szertartások azonban intimebbek voltak, mint az udvarban.

Szentély A térsor végén található, több kisebb termet, cellát magába foglaló, a templomban a legszentebb tér-együttes. Ezekben a termekben zajlott a mumifikálás, vagy a fáraóknak és más istenek szóló áldozat. Valamint vallásos relikiákat őriztek ezekben a cellákban. Ide már csak a fáraó és a papok léphettek be.

Szerkezet Az egyiptomiak nem ismerték a boltívet, a tartó szerepű építészeti elemeik az oszlopok, a teret lefedő szerepű építészeti elemeik a gerendák voltak. Az egyiptomi oszlopok alul egyszerű lábazatot kapnak, felül pedig fejezettel díszítettek, amik az összecsukódott lótusz vagy a szétágazó papiruszvirág formáját idézik. (A lótuszvirág Felső-Egyiptom, a papirusz Alsó-Egyiptom szimbóluma volt.)

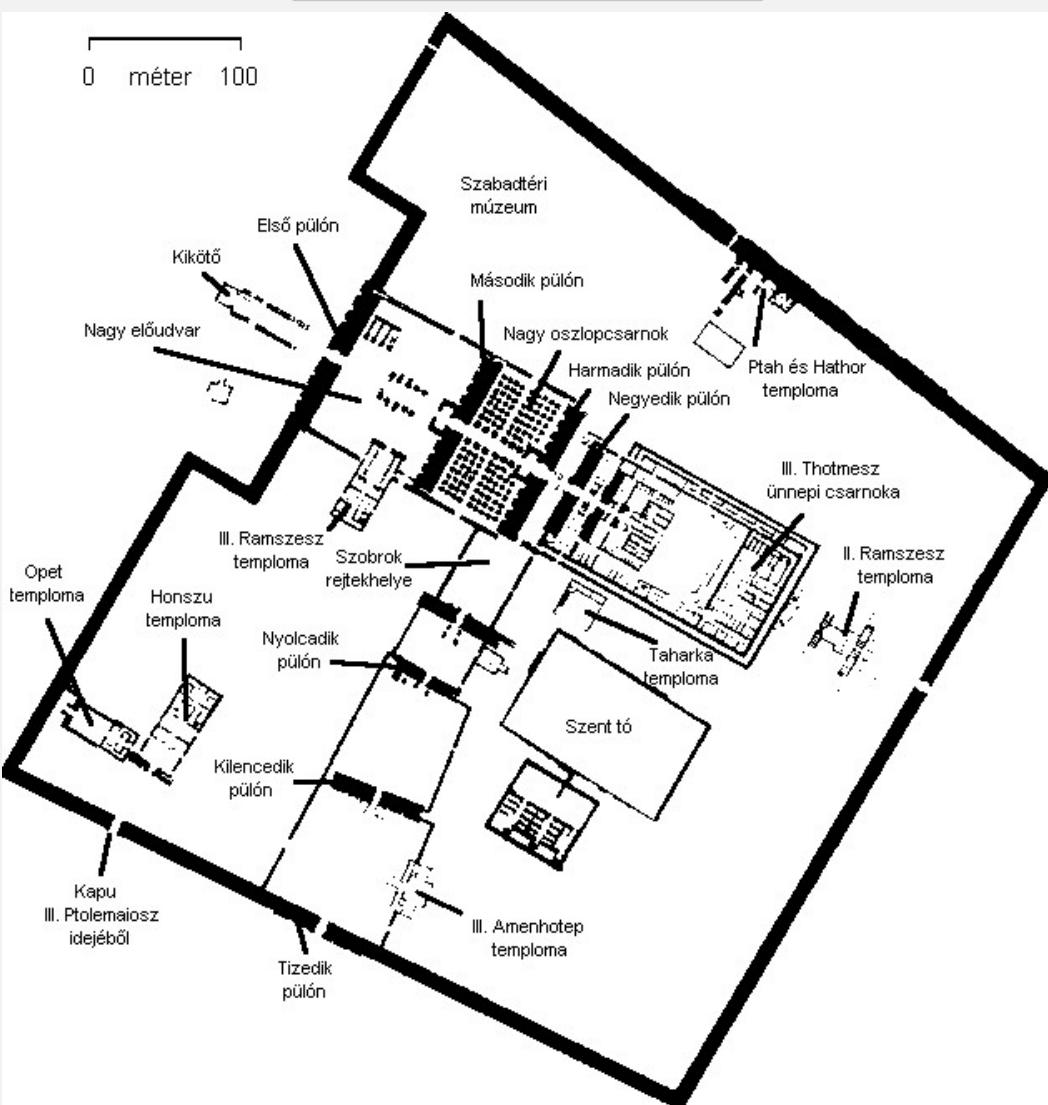
A leghíresebb templomok az Újbirodalom korából — — —

Luxori templom A fent leírt alaprajzi formát követi, II. Ramszesz kezdte el építeni, az Ő 24 m magas szobrai állnak a pülon előtt. Obeliszkei közül már csak egy áll itt, a másikat Napóleon Párizsba szállítatta, ma a Place de la Concorde-on áll. A pülon felületét II. Ramszesz hadjáratait dicsőítő vájt domborművek díszítik. Az Újbirodalomban kívül és belül egyaránt vájt domborműveket faragtak: ezek a falfelületbe akár 10 cm mélyen bevéssett, nem kidomborodó reliefek voltak. Ennek két oka volt: egyrészt így akarták megvédeni a domborművet a folyamatosan pusztító homoktól, ami lecsiszolta a felületüket, másrészt a következő fáraóktól, akik előszeretettel kaparták le az előző uralkodó kartusát a falakról, és helyettesítették a sajátjukkal.

Karnaki nagy Amon-templom Ez a templom a legnagyobb fennmaradt egyiptomi épület: több, mint másfél km hosszú, 10 katedrális férne el benne. Alaprajza szintén a fent leírt rendszert követi, azzal a különbséggel, hogy minden újabb tér előtt egy újabb hatalmas pülon áll, amit más-más fáraó épített. A templomot III. Amenhotep kezdte el építeni, de majdnem 1500 éven keresztül tartott a munka, pontosabban folyamatosan alakították, az újabb fáraók újabb tereket fűztek a már meglévőkhöz. A karnaki templom legjelentősebb tere a 134 oszlopból álló hüposztil csarnok, ami a legnagyobb fedett (kőből) épített tér a művészeti történetében: 152 m hosszú, és 52 m széles.

Az Amon-Ré templomkörzet

Amon-Ré templomkörzet a levegőből

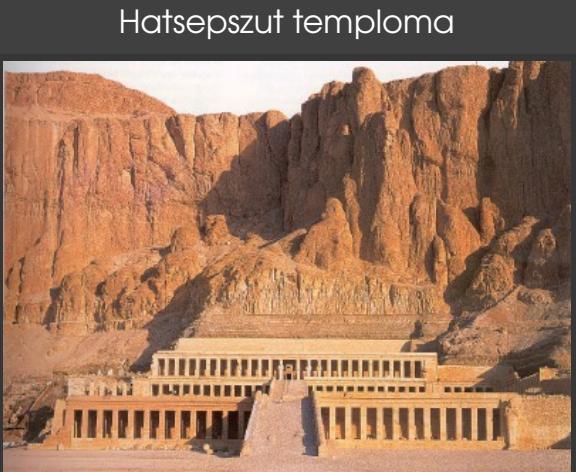

Memnón-kolosszusok A templom a Nílus bal partján volt található, viszonylag közel a folyóhoz. Ez volt a veszte, valamint az, hogy részben szárított agyagtéglából építették. Az áradások során a Nílus elmosta a templomot, csupán a pülonok előtt álló kőből épített/faragott kolossal-lis méretű, több, mint 25 m magas, III. Amenhotepet - az építetőt - ábrázoló szobrok maradtak fenn. A szoborkolosszusok a görög trójai mondakör egy alakjáról kapták a nevüket (őket is Hérodotosz, az Egyiptomról először író antik "történész" nevezte el), Memnónról, aki a görög mitológiában sívítő hangon üdvözli az anyját. A szobrokon ugyanis számos luk található, az erős szél hatására ezek a lukak sivítő hangot adnak ki.

Hatszepszut fáraónő temploma

Hatszepszut az első Újbirodalombeli fáraók közé tartozott, aki férje halála után átvette a hatalmat. Hatalmas méretű, sajátos felépítésű templomot emelt magának. A templom a Nílus nyugati partján található, közel a Királyok völgyéhez, egy hatalmas sziklaegyütteshez támaszkodva. Az épület különlegessége az, hogy teraszosan épül fel: három, egyre magasabb, a sziklához egyre közelebb álló teraszból áll. Az utolsó teraszról már a szikla belsejébe lehet jutni, ott található a fáraónő szentélye és egyben sírkamrája is. Hatszepszut - annak ellenére, hogy nő volt - férfiként ábrázoltatta magát szobrain, isteni eredetű ugyanis csak férfi lehetett. Hatszepszut Hathor istennőtől származtatta magát, ezért templomának oszlopain tehénfülű Hathor-fejezetek vannak.

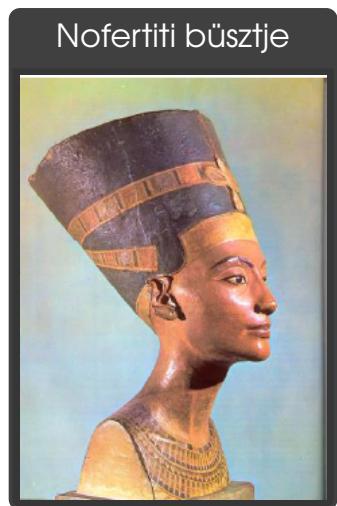
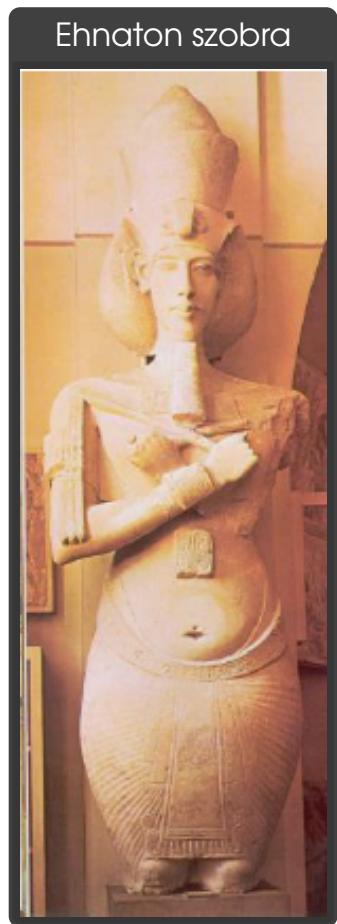

Az Amarna-kor művészete - - - - -

Az **Újbirodalom korának sajátos periódusa** volt Echnaton fáraó korszaka (Kr.e. 1352-1336), amit a fáraó által 15 év alatt felépített új fővárosról, Tell-al-Amaranáról neveztek el.

Echnaton eredti neve IV. Amenhotep volt, de a fáraó teljes mértékben megváltoztatta a vallást: bevezette Aton isten kultuszát, és vele a monoteizmust. Új nevében is Aton isten nevét fedezhetjük fel. Megváltozik a művészet is: Echnatonnak nem célja, hogy isteni származását bizonyítsa, Ő az egyetlen fáraó, aki nem tartotta magát istenségnek. Ezért művészete sem az Óbirodalomban szokásos isteni szépséget kívánja a néző elé állítani.

Ehnaton szobra Az uralkodói jelvények követik a korábbi hagyományokat, a részletek azonban eltérnek az előző korok fáraó-ábrázolásaitól: realizmus érzékelhető a stílusban. Sajátos hosszúkás, keskeny arca, keskeny, széles szeme, vékony nyaka, húsos nagy szája, előreugró állva van Echnatonnak. Testfelépítése is egyedi: vékony felsőteste, széles csípője, combjai vannak. Tell-el-Amarnában fennmaradt írások szerint Echnaton beteg volt, ennek volt következménye a sajátos fizikum. (Talán nem véletlen, hogy Echnaton ennyire ellene volt a korábbi vallásnak: szülei, nagyszülei egy családból származtak, valamelyest rokonok voltak, hiszen isten csak istennel házasodhatott a fáraók szerint. Echnaton betegsége, fizikai torzulásai - a gyermekéin is megjelenő csúcsos koponya - a vérfertőzésnek is a következménye lehetett.)

Nofertiti büszte Az egyiptomi művészet talán leghíresebb emléke ez a festett mészkő büszt (= mellszobor), ami Echnaton feleségét, a szépséges

Nofertitit mutatja be. Az asszony, aki társfáraói rangban uralkodott férje mellett, elődeitől eltérően nem örökkévaló gránitba, vagy az isteni tökéletesést kánonszerűen idéző stílusban, hanem egyszerű mészkőbe faragtatta arcképét. Célja a reális ábrázolásmód volt, ezt kívánta fokozni a festés. Miközben Nofertiti az isteni tökéletesség helyett pusztán valós vonásait szándékozott bemutatni, addig a mai néző számára a finom, szabályos vonalak, a kecses nyak az ókori szobrászat talán legharmonikusabb arcát jelentik.

Echnaton Nofertitivel és gyermekéivel Aton

istennek hódol Atont az égen középen lévő napkoronggal ábrázolták, amiből kezekben végződő sugarak áradnak szét. A dombormű a családot ábrázolja, amint a Atonhoz imádkozik. A már említett Amarna-kori stílusjegyek mellett megfigyelhetjük a figurák pókhasát, és a megnyúlt koponyákat.

Echnaton és családja

Tutanhamon sírja

Az egyiptomi régészeti legnagyobb leletegyüttese egy mindenkorában 25 nm-es sírból származik: Tutankhamónéból. Ez volt az egyetlen olyan sír a XX.sz.ban, amit még nem raboltak ki a sírfosztogatók. Tutankhamón Echnaton után uralkodott, a Kr.e. XIV.sz. végén. Gyermekként, 8 éves korában koronázták meg, és helyette a papok vezették az országot, minthogy Echnaton halála után visszakerült a helyére az Amon-papság. Tutankhamón 19 éves koráig uralkodott, a történelem szempontjából nem volt jelentős fáraó, a sírjában talált 3 ezer darab tárgy, amit ma a kairói Egyiptomi Múzeum őriz, azonban az összes fáraó közül a leghíresebbé tette.

A feltárás története 1922 novemberében egy brit régész, Howard Carter munkásai egy sima követ fedeztek fel egy másik sír mellett. Kiásták, és észrevették, hogy a kő egy lépcsőben folytatódik, majd egy 5 m mélyre vezető folyosóba torkoll. Carter akkor már 6 éve kereste Tutankhamon sírját, amiről

tudni lehetett, hogy a Királyok völgyében van, de még senki nem találta meg.

Ennek az volt az oka, hogy még a többi sír azonos szintben volt, addig Tutankhamón sírja egy másik alatt helyezkedett el. Carter ásatását egy szintén brit műkereskedő, Lord Carnarvon finanszírozta. Miután Carter eljutott az első befalazott ajtóig, értesítette Carnarvont, aki csak két hét múlva érekezett meg a helyszínre. Ekkor együtt bontották ki a falat, és a sír előszobájába érkeztek. A kis teremben nagy összevisszáságban számtalan tárgyat találtak: a fáraó harci szekereit, minden napi eszközeit, aranyozott ágyakat, amiken mumifikálták, kisebb és nagyobb szobrokat, ékszeret, halotti áldozati ajándékokat. Azonnal nekiláttak a tárgyak katalogizálásához és elszállításához. Két héttel a sír felnyitása után azonban Lord Carnarvon ismeretlen okokból meghalt, amit a helyiek a fáraó átkaként értelmeztek. Elképzelhető, hogy a légmentes sírban mérgező gombák, baktériumok voltak, és ezek okozták Carnarvon halálát. Hamarosan az egyiptomi vezetők is észbe kaptak, és kitiltották Cartert a sírból, ám a brit kormánnyal való konfliktus elkerülése végett két év múlva visszaengedték. Csak ekkor tárta fel Carter a sírkamrát, ahol három egymásba helyezett két méter magas aranyozott fa-szentélyben (dobozban) megtalálta a fáraó vörös mészkő szarkofágját, ami szintén téglatest alakú volt. Ebben további három emberformájú szarkofágra lelt, kettő fából, és a legbelő színaranyból készült. Ebben feküdt Tutankhamón mumiája, amit később visszahelyeztek a sírba, máig is, nyugalomban, ott van. A múmia fején és mellkasán volt a lelet legjelentősebb tárgya: Tutankhamón aranymaszkja. Az aranyból készült halotti maszk az összeaszott arc eredeti, isteni harmóniáját kívánta feléleszteni: a fáraót idealizált portréban mutatja be. A szobron azonban reális törekvéseket is felfedezhetünk: a berakott szemek sarkaiban vörös festéknyomok fokozzák a valószerűséget. A nemesz-kendő

Tutanhamon belső koporsójának másolata egy kiállításon

csíkjai kék üvegpasztából készültek.

Tutanhamon halálának legendája Az 1960-as években megröntgenezték a fáraó koponyáját, és egy csontszilánkot találtak benne. Ekkor terjedt el az a vélemény, hogy a fáraót meggyilkolták, méghozzá fejbe vágták. A felnőtté vált Tutankhamón gyilkosságára utalt a sírban uralkodó rendetlenség is: valószínűnek tartották, hogy a fáraót gyorsan, titokban, sebtében temették el. A gyilkosság tényét erősítette meg az is, hogy a sírlelet-együttesben megtalálható egy különös tárgy, a fáraó arany lemezekkel díszített trónusa. A trónus azért érdekes, mert a háttámláján egy teljes mértékben Amarna-kori stílusjegyeket mutató dombormű található, amin Tutankhamón és felesége (a kartusról azonosítható, hogy őt ábrázolja a kép) elődjéhez hasonlóan Aton istenhez imádkozik. Ez arra utal, hogy felnőtt korában Tutankhamón is Aton-hívő volt, és az Amon-papságot, akik akkor már igen nagy befolyással bírtak, és kiskirályokként uralkodtak, meg akarta szüntetni. A fáraó halálának titokzatos körülményei máig izgatják a kutatókat: legutóbb 2005 februárjában vették ki a múmiát a sírból, és háromdimenziós digitális CT-vizsgálatnak vetették alá, ami azt az eredményt hozta, hogy talán még sem gyilkolták mega fáraót, hanem az egy baleset következtében súlyos térsérülésben halt meg.

B. Az ókor meghatározó festészeti technikái: az egyiptomi falkép

A téTEL aDATAI	
Tétel teljes címe	Melyek a meghatározó festészeti technikák az ókorban? Fejtse ki, miként alakult egy egyiptomi falkép elkészítésének munkamenete, milyen alapozást, pigmenteket és kötőanyagot használtak?

Anyaghasználat az ókorban

Az ókor több szempontból is áttörést jelentett a festészet szemszögéből nézve. Az ember már ismeri a kötőanyagok fogalmát a festészetben, így olyan festékeket hoz létre, melyek tartós filmréteget képeznek, akár 2000 év elteltével is jó állapotban fennmaradtak, pl. Fayum múmia portrék, Pompeji faliképek stb.

Kötőanyagnak elsősorban **tojást, enyvet, viaszokat és néha növényi olajat** használtak.

Az ókori ember már tudott különböző, sokszor egészen bonyolult eljárásokkal létrehozni bizonyos színes pigmenteket, melyek addig nem álltak rendelkezésére. Pl. Ólomfehér, mírium, egyiptomi kék stb.

Festészeti technikák az ókorban

Egyiptom

Egyiptom az ókori folyami kultúrák közé tartozó, gazdag és erős ország volt. A Nílus mentén elterülő Alsó- és Felső-Egyiptom i.e. 2900-ban egyesült Ménész fáraó uralma alatt. Az ókori Egyiptom történetét – ahogy a művészettel is korszakoljuk – három részre lehet osztani, megkülönböztetve az uralkodókat, uralkodóházakat: az Óbirodalom (i.e. 2650-2150; III-VI. dinasztia), a Középbirodalom (i.e. 2100-1750 körül, XI-XII. dinasztia), az Újbirodalom

(i.e. 1550- 1070, XVIII-XX. dinasztia) kora. Egyiptom hanyatlani kezdett, i.e. IV. században Nagy Sándor hódította meg. Egyiptom nagyságához hozzájárult, hogy korán kialakult egy egységes írásrendszer, amely elég fejlett volt nemcsak a minden nap életben szükséges dolgok feljegyzéséhez, hanem a tudományos felfedezések és az irodalmi alkotások leírásához is. Az egyiptomiak hite szerint a halhatatlanságot az biztosította valaki számára, ha neve fennmaradt, ezért a legtöbben igyekeztek legalább a nevüket feljegyeztetni a sírkamrákban. Az egyiptomi írásrendszer megfejtése igen sokat segített az egyiptomi kultúra feltárásában, az egyiptológia, mint tudományág kialakulásában. A hieroglifák bonyolult képírás, melyben minden kis képnek külön jelentése van. A megfejtését a francia Jean-François Champollionnak köszönhetjük.

Az egyiptomi festészet

Az élet minden nap eseményeit örökítették meg, de általánosított, elvont formákkal. Az alakok mérete változott, mégpedig aszerint, hogy milyen rangja volt életében. A festmények a sziklasírokban, koporsókon fordultak elő. Jellemző rájuk, hogy az alakokat szigorú szabályok szerint festették meg: nincs egységes nézőpont, több nézőpontból (oldal-, előlnézet) ábrázolták ezeket. (legnagyobb felület törvénye). A síkszerű ábrázolás, szalagszerű kompozíció, az egymás feletti elrendezést tiszta élénk színekkel emelték ki még jobban.

Ábrázolás az egyiptomi festészetben

Kanonikus ábrázolás ¹ Az egyiptomi művészettelben az alakok, tárgyak síkban való ábrázolására az Óbirodalom elején szigorú szabályok alakultak ki, amelyek végig megmaradtak. A művészek meghatározott mintákból dolgoztak. Az alakok megszerkesztéséhez négyzethálót alkalmaztak, ezáltal minden az alakok, minden a hieroglif jelek a rögzített arányrendszer szerint készültek. A művészeknek sok szabályt kellett megtartaniuk. Nem kívánták tőlük, hogy újat alkossanak, sőt, valószínűleg azt a művészt becsülték a leg-

¹kanonikus jelentése: szabályos, törvényes, az egyházi törvényeknek megfelelő

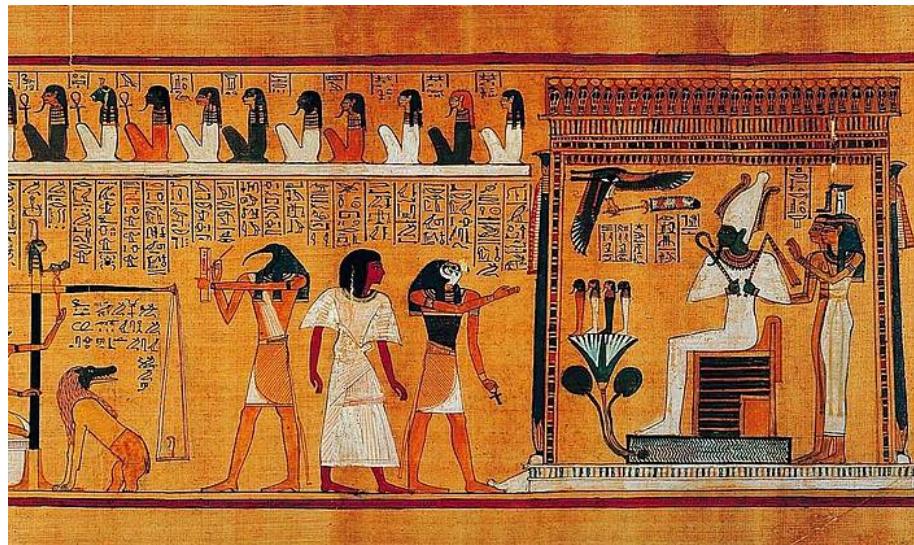
többre, akinek munkái legjobban hasonlítottak a régi alkotásokhoz. Ebből a felfogásból adódott, hogy 3000 év alatt művészetük alig változott.

A művészet a halottkultusz szolgálatában A témaikat megváltoztathatták, de az előadás módja, karaktere, lényegileg azonos maradt. Ennek alapján lehet ókori egyiptomi stílusról beszélni. Úgy képzelték, hogy a másvilágban a sírkamrákba helyezett szobrok dolgoznak az elhunyt helyett. A legtöbb alkotások sírokból kerültek elő: festmények a sírkamra falán, a halott szarkofáján, a halottakat a túlvilágban szolgáló szobrok és a neki odahelyezett edények, bútorok, a vele eltemetett ékszerek.

Jellemzői Nincs árnyékolás, különböző nézőponti ábrázolás, állatok ábrázolása, térbeliség ábrázolása, stilizálás, díszítés, nem a látszat szerint festettek hanem a törvények alapján, templomok festése, egymás utáni szituációk ábrázolása.

Az egyiptomi festészet jellemzői

- Érvényesül a **legnagyobb felület törvénye**: az arc, kar, a láb oldalnézetben van, a szem, a váll, a mellkas és törzs pedig előlnézetben, csípő 3/4 profilban.
- Kanonizált és jelképes (a fej minden profilban van, a szem szemből, a törzs deréktól fölfelé előlnézetben, a mell oldalról, a test csípőtől lefelé szintén oldalról látszik stb.)
 - A jeleneteket síkban kiterítik.
 - Képregényszerű jelenetek.
 - Az egymás mögöttiséget egymás fölöttiséggel helyettesítik.
 - A mozgás minden arra tart amerre mutatnak a képcsíkok.
 - Nincs egyetlen nézőpont és térbeli mélység.
 - A színek tiszták, élénkek. Használják a barnát, okkert, sárgát, kéket, zöldet, pirosat, feketét, fehéret.
 - A képeknek van ritmusuk.
 - Az alakok részben takarhatják egymást.
 - Eszköz: földfesték, nádecset.

Az ókori görög festészet jellemzői

- Növény- és állatmotívumos díszítés a leggyakoribb.
- A megmaradt emlékek közül a legjelentősebb alkotások a festett vázák.
- A vázaképke a görög élet és mitológia érdekes jeleneteit mutatják be.
- Archaikus kor: feketealakos vázafestés (eredeti/fehér csemeszín + fekete vázafestés).
- Klasszikus kor: vörösalakos vázafestés (fekete háttér + vörösre festett alakok).

Az egyiptomi falkép elkészítésének munkamenete

Az egyiptomi vakolatok fő anyaga a nílus-i sziget: agyag, homok, mész és gipsz keveréke. A kötőanyag kérdése eldöntetlen, lehet gipsz is, mész is.

- **A fal előkészítése:**

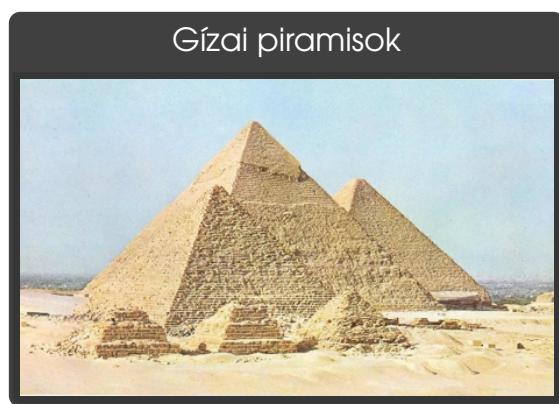
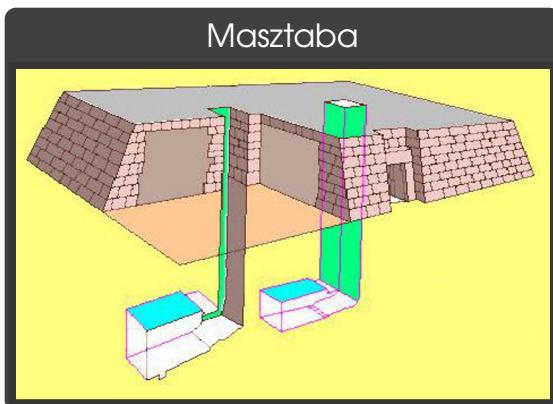
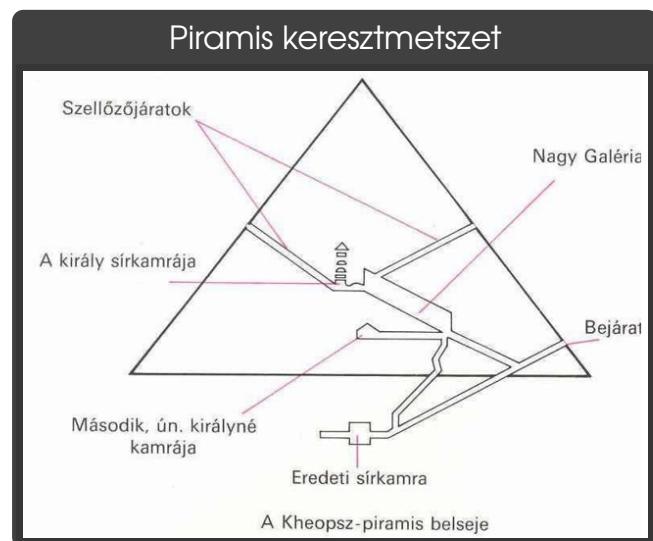
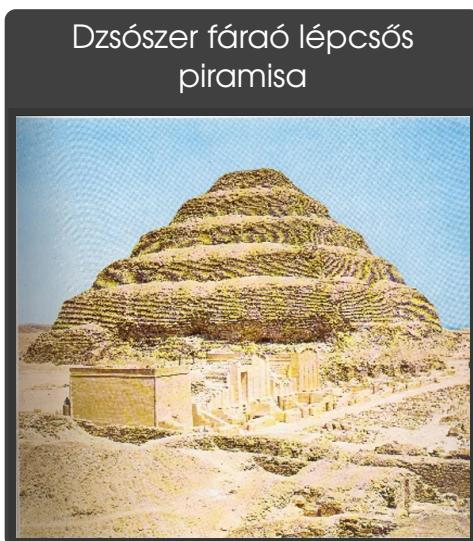
- Sima kőfelület esetén: vékony gipsz vakolat.
- Durva felület esetén: agyagos, vastagabb simító vakolat, erre vékony gipszes vakolás. Ilyen felületeken az esetleges domborítás a vakolatból készült.

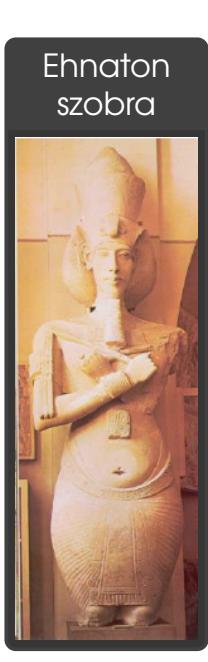
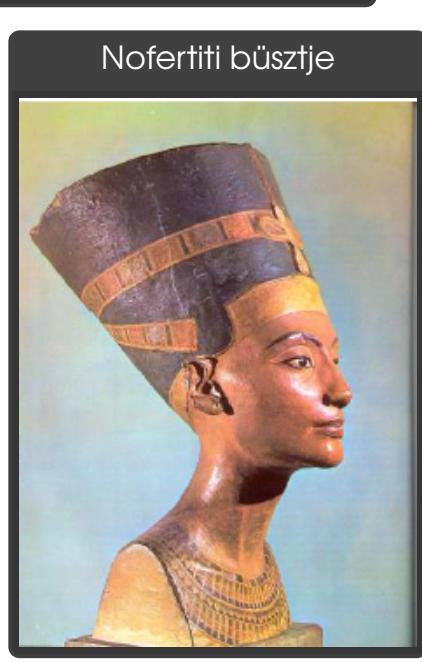
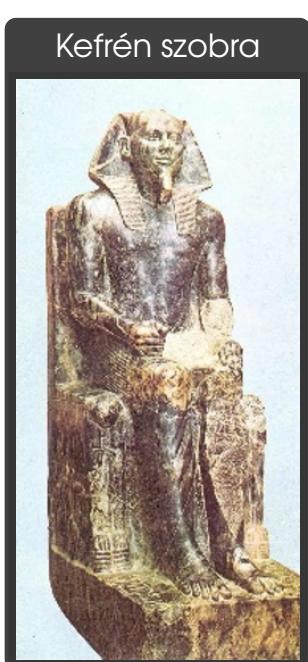
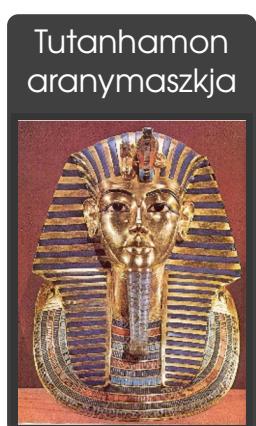
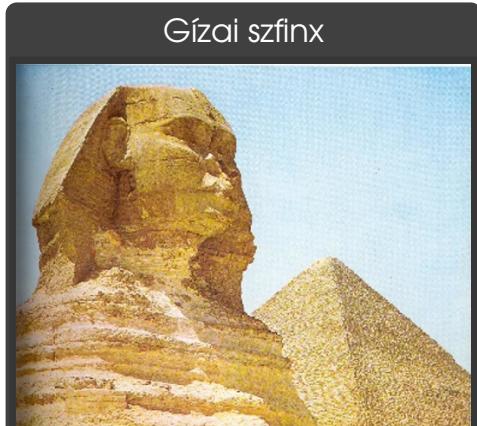
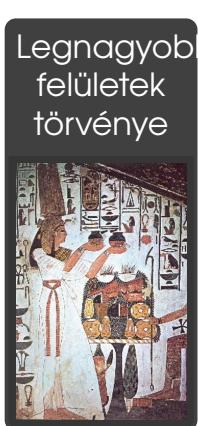
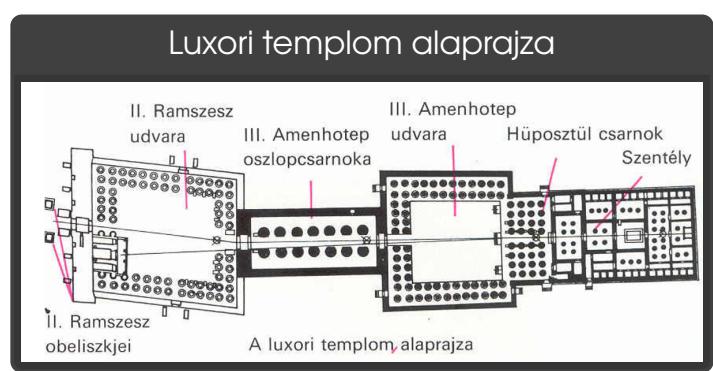
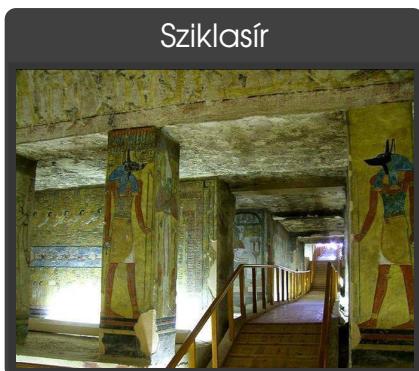
- **Festék:** tempera.

- **Pigmentek:** okkerek, korom, mész, egyiptomi kék és zöld.

- **Előrajz:** fonalfattintással jelölték ki a főbb tengelyeket valamint a színteket, és alakították ki a figurák arányait megadó hálózatot. A kompozíciót vörös festékkel rajzolták fel, és feketével korrigálták.
- **Festés:** először az alapszíneket festették fel síkszerűen és fedő módon. Az előrajzok ettől teljesen eltűntek. Ezután az egyre finomabb részletek, majd pedig a végső kontúrok következtek.
- **Lakkozás:** a sárga és vörös felületeken a 18. dinasztia idejében gyakran előfordul, a sárgák esetében talán az arany- hatás imitálására. A Nefertari sír sárga és vörös felületein gyantát és tojásfehérjét találtak a lakkozott felületeken, de korukat nem tudták megállapítani. Lehettek esetleg későbbi fixálások eredményei is.

C. Galéria

II. fejezet

Az antik görög művészet

A. Az antik görög kor hitvilága, korszakai és építészete

A téTEL aDATAI	
Tétel teljes címe	Mutassa be az antik görög kor hitvilágát, korszakait és építészetét! Elemezze a legismertebb épületeit, művészeti alkotásait!
Jegyzetek	<ul style="list-style-type: none">• Az ókori görög művészet és kultúra korszakai, jellemzői.• A templomok felépítése, az oszloprendek jellemzői.• A görög szobrászat jellegzetes vonásai a különböző korszakokban.• A görög mitológia világa, a görög vázafestészet.

Hitvilág –

Nem egységes Egy igen bonyolult és ellentmondásoktól sem mentes görög világ vallását szoktuk leegyszerűsítve görög vallásnak nevezni. A görög föld nem volt egységes, nem is alakult ki egységes papi testület. A vallás összefonódott a városállammal.

Istenek A görögök sokistenhívők voltak: számos istent tiszteltek (politeizmus), melyeket emberi alakkal és tulajdonságokkal ruháztak fel (antropomorfizmus). Az istenek lakóhelyének Görögország legmagasabb hegyét, a Thesszália északi részében álló Olümposzt tartották. Itt élnek örökös derű közepette, Zeusz uralma alatt; alakjuk, sőt jellemvonásai és vágyaik is az emberéihez hasonlók, csak szébbek, nagyobbak és erősebbek, s halhatatlanság és örök ifjúság az osztályrészük.

Mitológia Az istenek kalandos élete, viszontagságai, harcai, szerelmei a görög mítoszokban jelentek meg. A görög mitológia színes, költői leírásokban beszél erről, továbbá a világ és az emberiség keletkezéséről és ősi történetéről.

Jelentősebb istenek

- **Zeusz** - Olümposzi legfőbb isten, az „emberek és istenek atyja”, az ég és a villámok ura.
- **Hádész** - Az alvilág istene, a holtak ura.
- **Héra** - Zeusz főisten testvére és felesége, a házasságot és a születést védelmező istennő.
- **Dionüszosz** - A bor és mámor megtestesítője, aki értett a mezőgazdasághoz és termékenységet is hozhatott. Ő volt a görög színjátszás patrónusa is.
- **Apollón** - Zeusz és Létó gyermeké, Artemisz ikertestvére. A költészet, a jöslás, a zene, a tánc, a művészeti alkotások, a férfi szépség, a fény, az íjászat és a gyarmatosítás istene.
- **Héphaisztosz** - A kovács mesterség, a tűz istene a görög mitológiában. Védelmezője minden mesterembernek, főként a fémműveseknek. A vulkánok istenét is tisztelték benne.

- **Aphrodité** - A szerelem és a szépség istennője.
- Athéné - Pallasz Athéné a bölcsesség, az igazságos háború, a jog, az igazságosság, a művészetei, a kézművesség és a képzés istennője.
- Hermész - Zeusz és Maia nimfa gyermeke, az istenek hírnöke a görög mitológiában.
- Árész - A háború istene, Zeusz és Héra gyermeke. Pallasz Athénével ellentétben nem bölcsen vezetett hadat és ezért nem a győzedelmes és igazságos háború, küzdelem istene volt, hanem az értelmetlen vérontás és kegyetlen öldöklés megtestesítője.
- Artemisz - Zeusz és Létó gyermeke, Apollón ikertestvére a görög mitológiában. A Hold és a vadászat szűz istennője, ő segít a szülésnél és védelmezi a nőket és a gyermekeköt. A vadállatok úrnője is.
- Démétér - A földművelés és a termékenység istennője.

Korszakok

Az ókori Görögország korszakai		
Homé-roszi kor	i. e. XII - VIII. sz.	A görög sötét kor (kb. i. e. 1200–i. e. 800) Görögország történetének a feltételezett dór vándorlás kezdetétől és a mükénéi civilizáció i. e. 11. századi végétől az első görög városállamoknak – poliszoknak – az i. e. 9. századi felemelkedéséig, a homéroszi epika és a görög ábécé i. e. 8. századi megjelenéséig tartó időszaka.
Archai-kus kor	i. e. VII - VI. sz.	Kialakul a görög templomtípus, a ión és a dór oszlopok. A szobrászat a valláshoz kapcsolódik: a szobrok sírokból kerültek elő. Két típusuk a kúrosz (mezten férfi szobor) és köré (egyszerű drapériába öltözött női alak). A vázafestészetre jellemző három stílus a geometrikus, orientalizáló és fekete alakos.
Klaszszikus kor	i. e. V - IV. sz.	A kor központja Athén. Az athéni akropolisz leghíresebb épülete a Parthenon, Athéné Parthenosz (=Városvédő Athéné) temploma. Kialakul a görög színház. A szobrászat három korszaka a korai, szigorú stílus, az érett és a késő klasszikus kor. A korai és érett szakasz témája a sportos, idealizált, izmos, tettek és harcra kész férfi (példák az érett korszakból: Polükleitosz: Dárdavivő, Müron: Diszkoszvető, Pheidiász: Athéné Parthenosz). Az érett korban megjelenik a kontraposzt tartás, mely Polükleitosz nevéhez fűződik. A késői korszak célja inkább a gyönyörködtetés és az érzelmek megragadása, ezért kisebb hangsúlyt kap az izmok aprólékos kidolgozása (pl. Praxitelész: Hermész a kis Dionüszossal, Knidoszi Aphrodité). Megjelenik a vörösalakos stílus a vázafestészetben.
Hellenizmus kora	i. e. IV - II. sz.	A hellenizmusban Nagy Sándor (Alexandrosz) hódításai okán a városépítészet kerül a középpontba. A szobrászat témája a minden nap valóság reális, naturalisztikus ábrázolása, középpontjában az ember van.

Homéroszi kor

A görög sötét kor (kb. i. e. 1200 – i. e. 800) kifejezés azt a korszakot jelenti a görög történelemben, ami a feltételezett dór invázióval, a mükénéi civilizáció bukásával kezdődött és az első görög városállamok i. e. 9. századi, valamint Homérosz epikájának és a görög alfabetikus írás i. e. 8. századi megjelenéséig tartott.

Úgy tartják, Homérosz epikája tartalmaz bizonyos mennyiségű, a sötét korból eredő szájhagyományt. Homérosz írásainak történeti helyessége erősen vitatott.

Ezt a kort előzte meg az égei kultúra.

A homéroszi kort megelőző égei kultúra és mondaköre

Az Égei tenger medencéjében és Kréta szigetén élő nép, az égei civilizáció volt a görögök elődje.

A mükénéi kultúra a görög szárazföld késő bronzkori kultúrája (Kr. e. 16–12. sz.). Nevét egyik legjelentősebb lelőhelyéről, Mükénéről kapta. Rajta kívül fontos központok és lelőhelyek voltak Pülosz, Spárta és Tirünsz is. Egy időbe esik az égei kultúrával (Kréta szigete, Knósszoszi palota) és a Tórijai mondakör idejével.

Trójai mondakör Agamemnon mükéné királya szövetségbe kényszerítette a görög királyságokat egyedül Thesszália maradt független, Agamemnon öccse Menelaosz a Spártai király belefáradt a háborúba és békét akart kötni Trójával a megerősödött görögök legnagyobb riválisával. A béke-

kötés ünnepén ismerkedett össze Páris Szép Helenével, Menelaosz feleségevel, akit távozásukkor magával vitt Trójába. Agamemnont kérte meg Menelaosz hogy segítsen visszaszerezni felségét, akinek ez jó ürügy volt Trója meghódítására. Agamemnon legjobb és leghíresebb mitológiában is szereplő harcosa Akhilleusz is velük tartott, legjobb barátjával Patroklosszal együtt. A Trójai ifjúk (Hektor és öccse Páris) harcba szálltak Agamemnon seregeivel. A csata 10 évig tartott. Akhilleusz a Parisz képében megjelent Apollón sarkába lótt nyílvesszőjétől halt meg (Akhilleusz félisten volt, egyetlen sebezhető pontja a sarka volt, mivel mikor anyja a Sztüx vizébe mártotta, hogy sérthetetlenné tegye az kilógott a folyóból).

Trója akkor bukott el mikor egy csellel a görögök látszat visszavonulást hajtottak végre, és ajándékba egy falovat adtak, amit ők az isteneknek szánt ajándék gyanánt bevontattak a városba. Azonban este az ünnep alatt görög katonák másztak elő a falóból, és kinyitották Trója bevehetetlen városának kapuit a visszaérkező görög seregnak. Ekkor esett el Trója.

A Knószoszi palota mitológiája A Krétai király, Minosz Poszeidón segítségevel nyerte el a hatalmat, azoban megfeledkezett az istenek ígért áldozatról. Ezért Poszeidón egy bikát küld a városra a tengerből, aki frigyre kel Minosz feleségével. A nász következménye a bika fejű, ember testű lény, a minotauros. Minosz szégyenében elrejti őt egy labirintusba.

Amikor lánya, Ariadné kerül sorra a minotaurosnak szánt áldozatok között, Thészeusz megöli a minotauroszt és Ariadné fonálának segítségével kijut a labirintusból.

A labirintust Knószosz palotájával szokás azonosítani, mivel annak alaprajza bonyolult, labirintusszerű.

A mükénéi akropolisz Ez a legősibb, legrégebbi polisz a Peloponésszoszi - félszigeten. A várost mükénéi akropolisznak neveztek el, mert a város egy magaslaton található erődítményszerű falakkal körülvéve. Az uralkodói palota, temetkezési hely és vallásos célú építmények is találhatók a poliszban. Heinrich Schliemann fedezte fe majd tárta fel.

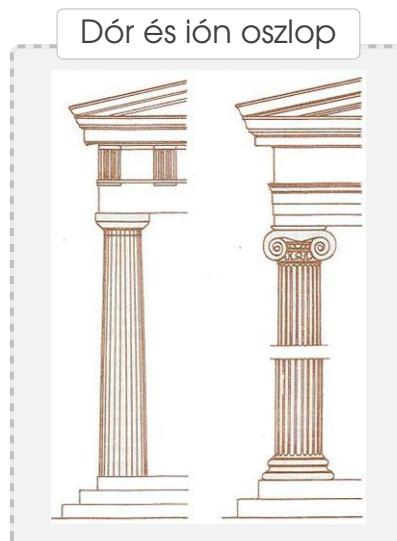
Archaikus kor

Ebben az időben alakul ki az a görög templomtípus, amely máig az építészettörténetben kifejti hatását, akkor alakulnak ki a görög oszloprendek, a különböző alaprajzi típusok.

A görög templom

Az archaikus korra elsősorban templomradványok utalnak. A korai faoszlopos, agyagfalú, kőalapozású templomokat kőépületek váltották fel. Fokozatosan kialakultak az oszloprendek, a dór és az ión oszlopokkal, az előbbi a férfi, az utóbbi a női test arányait követte. A templomok oromzatát, a timpanonokat domborművek díszítették, a falakat pedig frízek.

Az antik templom általában magaslaton, zöld környezetben állt, harmonizált a természettel és óriási gonddal, művészeti kivitelben képzültek.

Tájolás A templom tájolása kelet-nyugati, bejárata kelet felé néz, hogy a felkelő nap a bejárattal szemben lévő isten szobrot világítsa meg.

Rendeltetés A templomnak nem alkalmasak arra, és nem céljuk, hogy nagy tömegeket fogadjanak be, a nyilvános szer-tartások a templom előtt zajlottak és nem a templomban. Az épületbe csak a papok mehettek be. Az épület célja, hogy a benne álló görög istenség szobrát és oltárát, valamint az adományokat és kincseket megvédje, megőrizze akár az időjárástól, akár az illetéktelen személyektől és méltóságteljes építészeti keretet adjon azoknak.

Héra temploma Olümpiában

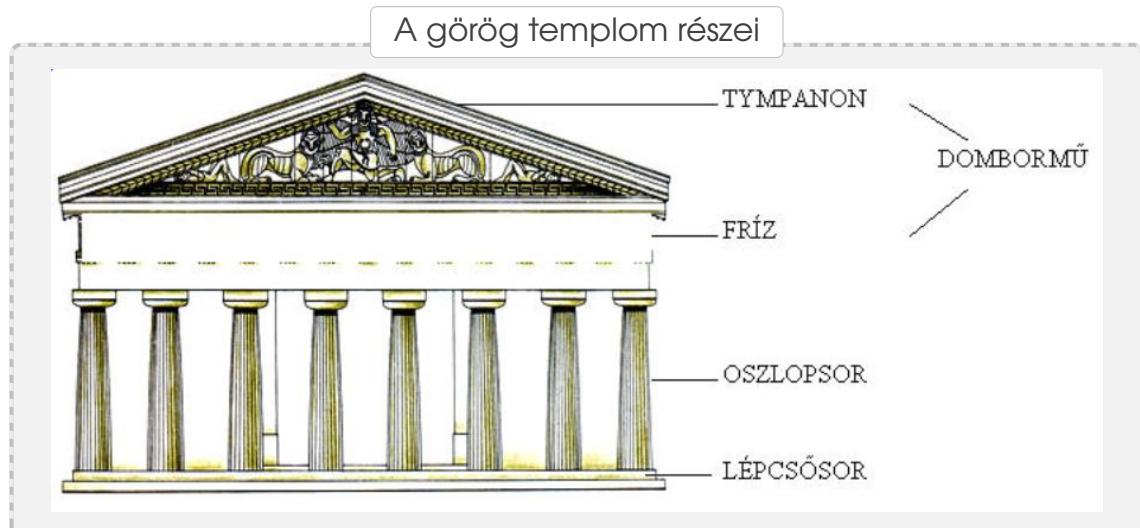
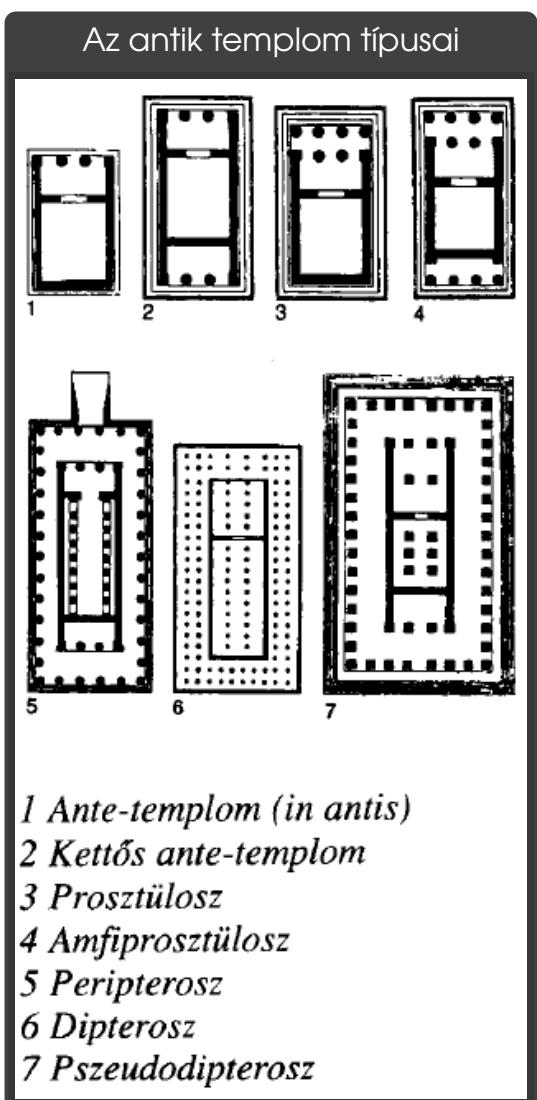
Az építetők maguk a polgárok és vezetőik, az építészek neve legfeljebb a mitológiában maradnak fönny.

Típusok

Megaron Az első alaprajz neve a Megaron volt. A megaron az ősi görög lakóház egyszerű formáját követi, oszlopok nélküli téglalap alakú tér.

Ante-templom A második az Ante-templom, amihez Kelet felől a bejáratnál két falpillér alkot előcsarnokot , amihez két oszlop is kapcsolódott.

Peripterosz Leggyakoribb alaprajzi típus, ahol a téglalap alaprajzú fal minden oldalán oszlopsor fut körbe.

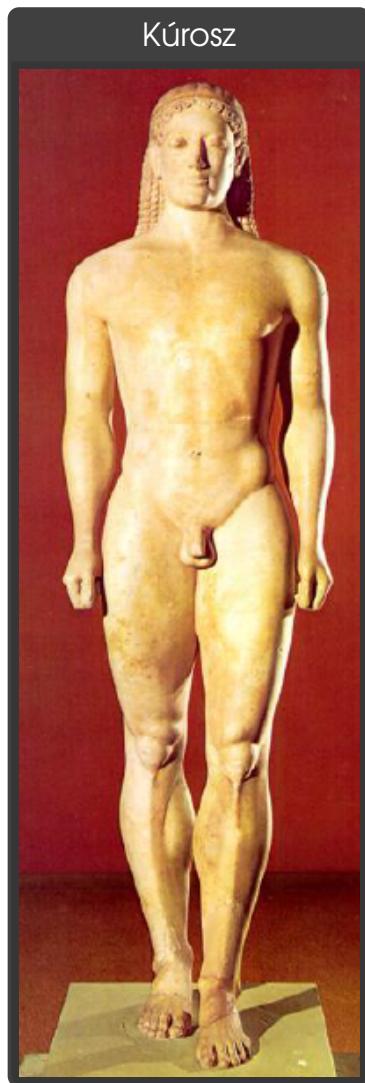

Szobrászat

Az antik archaikus szobrok a **valláshoz kapcsolódnak** (temetkezési, fogadkozási szobrok). Sírokban találták meg őket valamint úgy nevezett a görög isteneknek segítségkérés gyanánt ajánlják fel, a templomok kincstáraiban maradtak fenn.

Két típus alakult ki: a **kúrosz** (ruhátlan férfialak) és a **kóré** (ruhás nőalak). A fáraó-szobrokhoz hasonlítanak leginkább zárt tömegkezelés volt rájuk jellemző.

Kúrosz jellemzői A kúroszra tömbszerű kompozíció, frontális beállítás volt jellemző: (arc, törzs, láb, szembenéz) kezek szorosan a comb mellett, bal láb előrelép, statikus, merev, idealizált, fiatal, „szép” arc, archaikus mosoly (érzelem, örööm kifejeződése) aprólékos csigás haj. A fő különbség a fáraó szobroktól: az izomzat akár stilizáltan, akár rö árásan, de mindenkor részletesebben bemutatva jelenik meg

Kúrosz

Kóré jellemzői Kóré jellemzése: monoton, egy forma „függőleges” sűrűn redőzött, drapéria, nincs benne mozgás, nincs benne variáció, nem bonyolult és kezével apró mozdulatot tesz.

Kóré

Vázafestészet

A vázafestészetben három stílust különbözünk meg: geometrikus, orientalizáló, fekete alakkos.

Geometrikus stílus Geometrikus, mértani formák jelennek meg a vázán.

A vörös alapfelület a fedetlen terrakotta és erre kerül rá fekete mázzal a díszítmény vízszintes vonalakban.

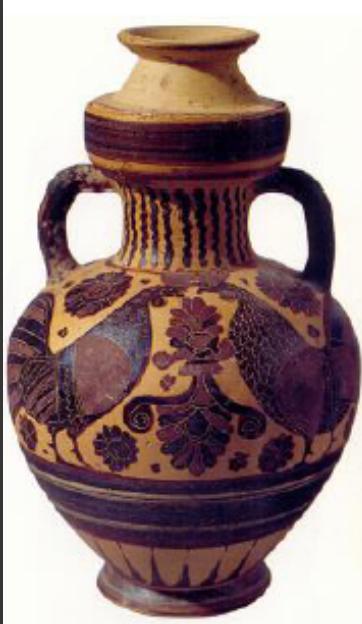
Orientalizáló stílus A vázán megjelenő motívumok a keleti területek hatását tükrözik jellemzői a geometrikus motívumokat fölváltják a hullámváz motívumok, díszítmények és emellett az állatfigurák kapnak főszerepet.

Fekete alakos stílus Terrakotta alapon a figurák fekete mázzal vannak festve, de bennük már a részletek is ábrázoltak, méghozzá úgy, hogy a vonalakat belekarcolják a fekete mázba.

Geometrikus stílusú váza

Orientalizáló stílusú váza

Fekete alakos váza

Klasszikus kor

A klasszikus kor a görög művészet virágkora a Kr.e. V-IV. században (Kr.e.333, azaz Nagy Sándor fellépéséig – Nagy Sándorral kezdődik a hellenizmus). Három periódusra osztható korai klasszikus kor, érett klasszikus kor (a klasszikus kori művészet csúcsa, Kr.e. 450-430 között) késő-klasszikus kor.

A klasszikus kor a görög történelem legjelentősebb korszakában alakult ki, nem véletlen, hogy szinte minden későbbi művészettörténeti stíluskor-szakra hatással volt.

Filozófia Ebben a korban megindították a vallási hagyományok, az istenek tekintélyének szigora, a figyelem középpontjába a fizikai valóság került. Az ember saját kilétéről tett fel kérdéseket, saját maga és léte került gondolkodásának középpontjába (így születik meg a filozófia). Ez a szemlélet érvényesül a művészetben is: a művészetek fő téma az ember lett.

Politika A klasszikus kor **központja**

Athén. A jólétet biztosító demokratikus poliszban megváltozik a művészet megítélése – a művészet nem a vallás kiszolgálója többé, hanem az állami reprezentáció, a politika eszköze. A legjelentősebb megrendelővé az állam, azaz a polisz, ill. annak vezetősége válik, valamint a nagypolgárság.

Az athéni Akropolisz

Az épületek számára gazdag szobrászati díszet rendelnek, így a városba özonlenek a művészek a félsziget minden területéről, és Athén a görög művészet központjává válik.

A demokráciában megváltozik a művészek megítélése is: még korábban a művészek ahhoz a kézműves réteghez tartoztak, akiknek polgárjoguk sem volt, most a megtisztelt, szavazati joggal rendelkező athéni polgárság tagjai lesznek. Jól érzékelteti a művészek társadalmi rangjának megváltozását, hogy az alkotók nevei egyedül ebből a görög korszakból maradtak fenn.

Építészet

Színház A görög színház Dionüszosz, a bor istenének ünnepein előadott paraszti játékokból alakult ki. A színház az akropoliszokon található Dionüszosz templom közelébe, a hegyoldal jó akusztikájának köszönhetően a hegy természetes módon körülölelő terébe került. Az egész fedetlen volt.

A színházépület négy részből áll: orkesztra (színház központja, kör alakú tér, a kórus helye), theátron (lépcsőzetes, hegyoldalba kialakított nézőtér), színpad (az orkesztra nézőtérrrel átellenes oldalán, itt játszottak a színészek), szkéné (színpad mögötti színfal, díszletként és takarásként szolgált, egyetlen felépítmény).

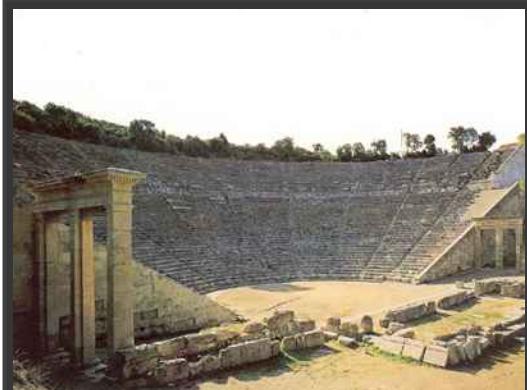
A leghíresebb, legjobb állapotban fennmaradt színház a 14 ezres tömegbefogadásra képes Epidauroszi színház volt. (Epidauroszi jelentős volt, Aszklépiosznak, a gyógyítás istenének kultuszhelye volt.)

Tholosz Olyan kör alaprajzú templom, amelyet oszlopsor vesz körül, és lépcsős alépítményen áll (akár a legtöbb görög templom). Belső tere általában osztatlan. Leghíresebb példája szintén Epidaurosban van, az Epidauroszi kerek templom.

Az athéni Akropolisz Az akropolisz (görögül: felsőváros) az ókori görög városállamok általában magaslaton, hegytetőn épült fellegvára volt. Itt állt a királyi palota és a város védőistenének temploma, ezért idővel a városállam vallási központja lett. Leghíresebb az athéni akropolisz.

Az athéni Parthenon Az akropolisz fő épülete, méreteit tekintve a legnagyobb (kb. 31x70 m területű) az itt található templomok között, elhelyezkedésében is a legmagasabban áll, anyaghazsnálatában is igényes és nemes: a templom márványból épült.

Epidauroszi színház

A templom Athéné Parthenosz, azaz a Városvédő Athéné istennő számára készült, a naoszban az istennő hatalmas szobra állt.

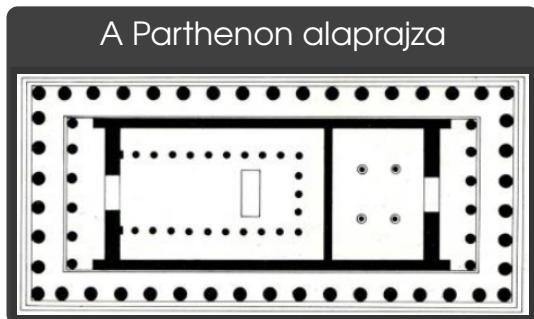
Alaprajza Az archaikus korban ki-alakult peripterosz elrendezést követi: hosszanti, téglalap alakú falait minden oldalról oszlopok veszik körül.

Az épületet körülvevő oszlopsorban belül a templom minden oldalán a bejáratok előtt egy-egy oszlopos előcsarnok is van.

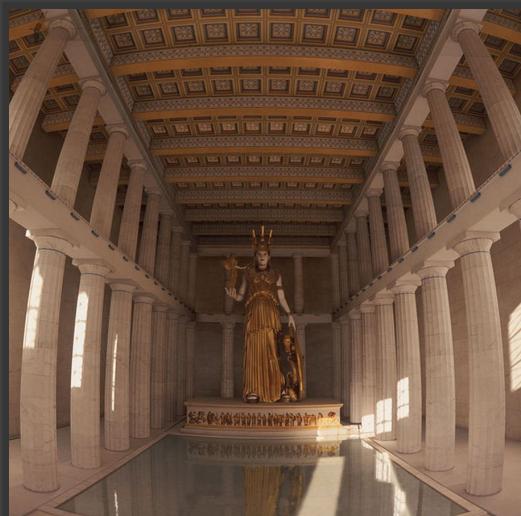
A belső két részre oszlik: a keleti oldalról nyíló nagyobb térré, a naoszra, ahol az istennő szobra és oltára állt, és egy kisebb térré a nyugati oldalon, ami valószínű, hogy kincstárként szolgált.

Belső A belső legfőbb dísz a határas szobor és az azt körülvevő oszlopsor volt. Az oszlopsor különlegessége abban rejlett, hogy kétszintes volt: egy masszívabb dór oszlopsor egy kissé szintén dór oszloposzt tartott. Így az épület kelet-nyugati tájolásának köszönhetően a keleti bejárat felől a reggel napfény a szobrot világította meg.

Térlefedés Nyitott fa fedélszékkel volt fedve a templom (ebből természetesen mára már semmi nem maradt meg), ennek súlyát tartották az oszlop-sorok és falak.

Parthenon belsejének rekonstrukciója

Az athéni parthenon

Külső Az épület a hírnevet a monumentális, tekintélyt parancsoló, ugyanakkor harmonikus, kiegyensúlyozott külsejével érdemelte ki.

Az épület masszív tömegét a minden oldalon körbefutó, férfiasságot, erőt képviselő dór oszlopsor tartja.

Mivel a hívők tömegei ekkor sem mehettek be az épületbe, ezért az a külsejével érvényesült. A nyilvános szertartások az épület előtt, az épület körül zajlottak, a templom tehát olyan volt, mint egy hatalmas oltár a domb tetején.

Niké temploma A kisméretű templom a győzelem istennője, Niké számára épült, és arányai, harmóniája valóban nőiességet és győzelmet tükröznek. A kis templomot lépcsős alépítmény emeli meg. Alaprajzi elrendezését tekintve a kettős prosztülosz (diprosztülosz vagy amfiprosztülosz) típusába tartozik: a (csaknem négyzetes) téglalap alakú falait a két rövidebbik oldalon oszlopos előcsarnok egészíti ki - a bejáratok előtt minden két oldalon négy-négy ión stílusú oszlop áll.

Niké temploma

A Delphoi-i szent kerület Az összgörögsgég egyik legjelentősebb vallási központja Apollón delphoi-i jóshelye volt a Parnasszosz hegységen. A kultusz hely – mint a görög vallási helyek általában – a hegyoldalba épült, és több épületből állt. A hegy tetején volt Apollón temploma, ami az athéni Parthenónhoz hasonlóan dór stílusú peripterosz volt. A kincsesházak mellett egy kisméretű kör alaprajzú dór tholosz is épül itt. Apollón temploma alatt az uralkodók ajándékait őrző kisméretű kincsesházak sorakoztak. Az Apollón templom melletti lejtőn épült fel a delphoi színház is, követve a színházak fent leírt kialakítását,

Tholosz Delphoi-ban

Szobrászat

Alapanyag Ettől a kortól kezdve a görög szobrok bronzból készülnek, gazdag aranyozással. Számos alkotás azonban márványból vagy más kőből maradt ránk. Ennek az az oka, hogy a területet meghódító rómaiak elszállították a görög szobrokat, részben hogy jelezzék a terület fölötti hatalmukat, részben pedig azért, hogy a bronzot beolvastva abból fegyvereket gyártanak. A görög szobrokról gyakran több példányban is készítettek másolatokat. Az alkotások nagy részét tehát csak római márvány másolatban ismerjük.

Téma A sport, az Olümpiában tartott játékok igen fontos szerepet játszottak az ókori görög kultúrában. Eredetükben vallásos vonatkozásúak voltak, hiszen a játékok célja az volt, hogy az emberek megtudják, hogy ki az, akit az istenek a legyőzhetetlenség tulajdonságával ajándékoztak meg. A sportroló tehát egyben a görög társadalom hőse volt. A klasszikus korban a játékokat praktikus céllal is tartották, a katonáskodással függtek össze, hiszen a jó testfelépítésre szükség volt a háborúkban. A hazaszeretet, a szülőváros védelme pedig az egyik legfőbb férfierények közé tartozott. A sportos-katonás-hősies fiatal férfi így a társadalom mintaképévé vált.

Stílus A stílusban egyszerre két cél érvényesül: realitás – az archaikus kori kúroszokhoz képest élethűbb, plasztikusabb testfelépítés, izomzat, testtartás; idealizálás és tipizálás – minden szobor a kor ideális férfi-típusát igyekszik megfogalmazni.

Korszakok jellemzői

Korai klasszikus szobrászat - Szigorú stílus A stílus még őrzi az Archaikus kor kötött, merev ábrázolásmódjának hagyományait, de már érzékelhető benne a mozgás, a test, az arc valósághű bemutatása iránti igény – ötvöződik az archaikus kor és az érett klasszikus kor stílusa.

Az arcokról eltűnik az archaikus mosoly, a tekintetek komorak, szigorúak – ezért kapja a korszak a szigorú stílus elnevezést.

Szigorú stílusú szobor: kocsihajtó szobra (példa) Egy győztes sportrolót látunk itt, akiben a nép az istenek kiválasztottját láttá, ezért számára szobrot állítattatott.

A stilizált, szinte csak a fej felületébe karcolt haj, a szimmetrikus szemöldök még őrzi az Archaikus kor tradícióit, a szem, a száj és a széles áll megoldása viszont már valóság-hű, már-már portrészerű vonás, nem beszélve a színes be-rakott szemekről és a szobornak élettel tekintetet kölcsön-ző szempillákról. A figura felépítéséből eltűnik a frontalitás, a fej, a törzs kimozdul a tengelyből, a testtartás mégis még mindig merev. Az alak egyszerű mozdulatot tesz – valaha a kantárokat tartotta.

Az alakot ruha takarja, a drapéria még a kóré-szobrok sűrű, monoton, egyforma redőinek hatását tükrözi, csak a derék övénél érzékelhető rajta variáció.

Delphoi-i
kocsihajtó
szobra

Érett klasszikus szobrászat - Periklész kora (Kr. e. 450-430) Az államférfi vezetése alatt politikai és társadalmi egyensúly jellemzi Athén életét, virágzik a demokrácia. Periklész – aki az egyik legfőbb megrendelőként lép fel – a fáradtságtól, szenvedéstől, öreg-ségtől, betegségtől mentes virágzó athéni jólétben élő embert kívánja bemutattatni a művészet által is. A művészet célja az lesz, hogy az athéni ifjak elől az erős, sportos, katonaként hősies, ideális athéni polgárt állítsa: a szobrászat fő téma így továbbra is az ember, az izmos, harmonikus férfitest lesz.

• **Polükleitosz:** kidolgozza a „tökéletes emberi arányok” elméletét, írását ki is adják. Az ő nevéhez fűződik a kontraposzt szerkesztési elvének feltalálása, tudatos alkalmazása.

– **Kontraposzt tartás:** A figura az egyik lábára támaszkodik, arra helyezik a testsúlyt, míg a másik lábát lazán, behajlítva tartja. Az ki-fejezés az olasz „contrapposto” szóból származik, ami ellentétet jelent, és a két láb ellentétes tartására utal. A kontraposzt tartás jóval életszerűbb, mint a frontális beállítás volt, kiegyensúlyozott-ságot, nyugalmat tükröz, ugyanakkor a behajlított láb bármikor

mozgásba jöhet, ezért a tartásban a tettrekészség is megnyilvánul. Lazaságot, magabiztosságot, büszkeséget is érzékeltet.

- **Dárdavivő:** A szobor címe szerint témaja egy dárdáját vivő férfit látunk, aki lehet egy katona, de lehet egy sportroló is. A témaiban is megjelenik a klasszikus kor célja – bemutatni azt az ideális férfitipust, aki egyszerre sportos, katonás, hősies. A szobor testfelépítése plasztikus, az izmok élesen elkülönülnek egymástól, minden izom külön ki van faragva, minden kis izom önálló plasztikai tömböt alkot, az erőt jeleníti meg. Arca nyugodt, érzelmektől mentes, fiatal, idealisztikus – ránctalan, szimmetrikus, kissé nyitott dús száj, görögös arcél (= a homlok és az orr találkozásánál nincsen mélyedés, ornyereg).
- **Győzelmi szalagos ifjú:** Testfelépítésében, testtartásában meggyezik a Dárdavivővel. A szobor egy olyan sportroló ifjút ábrázol, aki a győzelem után szalagját köti a fejére.

• Mürón : Diszkoszvető

- A szobor a görög művészet talán legismertebb alkotása, ugyanis kivételt, különlegességet képvisel a klasszikus kori szobrászatban: ilyen bonyolult, csavart testtartással csak a hellenizmusban fogunk találkozni. A szobor bronz eredetije elveszett, római márvány-másolatokból ismerjük.
- Témája a korongot elhajítani készülő atléta.
- A szobor látszólag egy mozdulatsor egyetlen pillanatát, az atléta lendületvétele utáni nyugvópontot ábrázolja, amikor a sportoló karja éppen leghátrébb van a korong elhajítása előtt. Ez a pillanat azonban fényképfelvételek tanúsága szerint nem létezik a valóságban, ráadásul a diszkoszvető a valóságban vízszintesen tartja a korongot, ha úgy tartaná, ahogy Mürón figurája, legfeljebb csak magasra, semmiképp sem messzire hajíthatná el.
- Mürón tehát nem szigorú valósághűségre törekedett, hanem a diszkoszvető mozgásáról alkotott tudást súrítette egyetlen kompozícióba.

• Pheidiász: Athéné Partenosz szobra

- A Parthenon cellája előtt hatalmas méretű bronzszobrot állít Pheidiász. Az eredeti alkotás 17 m magas volt, fából készült, amit drága anyagokkal borítottak: arannyal, elefántcsonttal, színes drágakövekkel vonták be. A szobor elveszett, csak római kori, nem túl hiteles márvány-másolatát ismerjük.
- Athéné figuráján a méltóságteljességen van a hangsúly: kontraposztban áll, ruhájának esése jól láttatja a testtartást. Nem a bölcsesség istennőjeként jelenik meg (olyankor baglyot tart a kezében), hanem Athén város védőisteneként: ezért attribútumai a győztes harcos jelképei: sisak, pajzs (mint a legtisztességebb, védekezésre szolgáló fegyverek), és a győzelmet szimbolizáló Niké kis szobra, amit a kezében tart.

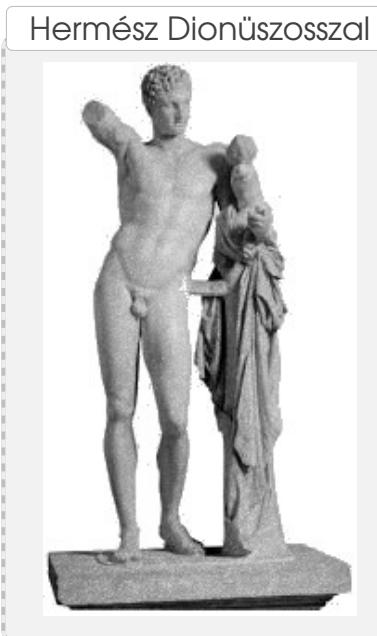
Késő-klasszikus kori szobrászat A peloponésszoszi háborúban Athén alulmarad Spártával szemben, majd a IV. században a katonáskodás teljesen megszűnik a polgárság számára, Athén katonái ettől az időtől kezdve zsoldosok lesznek. A katonáskodás és a sport ideje leágazóban van, megszűnik a hősies atléták kultusza. A szobrászatban sem a példakép-állítás lesz a cél, a művészet nem tanít többet, és nem állít ideált az athéni ifjak elé. A művészet célja egyre inkább a **gyönyörködtetés és az érzelmek megragadása** lesz.

A hangsúly elterelődik az izmos férfitestről, összefogottabb, kevésbé részletesen bemutatott testfelépítés lesz jellemző. Az ábrázolásban a mitológiai történetek bensőséges érzelemláttatása kerül az előtérbe.

• **Praxitelész: Hermész a kis Dionüsszossal**

- A késő-klasszikus korban a hangsúly a harmonikus férfitest helyett a mitológiai történet bensőséges ábrázolására kerül: férfi és gyermek kapcsolatát mutatja be a szobor.
- Téma: Zeusz Hermészre bízza újszülött fiát, hogy Héra a haragja elől a nimfákhoz vigye a gyermeket. Az úton megpihennek, és Hermész szőlővel eteti meg a leendő boristen-gyermeket. (A szőlő a szoborról mára letört.)
- Stílus: Nem aprólékosan felépített izomzatot, hanem finoman, harmonikusan összefogott férfitestet látunk. A késő-klasszikus szobrásznak nem célja, hogy minden izmot külön megfaragva bemutasson, nem célja, hogy az erőt, a férfiasságot tükrözze.

• **Praxitelész: Knidoszi Aphrodité** Az első ruhátlan nőalak. Praxitelész szakít a ruhás nőalakok ábrázolásával, és ezzel megteremti a mezíten Görög Aphrodité szobrok típusát, ami azt a témát ábrázolja, amikor Aphrodité a szépség és szerelem istennője fürdőzik.

Vázafestészet

Kialakul a **vörösalakos stílus**.

A terrakotta felületen **a figurát hagyják mász nélkül, ezért az vörös marad**, és a többi részt festik be fekete mázzal, **a figura tehát úgy alakul ki, hogy körbe van festve**.

A korábban (archaikus korban) kialakult fekete alakos vázáknál a fekete mászás rész volt a figura, és a részleteket ebbe a fekete mászba bekarcolt vonalakkal dolgozták ki.

A vörös alakos vázáknál a részletek bemutatását a festetlenül hagyott vörös felületen hajszálvékony fekete mázzal húzott ecsetvonásokkal érik el.

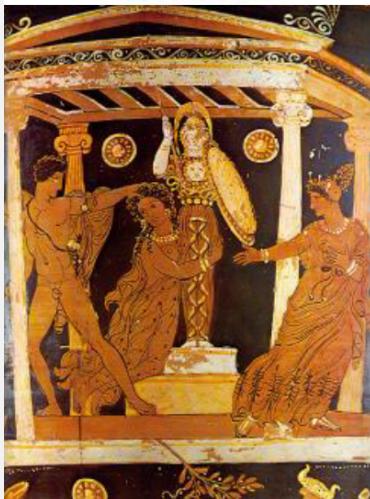
Ez a technikai megoldás nehezebb, mint a korábbi, hiszen a figurát kell körberajzolni, de mégis **népszerűbbé** válik, mert az **ecsetvonásokkal aprólékosabb**, könnyedebb, lendületes vonalrajzra nyílt lehetőség.

A kompozíciók **kevés alakosak**, a **figurák nagyobb méretűek**, mint korábban – az egész edényt betöltik.

Teljes mértékben **megszűnik a legnagyobb felületek törvénye**: a figurák profilból, szemből és rövidülésben egyaránt ábrázoltak, félfelprofilra, háromnegyedprofilra is találunk példát. A térben reális egymás-mögöttiségek látszik. Az arcok a korábbiaknál valósághűbbek, érzelmek nyilvánulnak meg rajtuk.

A leggyakrabban ábrázolt téma továbbra is a mitológia, de itt a nem mítosz elmesélése a cél, hanem a **mitológiai jelenet emberibb, bensőséges pillanataira koncentráló bemutatása**.

Vörös alakos váza

A hellenizmus kora

Történelem A hellenizmus kora Kr.e. 333-tól (Nagy Sándor fellépésétől) Kr.e. 30-ig (az actiumi csatáig, amikor Kleopártrát legyőzik a rómaiak, majd meghódítják a hellén világ területeit) tartott.

A makedón uralkodó, Philipposz a Kr.e. IV.sz. közepén terjeszkedni kezd a Peloponésszoszi félszigeten. A perzsák elleni összefogás ürügyén szövetséget köt a görög városállamokkal, egyesíti Makedóniát és Görögországot, létrehozza a görög hegemoniát, aminek ő lesz a vezetője.

Philipposz halála után fia, Alexandrosz válik a görögség vezetőjévé, aki minden össze húsz éves ekkor. Alexandrosz hatalmas hadsereget hoz létre, és Kr.e. 333-ban elindul kelet felé, hogy a perzsáktól visszahódítsa a görög területeket. Ám nem csak a Peloponésszoszi félszigetet és Kis-Ázsia partvidékét tisztítja meg a perzsáktól, hanem további területeket hódít meg: Egyiptomot, Szíriát, Mezopotámiát és a mai Irán és Afganisztán területét, az egész egykori Perzsiát. (India nyugati határáig jut el.) Alexandroszt nagy hódításai miatt a történelemben Nagy Sándorként szerepel.

A meghódított vidékeken Nagy Sándor új városokat alapít, amiket gyakran magáról neveztet el. Ezeknek leghíresebb példája az Egyiptom északi partvidékén alapított Alexandria.

Nagy Sándor halála után hadvezérei három részre osztják fel a birodalmat. Mindhárom terület hatalmának a rómaiak hódításai vetnek véget a Kr.e. I. században.

Elnevezés A „hellén” szó görögöt jelent, erről kapja a nevét a korszak, azért, mert a Nagy Sándor által meghódított birodalom utódállamaiban évszázadokon át a görög kultúra és eszmevilág hatása érvényesül.

Kultúra Mivel Nagy Sándor görögnek tartja magát, mindenhol a görög nyelv lesz a hivatalos, így a görög kultúra óriási földrajzi területen fejti ki hatását. A megrendelők egryszt az uralkodók, másrészt a magánszféra lesznek. A hellenizmus szellemiségeire a sokféleség jellemző.

Építészet: A hellenisztikus város

A korábbi görög korok építészete elsősorban a templomépítészetre koncentrált. A hellenizmusban a városalapítások miatt az építészetben a várostervezés és a középületek válnak a legfontosabbá.

Egy hellenisztikus város rajza

Városépítés elve Hippodámoszi elvek = Hippodámosz görög építész volt, aki kidolgozta a hellén városok építésének módszerét. A módszer lényege, hogy a teljesen újonnan létesítendő várost előre megtervezik, négyzetögletes városalaprajzot, szabályos utcahálózatot készítenek. A város egyes részeinek funkcióját előre meghatározzák aszerint, hogy az politikai, társadalmi, közigazgatási vagy vallási célokra alkalmasabb-e. Az egyik leghíresebb hellenisztikus város Pergamon.

Épülettípusok

Agóra A városban általában egy fő út húzódott végig. A központban ezt az utat kiszélesítve alakították ki **a város hosszúkás főterét, az agorát**. Az agóra a város kereskedelmi, közigazgatási, politikai életének központja volt. Oldalain a kereskedelelmhez, a bíráskodáshoz és a törvényhozáshoz kapcsolódó épületek álltak.

Sztoa Az agóra hosszanti oldalán álló sétacsarnok vagy **kereskedelmi oszlopos csarnok**. Az épület kezdetben a hátoldalán zárt volt, az agóra felé pedig oszlopcsarnokkal vagy oszlopos folyosóval nyitott. Hosszanti elrendezésű, általában kéthajós volt: egy belső oszlopsor osztotta két részre.

Buleutérion A sztoa rövidebbik végén álló épület, a **görög vénék tanácsának (a bulénak) tanácskozó, ülésező helye**, az antik görögsg „parlamentje”.

Gümnaszion Épületegyüttes, ami az ifjúság testi nevelését szolgálta.

Stadion Az atlétikai versenyek színhelye volt. Hosszúkás alaprajzú, nyitott versenypálya, az egyik vége négyszögletesen, a másik lekerekítetten záródott.

Hippodron Lóverseny és kocsihajtó verseny pálya. Szintén nyújtott téglalap alakú egyik végén lekerekítve.

Szelek torony Olyan kisméretű torony az agóra közelében, ami víziorával és napórával volt ellátva, és az idő mellett a széljárást is mutatta.

Lakóházak A hellenizmus embere zsúfolt városokban, új típusú házban élte. A házak közvetlenül egymás mellé épültek, ezért a falakon nem voltak ablaknyílások. A ház egy téglalap alakú központi nyitott udvar köré épült fel. Az udvar négy oldalán az udvar felé nyitott, oszlopos folyosók voltak.

Az udvar körül helyezkedtek el a lakóhelyiségek, amiknek nem volt ablakuk, a fény csak az udvar felé nyíló ajtókon keresztül szivárgott be.

A leghíresebb hellenisztikus lakóházak Déloszban maradtak fenn.

Szobrászat

Rendeltetése Az alkotások nagy része magánmegrendelésre készül. Míg a klasszikus kori szobrászatban az állam tükrözni akarta, hogy polgára mily egészséges, szép, stb., addig a hellenizmus privát megrendelői a minden nap valóságot kívánták láttatni. Míg a klasszikus korban a harmónia dominált, a hellenizmus szinte föllázad a már már kánonná, kötelezővé vált harmónia ellen, és célja az, hogy az életet akár szép, akár csúnya oldaláról, de mindenféle **reálisan, naturalisztikusan** mutassa be.

Új téma

A görög mitológia alakjai, istenei emberi módon ábrázolva Szamothrakéi Niké: A Győzelem istennője éppen egy hajó orrára száll le. Hátán még szétnyitva állnak szárnyai, testére, combjára rátapad a ruha, lábán a hátrafelé hullámzó drapéria tükrözi a lendületet, amivel érkezik. A női test korábban nem látott szépségű és reális megfogalmazásával állunk szemben.

A nő Guggoló Aphrodíté: Mitológiai téma-ként (a fürdőző Afrodítét ábrázolja, amikor magára önti a vizet) jelenik meg a női akt, de megfogalmazásmódja reális és érzéki.

A gyermek Alvó Érosz: A gyermek arányait, testfelépítését, a puha, elernyedt testrészeket, a gyermeki természetet, az alvás pillanatát mind reálisan, és érzékletesen ábrázolta az alkotó.

Szamothrakéi Niké

Guggoló Aphrodíté

Alvó Érosz

Jellem- és lélek-ábrázolás Libát fogyogató kisfiú: A gyermeki természet igen érdekes bemutatása, amikor a gyermek pontosan tudja, hogy ki az a lény, akinél ő feljebb való, és megtalálva méltó ellenfelét a világban, tudatlanságával kifejezi erejét a védtelen állat felett. A gyermek arcán látszik a küzdelem, karjai megfeszülnek, a liba az életéért küzd.

A táncos, maga a mozgás Táncosnő: A táncosnő-ábrázolások elterjedéséhez minden bizonnal hozzájárult a keleti táncok megjelenése, ahol a nőiesség, a kidomborodó női formák és az eltakaró leplek kettőssége kelti a feszültséget. A táncosnő-szobrok a forgó mozgást ragadják meg, gyakori jellemzőjük a kidugott könyökre rafeszülő drapéria motívuma.

A rút, a csúnya, a torz, a groteszk, az élet elrettentő oldalai A klasszikus korban kizárolagosan ideálisan ábrázolt ember alakjaival ellentétben a hellenisztikus szobor kíméletlenül mutatja be az emberi fizikum torzulásait.

Bokszolófej: szinte kigúnyolja ez a szoborfej a klasszikus kori szobrászat sportroló ábrázolásainak naiv idealizmusát, és azzal szemben a sportágat valós oldaláról közelíti meg, naturalisztikusan ábrázolja a durva sport fizikális következményeit.

A szenvedés, a betegség Részeg nő: Egyetlen szerelmeként és éltetőjeként szorítja magához a boros kancsót a nő, elalélt arcát az alkoholizmus ráncossá, öreggé, testét, mellkasát szikkadttá, ruházatát igénytelenné tette.

Vödröt cipelő nő: A szegényes ruházatú asszony majd megszakad a vödör súlyától, melléről elcsúszott a ruha, arcán szenvedés és reménytelenség tükröződik, teste megfáradt.

Hétköznapi

Tövishúzó: Korábban nem látott életszerűséggel jelentíti meg az alkotó az élet egy rendkívül profán pillanatát, amikor az ember lábába szálka megy. A fiatal, portrészerű vonásokat mutató, nagy orrú fiú, vézna teste, élethű testtartása a hellenizmus kíméletlen realizmusát, naturalizmusát mutatja.

cselekmények

Részeg nő

Tövishúzó

Stílus A stílusban is a sokszínűség érvényesül.

Általában szabadon álló, minden oldalukkal érvényesülő, térben elhelyezett, sokalakos kompozíciók, körüljárható szobrok.

Dinamikus, mozgalmas kompozíciók. A testtartások változatosak, élethűek, bonyolult, csavart testtartásokkal is találkozunk.

A hellenizmus stílusában minden tekintetben a realizmus, sőt a kíméletlen naturalizmus kapja a fő szerepet.

A testfelépítés reáliisan ábrázolt. Az arcok élethűek, változatos érzelmeket fejeznek ki, az érzelmek mellett az életkorok is változatosan és reáliusan ábrázoltak; az arcokon a pszichológiai jellemzők is láthatók.

A drapéria rendkívül változatosan jelenik meg, különböző minőségű anyagokat jelenít meg: vékony áttetsző anyagtól a vastagabb, súlyos anyagokig, általában követi a test formáját, azaz gyakran rátapad a testre. Így a ruha alatt látszik a test formája.

Laokoón-csoport

B. Az ókori görög kultúra festészeti hatása a római kori festészetre

A téTEL aDATAI	
Tétel teljes címe	Milyen módon, mértékben hatottak az ókori görög kultúra festészeti megoldásai tartalmi, formai, technikai szempontból a római kor festészeteire? Milyen ókori mozaiktechnikákat ismer?

A görög festészet ——————

Az ókori görög festészet fennmaradt alkotásai közül a festett vázák a legjelentősebbek, melyeket az A) részben már részleteztünk (geometrikus, orientalizáló, feketealakos és vörösalakos stílus).

Falfestészetükről csak a római kori másolatok maradtak meg.

Az ókori Görögországban alakult ki a mozaik technika, de a római kultúra fejlesztette tovább.

Ókori mozaik technikák ——————

Szögmozaik (Mezopotámia) A mozaik első alkalmazásával a mezopotámiai művészetben találkozhatunk, amikor a nedves agyagba színes mázas homlokkaléltű kúpokat (szögmozaik) nyomtak, így állítottak elő különböző, többnyire geometrikus mintázú díszítéseket. Ezek a leletek az uruki Vörös templomból kerültek elő, amelynek részletei a berlini Pergamon Múzeumban láthatók. Ezek a korai mozaikok valóban mozaikok ugyan, ami a raszterszerű megjelenésükön adódik, de agyagmozaikok, a kúpok homlokkaléltét színes mázzal vonták be, és éppen ezért a felület megjelenése sokkal inkább a kerámiára emlékeztet, mint a megszokott értelemben vett mozaikra.

A szögmozaik technika

Kavicsmozaik (Makedónia) A makedón fővárosban, Pellában is találtak mozaikokat. Az 1953-ban elkezdődött ásatások során **geometrikus mintázatú padlómozaikok** kerültek elő, **kavicsból kirakva**, az igazi szenzációt azonban a különböző jeleneteket (oroszlánon lovagló Dionüszosz, szarvas vadászat, oroszlánvadászat) ábrázoló mozaikok jelentették. Ezeket a mozaikokat sokszínű – pontosabban a klasszikus négyzsín-festészet koloritját mutató – kavicsokból állították össze, de voltak részek (például a hajfürök), amihez előre elkészített terrakottát használtak, a kontúrokat pedig ólomsávokkal rajzolták meg. A kavicsszemek sokkal kisebb méretűek voltak a korábbiaknál, így a közöttük lévő rések is vékonyabbak lettek. A mozaikok készítői nem törekedtek nagyobb térmélység kialakítására, csupán semleges háttérből előtűnő, reliefszerű alakokat akartak ábrázolni, ugyanakkor azonban érezhető a törekvés a „valóságos” képekké formálásra.

Kavicsmozaik: oroszlánvadászat

Tesszera-mozaik (görög, római)

Kavicsok helyett szabályos, apró hasábok felhasználása A mozaiktechnika fejlődésében a következő – jelentős – lépésre az i. e. 3. században került sor. A mozaikok készítéséhez különböző színű kövekből, többé-kevésbé szabályos, apró hasábokat munkáltak ki. Az ilyen mozaiknak a neve „opus tessalatum” (kockás mű). A tesszera görög szó, a kis négyzetes hasábok neve.

Speciális tesszara: négyzetögleltű, de nem négyzetes darabokból Amikor a hasábok nem négyzetesek, hanem négyzetögleltűek, a mozaik neve „opus sectile”. Alexandriából kerültek elő tesszera-mozaik töredékek. Az új mozaikok készítői közül néhányan kiváló művészkeké váltak, akik nem ritkán szignatúrájukkal látták el a műveiket, így némelyiküket név szerint is ismerjük.

A görög találmányt a rómaiak vitték tovább A tesszera-mozaikot ugyan a görögök fejlesztették ki, mégis a római művészet tette nagyjára; a rómaiak a középületeiket, fürdőépületeiket, lakóházaik padlóját díszítették mozaikkal. Ezek a korábbihoz képest megnövekedett épületbeli gyakorlatilag megkívánták a padozat díszítését.

Görög mozaikok

Készítésének menete Először kétszínű, majd a szőnyeghez hasonló, színes felületek voltak kedveltekk. A díszítendő felület alá cementalapot készítettek, majd erre a teherviselő rétegre egy vékonyabb cement- vagy gipszréteg került. Ebbe nyomkodták bele a kis hasábocskákat. Nyilván olyan

nagyságú felületet készítettek elő egyszerre, amit annak kötéséig el tudtak készíteni.

A római mozaik technika

Eredete A mozaikokat a **görögök fejlesztették ki**, a görög mozaikok fekete-fehér (vagy inkább sötét és világos) kavicsokból kirakottak és geometrikus mintázatúak. Mégis a mozaik technika a római művészet által vált elterjedté, ők fejlesztették tovább ezt a technikát.

Témája A mozaikok, mint az egész ókori művészet, elbeszélő jellegűek, történetet vagy eseményt jelenítenek meg nagy természetességgel.

A technika sokszínűsége A rómaiak fürdőépületeiket, középületeiket, lakóházaik padlóját díszítették mozaikokkal. A mozaikok falfestmények változataiként jöttek létre. A mozaikkészítés változatos és összetett mesterség volt: számos ágát (padló-, fal-, mennyezet-mozaik) és technikáját különböztették meg.

Híres római mozaikok

Római kori mozaikok az egykor Római Birodalom egész területén találhatók. A római mozaikok tanulmányozásának két legfőbb helyszíne Pompeii és Herculaneum.

Nagy Sándor-mozaik A római mozaikok gyakran falfestmények másolataiként jöttek létre. Az egyik legnevezetesebb római kori mozaikot, a Nagy Sándor-mozaikot, amely az isszosi **csata jelenetét ábrázolja, Pompeiiben** tárta fel a "Faun házá"-ban, és a nápolyi Museo Archeologico Nazionale féltehetetlen kincse (a múzeumban függőleges helyzetben állították ki, de ez is **padlómozaik** volt). Mérete 2,71 x 5,12 méter. Keletkezését az i. e. 1. századra teszik. Mintája nagy valószínűséggel egy Philoxenosztól származó falfestmény volt, amelyet Rómában "sokszorosítottak".

Nagy Sándor-mozaik

Cave canem (Őrizkedj a kutyától!) mozaikok Pompeiiben és Herculaneumban ezen kívül is számos mozaik került elő, például a Cave canem (Őrizkedj a kutyától!) mozaikok, amelyek a **lakóházak bejáratánál figyelmeztettek harapós kutyára**. Ezek annyira elterjedtek voltak Pompeiiben, hogy még Petronius is megemlékezett róluk.

Cave canem mozaik, Pompeii

Platón a tanítványaival, Pompeii

A mozaik technika

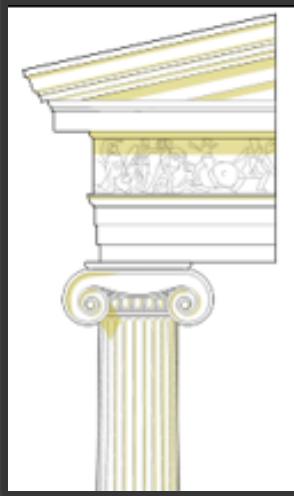
A mozaik olyan művészeti technika és annak eredménye, amelynél kicsiny méretű színes üveg-, kő- vagy kavicsdarabokból állítják össze a képet vagy mintázatot (néha más anyagokat is használnak). A mozaikdarabokat cementtel, gipsszel rögzítik, esetleg a még nedves vakolatba nyomják bele. A mozaik szó a görög muszeion szóból eredeztetett latin opus musivum (múzsákhöz közelálló) kifejezésből származik. A művészeti ág múzsákkal való kapcsolatba hozása azt jelenti, hogy a mozaik igen megbecsült műfaj volt.

C. Galéria

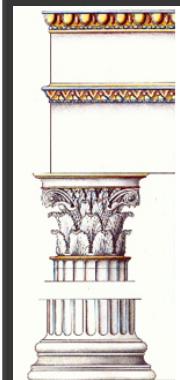
Archaikus kor,
Dór
oszloprend

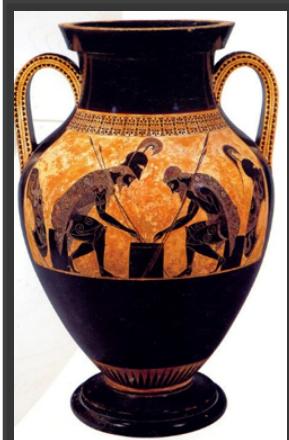
Archaikus kor, Ion
oszloprend

Klasszikus
kor,
Korintoszi
oszloprend

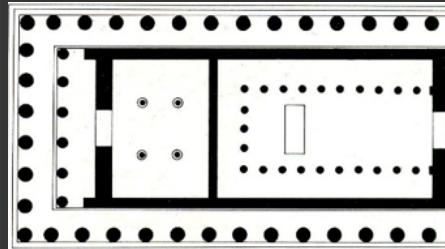
Klasszikus kor,
feketealakos
váza

Klasszikus kor, athéni Parthenon

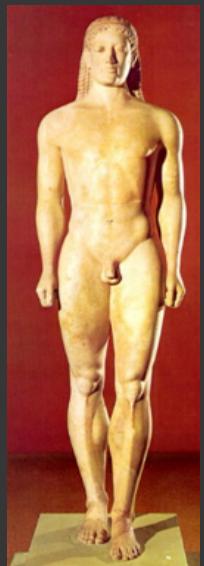
Parthenon alaprajza

Klasszikus kor, Niké templom

Archaikus kor, kúrosz

Klasszikus kor, Pheidiasz: Athéné Parthenon

Klasszikus kor, Polükleitosz: Dárdavivő

Klasszikus kor, Mürön: Diszkoszvető

Hellenizmus, Szamothrakéi Niké

Hellenizmus, Laokoón szoborcsoporth

III. fejezet

Az antik Róma művészete

A. Az antik Róma korszakai, kultúrája, építészete, szobrászata és festészete

A téTEL aDATAI	
Tétel teljes címe	Mutassa be az antik Róma korszakait, kultúráját, építészetének, szobrászatának és festészetének jellegzetesséit! Soroljon fel és jellemzen néhány fennmaradt római építményt és alkotást!
Jegyzetek	<ul style="list-style-type: none">• Az ókori Római Birodalom társadalmi felépítése, a római művészet korszakai és jellemzői.• Az építészet jellemzői, építmény-típusai, a szobrászat és festészet emlékei.• Pannónia provincia római kori maradványai.

Történelmi háttér

Róma alapításaként a Kr.e. 753-as évszámot jelöli meg a történelem. A Római Birodalom népe, a latinok mellett az etruszk és a szabin nép élt az itáliai félsziget északi részén.

Kezdetben ezek közül az etruszkok voltak a legjelentősebbek. Kr.e. a VIII. sz. -ban telepedtek le a mai Toszkána területén (ma Siena, Pisa, Firenze e

terület legfőbb városai). Az etruszk kultúra virágkora a Kr.e. VI.-VII.sz. volt. Az etruszok kis városállamokat alapítottak, később Kr.e. 600 körül szövetségre léptek a környező népekkel. Így hozták létre Latium központtal, Róma fővárossal a Római Birodalom még kisméretű elődjét.

A VII.sz.-tól a Kr.e. első századig terjed a királyok kora, amikor királyok uralkodnak a még Itáliánál messzebbre ki nem terjedő Római Birodalom területén.

A Római Birodalom virágkora a Kr.e. első századra tehető, amikortól a császárok korát számítjuk. Ebben a periódusban nő meg igen nagy mértékben a birodalom területe: a mai Spanyol- és Franciaország, Anglia déli része, a német területek déli része, a Dunántúl, a Balkán-félsziget, a görög félsziget, Kis-Ázsia, Palesztina területe, Egyiptom és Afrika észai partvidéke tartozik hozzá.

A Római Birodalom a Kr.u. V.sz.-ban ketté válik: Nyugat-Római és Kelet-Római Birodalommá. Kr.u. 476-ban a népvándorlás, az Európát elárasztó barbár népek betöréseinek következtében a Nyugat-Római Birodalom megbukik, míg a keleti rész Bizánc néven fejlődésnek indul.

Társadalom

A király feladatait (hadvezér, bíró és főpap) az előkelők osztották fel maguk között. Óvintézkedésként az egyeduralom újbóli kialakulása ellen a vezető tisztségviselőket, így a consulokat is csak egy évre, és kettesével választották, hogy egymást is ellenőrizhessék. A kialakult szisztema számos eleme a római köztársaság korát is túlélte.

A társadalom vertikális szerkezete viszonylag egyszerű volt, mivel legalábbis kezdetben csupán az előkelőkből és a tőlük függő helyzetben levő népből állt. Az alacsonyabb származású személyeknek és családoknak az egyes előkelőkhöz való rendkívül szoros kötődése, a cliensi viszony vagy klientúra különböző formákban Róma egész történelme folyamán fennmaradt.

Hitvilág –

Az ókori Róma fennállása alatt sok vallási kultusz befolyása alatt állt, melyekből sokat átvett. A római istenségekkel a római mitológia foglalkozik.

A túlvilágról a rómaiaknak mindvégig homályos elképzelései voltak, minden esetben az ősök szelleméit mélyen tisztelték, igyekeztek kiengesztelni őket. A házi oltárokon, melyeknek papja a családfő volt, naponta áldoztak kisebb ajándékokkal, étellel, gyümölccsel, kevés borral vagy olajjal.

Római istenek		
Görög istenek	Római istenek	Meghatározás
Zeusz	Jupiter	a legfőbb isten
Poszeidon	Neptunus	a tengerek istene
Hádész	Pluto	az alvilág istene
Niké	Victoria	a győzelem istennője
Árész	Mars	a háború istene
Apollón	Apollo	a jóslás és költészet istene
Hesztia	Vesta	a házi tűzhely istennője
Artemisz	Diana	a vadászat, a hold istennője
Héra	Juno	a házastársi hűség istennője
Themisz	Justitia	az igazság istennője
Aphrodité	Venus	a szépség, a szerelem istennője

A római panteon második fő istentriásza: Jupiter a főhelyen, Juno és Minerva

Építészet

Tiszteli a görög kultúrát, így tovább viszi a görög építészet vívmányait, díszítő és tagoló elemeit. Funkcionális, célszerűségre törekszik, logikus, jól érthető.

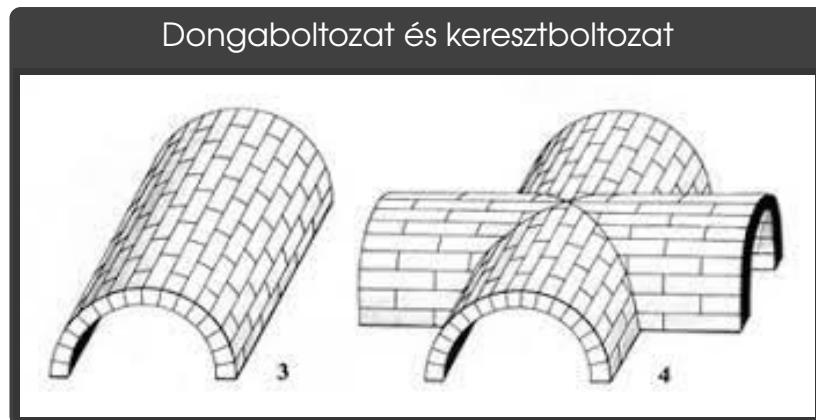
Új építészeti találmányok

Cementfalazás A rómaiak új falazási módot alakítanak ki, új anyagokat alkalmaznak, ez a cementfalazás. Sajátossága, hogy a kívül lévő héjszerű kő és téglarakás között, belül egy cementes kötörmelékből falmag található. Előnye: erősebb, tartósabb, mint az egyszerű kőrakás, valamint íves felületeket könnyebben lehet kialakítani vele.

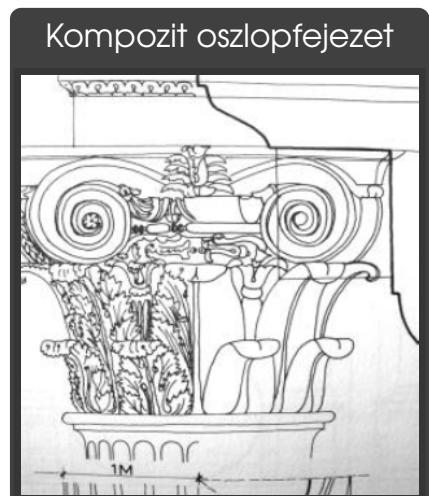
Boltíves-pilléres szerkezet A rómaiak egy forradalmian új szerkezetet, tartórendszeret alakítanak ki: a boltíves-pilléres szerkezetet. A görögök az oszlopos-gerendázatos szerkezetet alkalmazták, ahol az oszlop hordta a súlyt, és a vízszintes gerenda fedte le, hidalta át a teret. A boltíves-pilléres szerkezet előnye a gerendázattal szemben az, hogy több súlyt bír el, és nagyobb távolságot is át tud ívelni, hidalni. Ha a gerendás oszlopos szerkezettel a súly a gerenda közepére nehezedett! A boltíves szerkezettel az íven a súly eloszlik, és megosztva nehézkedik a pillérekre.

Térlefedési módok cementfalazással és a boltíves-pilléres szerkezettel olyan új térlefedési módokra nyílt lehetőség, amelyek íves falat képeznek, és a boltívhez hasonlóan vezetik le a súlyt. Ezek a dongaboltozat, a keresztboltozat és a kupola.

- Dongaboltozat: félhenger formájú boltozat.
- Keresztboltozat: két dongaboltozat kereszteződése négyzet alaprajzon.
- Kupola: félgömb formájú boltozat (kör alaprajzú tér fölött).

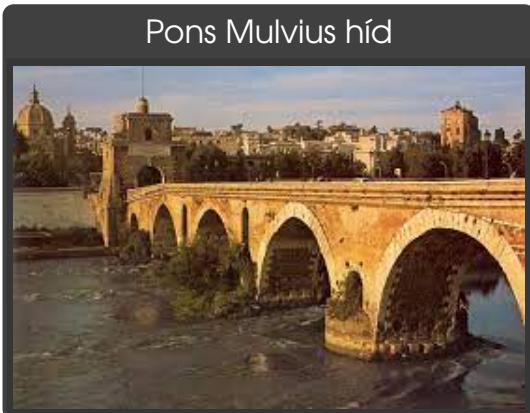
Kompozit oszlopfejezet A rómaiak tovább használják a görög oszloprendeket, de gyakran ún. oszlopszékre (henger vagy hasáb formájú talapzat) helyezik az oszlopokat. A görög oszloptípusok mellett kialakul egy negyedik oszlopfejezet is: a kompozit oszlopfő, ami a ión csigavonal (voluta) és a korintoszi akantuszlevél motívumait ötvözi, arányait tekintve a görög korintoszi oszlophoz hasonló.

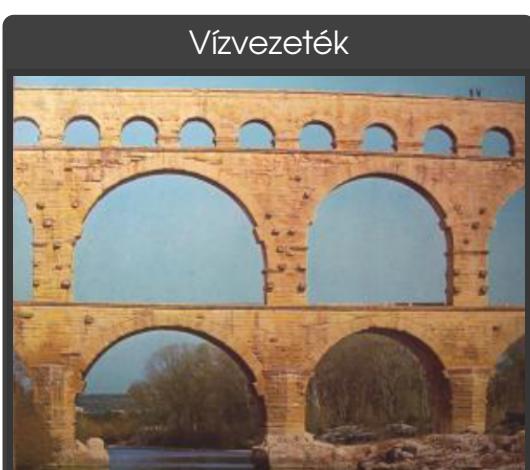
A mérnöki építészet

Utak A rómaiak Európa-szerte hatalmas, jól kiépített úthálózatot alakítanak ki, ami a kor infrastruktúráját jelentette.

Hidak A boltíves-pilléres szerkezettel az első nagyméretű hidakat a rómaiak építik. A leghíresebb máig álló római kori híd: Pons Mulvius Rómában.

Vízvezetékek Nagyméretű, több kilométeres hosszúságú, több szintes, boltíves-pilléres szerkezetű építmény, aminek segítségével a hegyvidékből a természetes lejtést kihasználva a városokba szállították a vizet.

Városépítészet Két várostípus volt alaprajz és kialakítás alapján.

Kolónia A rómaiak által meghódított városok az ún. kolóniák: a szabálytalan alakú városfalat megerősítik, és a város úthálózatát négyzetrácsossá alkítják.

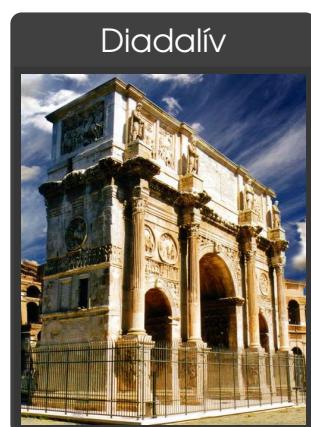
Castrum A rómaiak által alapított városok a római katonai tábornok (ún. „castrum”) mintájára épültek: nem csak úthálózatuk szabályos, hanem a városfalak is szabályos, derékszögű négyzet vagy téglalap alakúak. Ilyen pl: Ostia (Róma közelében található)

Fórum A római fórum a római város hosszanti elrendezésű, téglalap jellegű főtere, ahol oszlopcsarnokok, és templom áll. A fórum kereskedelmi, politikai célokot szolgált.

Forum Romanum Rómában található, Róma leghíresebb műemlékei közé tartozik. Sokáig piactér volt, majd elkezdték bővíteni, több évszázadig, több királyi és császári dinaszcia alatt gyarapodott (mindegyik császár épített hozzá valamit), ezért alakja newm követi a szabályos fórum-sémát. Körülbelül 150m hosszú terület, számos templom, politikai épület (többek között a római szenátus gyűlésterme), diadalívok találhatók rajta.

Diadalív Egy vagy három kapuból álló építmény, ami eredetileg arra szolgált, hogy a diadalmenetek során megtisztítsa a győztes csatából hazatérő római katonákat a háború bűneitől. Később a meghódított területeken felállítva a Római Birodalom győzelmét és hatalmát hirdették. A diadalív felületén általában a győztes csatát vagy a felvonulást ábrázoló domborművek találhatók.

A római bazilika fórum két hosszanti oldalán található **nem vallásos** rendeltetésű középület, ami gazdasági, politikai, társadalmi célokat szolgált, piac, bíráskodás helye lehetett. Alaprajza: hosszanti elrendezésű, az épület bejárata a fórum felől, azaz a hosszabbik oldalon nyílik

Belső tere A belsőbe állított oszlopsorok segítségével több hajó (= osztatlan belső tér) alakul ki, így a belső tágas, célja, hogy minél nagyobb számú tömeget legyen képes befogadni

Szerkezete A fő és mellékhajót oszlopsorok választják el egymástól. A mellékhajó falán nincsenek ablakok, az épület megvilágítását a főhajó kiemelkedő falán lévő ablakok szolgáltatták, itt jött be a fény. Ezt a szerkezeti felépítést bazilikális szerkezetnek nevezük.

Termák Más néven fürdők. A rómaiak által kedvelt közösségi helyeknek egyike. A görögöktől vették át. Általában 3 medencéjük volt: hideg vizes, langyos, melegvizes, amik az íves kőboltozatokkal voltak lefedve: donga-, keresztboltozattal és kupolával. A melegvízű medencéket és a fürdő többi helyiségét a padlóban és a falakban futó agyagcsövek segítségével melegítették.

Teátrumok és Amfiteátrumok

Teátrum Görög színház, amit a rómaiak átvettek azzal a különbséggel, hogy nem sziklába vájták a színházat, a nézőtér súlyát nem a hegyoldal tartotta meg, hanem ők maguk építették fel az alépítményt is az íves boltozatok felhasználásával. A római teátrum is félkör alakú, mint a görög.

Amfiteátrum Kör alakú teátrum, ilyen például a Colosseum (Róma).

Colosseum

Története Eredeti neve Amfiteátrum Flávium volt, mert a Flavius császári dinasztia ideje alatt épült Kr.u. 70-80 között. Az építkezést Titus császár fejezte be. Az épület a nevét a mellette álló hatalmas, kolossal méretű Néró császárt ábrázoló szoborról kapta. Mivel az amfiteátrum Flávium a Római Birodalom legnagyobb amfiteátruma volt (50 ezer néző befogadására volt alkalmas) méltán magáévá tette a méreteire utaló Colosseum nevet.

A Colosseum ma és régen

Rendeltetés Az épületben gladiátor játékok és állatviadalok zajlottak. A római császárök gyakran a győztes római hadjáratokat játszatták el a

gladiátorokkal. A Colosseum padlóját szigetelni lehetett, így akár vízi csaták bemutatására is volt lehetőség.

Alaprajz A Colosseum ellipszis alaprajzú, belső része az aréna (a Róma közelében lévő tengerpart arany színű homokjáról kapta a nevét, ezzel szórták be), a játékok helye, amit körben alépítménnyel megtámasztott nézőter övez.

Szerkezet és térlefedés A nézőteret íves boltozatok támasztják alá, vezetik le a súlyát. A nézőtérrre a sugár irányú és körbefutó folyosókon keresztül lehetett bejutni, amelyek számára a boltozatok lefedést biztosítanak. Főleg dongaboltozattal fedték ezeket a folyosókat.

Homlokzat Három szinten árkádok (boltív + pillér) sorolódnak egymás mellé, az e fölötti szint áttörés, nyílás nélküli fal, elsősorban az árnyékolást biztosította. Az árkádok között féloszlopok kaptak helyet: alul dór, középen ión, felül korintoszi, legfelül kompozit oszlopok. Noha az oszlopok nem vesznek részt a súly alátámasztásában, az oszloprendek sorrendje a teher levezetésének megfelelően alakult, a legnagyobb teherbíró képességgel rendelkező oszloptípus került legalulra, és az egyre kisebb terhet viselni tudok egyre feljebb. A római építészetnek az az elve nyilvánul meg ebben, hogy még a díszítőelem kialakítása is a logikát tükrözi. Ezt a homlokzati kialakítást Colosseum-motívumnak nevezzük.

Templomépítészet

A római templomépítészetben megnyilvánul a görög kultúra szeretete: a római templomok követik görög elődeiket, azokból alakulnak ki.

Különbségek a görög templomoktól

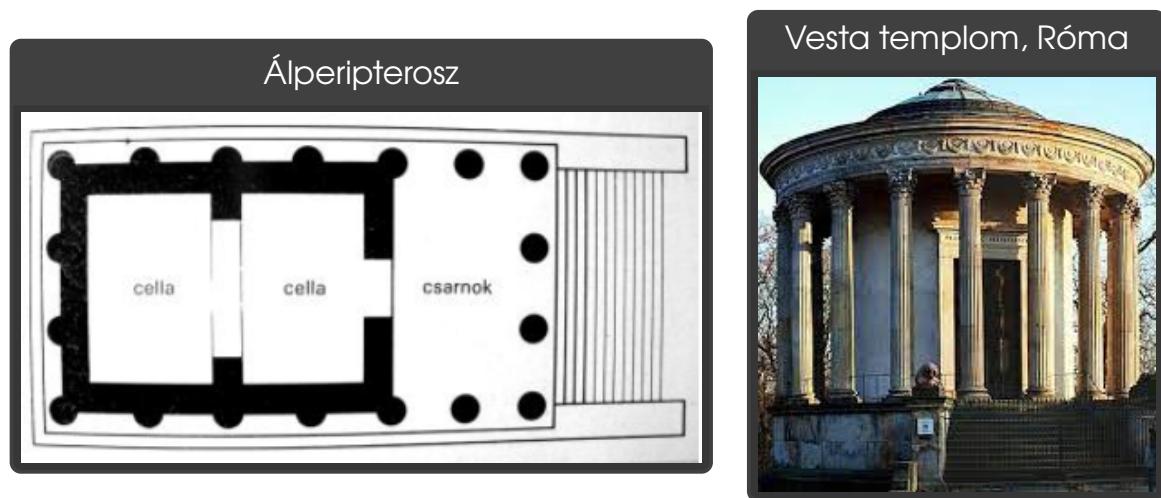
- Nem magaslatra épülnek, hanem síkságra, a városba, a fórum rövidebb oldalára. Ezért a görög templomokkal ellentétben a római templomoknál kialakul a főhomlokzat: azaz elsősorban egy, a fórum felé néző homlokzatukkal érvényesülnek, az oldalsó és hátsó homlokzataik kevésbé hangsúlyosak.

- Nem veszi körbe minden oldalról lépcsős talapzat, hanem csak a főhomlokzatra vezet fel lépcső, a többi rész egy pódiumon áll.
- Főhomlokzatuk arányai a széles görög templomokkal ellentétben keskenyebbek és magasabbak.

Két típusa

Álperipterosz Hosszanti elrendezésű templomtípus a görög peripterosz alaprajzból alakul ki, de míg a görög peripteroszt minden oldalról oszlopok veszik körül, a római épület oldal- és hátsó homlokzatán az oszlopok nem szabadon állnak, hanem féloszloppokká alakulnak, azaz a falhoz tapadnak.

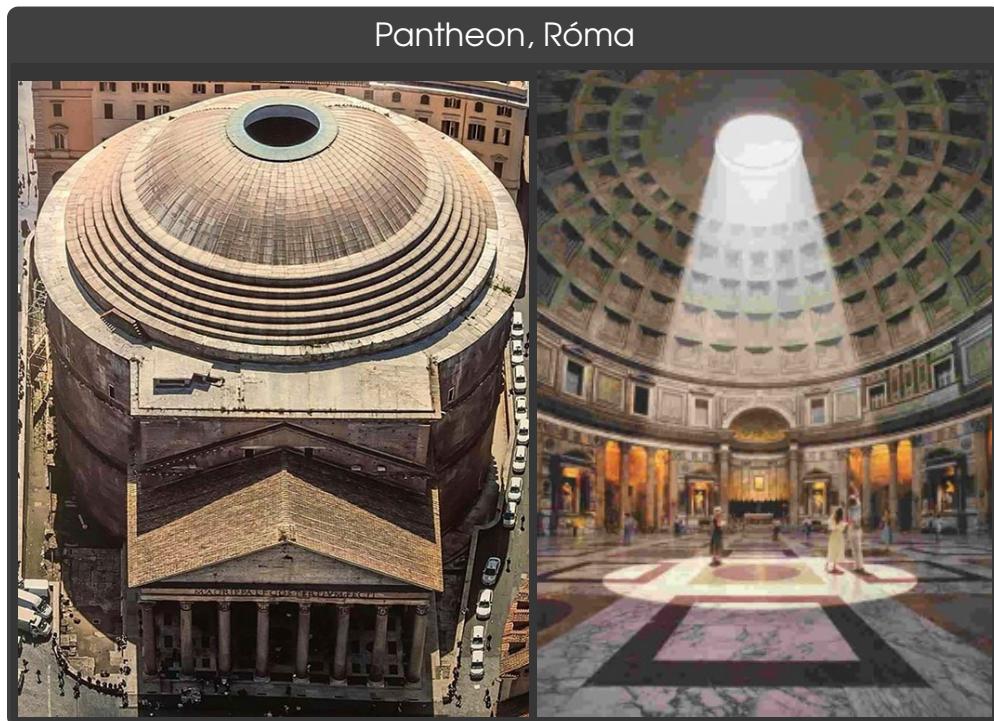
Tholosz Az azonos nevű, kerek, oszlopokkal körülvett görög templomtípushoz követi Vesta templom: tholosz alaprajzú templom, Korintoszi oszlopok veszik körül a falát. A vesta szüzek temploma volt. Sajátossága, hogy nincs gerendázata. A görög tholosz alaprajztól az különbözteti meg, hogy a római templomokhoz méltón pódiumon áll.

Pantheon

Történet A Pantheont a római építészet csúcsának is tartják. Kr.u. 120-130-ig épült. A Pantheon név (pan = összes, theosz = isten) az összes római istenre utal, akiknek szentelték a templomot. Az épületnek nem csak a neve, homlokzata is hasonlít az athéni Parthenónhoz: oszlopos timpanonos, de oszlopfejezetei korintosziak.

Alaprajz 2 részből áll: egy téglalap alakú előcsarnokból, melyet oszlopok több részre osztanak és egy hatalmas osztatlan kör alakú térből. Ez a belső 43 m átmérőjű volt, és tárlefedésének másfél évezredig csodájára jártak, mert egészen a reneszánszig nem tudtak hasonlót építeni.

Tárlefedés A 43 m átmérőjű osztatlan belső tér egyetlen kupolával van lefedve.

Szerkezet Ahhoz, hogy ekkora súlyt meg tudjanak tartani a falak, a következőkre volt szükség:

- rendkívül erős falak: 6-7 m széles falvastagság
- ne bontsa meg semmilyen nyílás a kupolát és a falakat: nincsenek ablakok a falakon
- a kupolában egymásra nehézkedő boltívek váza tartja alapvetően a súlyt
- amennyire csak lehet, csökkenteni kellett a kupola súlyát: ezt úgy érték el, hogy alulról fölfelé egyre kevesebb fajsúlyú köveket helyeztek, és legfelül már habkövek vannak.

Belső A belsőben a fényt a kupola tetején lévő 9 m átmérőjű kör alakú nyílás, az opeion biztosítja, ez az épület egyetlen fényforrása. A nyíláson ke-

resztül máig beesik a csapadék. Az épület márványburkolatos padlójában azonban kis vízelvezető tölcserék, rések találhatók, amik hamar száraztá teszik a felületet. A kupola belső felülete kazettás díszítésű, ami nem pusztán díszít, de szintén szerepet játszik a súlylevezetésben is. A fal középső részén timpanonos álablakok találhatók, alul szintén timpanonos keretezésű fülkék, melyekben egykor a római istenek szobrai álltak.

Pompeii városa

Rómától délre Nápoly közelében található a város, a Vezúv (vulkán) lábánál. Kr.u. 79-ben a vulkán kitört és a várost betemette a hamu és a vulkanikus kőtörőmelék, így az szinte teljesen a föld alá került, és fennmaradt. (Mellette szintén hasonlóan maradt fenn Herculaneum városa, de ez kevésbé feltárt).

Pompeii vesztét az okozta, hogy a láva közvetlenül nem fenyegette, a város lakói azonban nem számítottak arra, hogy a szél a város fölé fújja a vulkanikus gázokat. A lakókat a gázok és a levegő keveredéséből keletkezett kőtörőmelék és hamu fedte be kb. 3 méter magasságban. Az emberek nem tudtak elmenekülni, és a kén és széndioxid miatt megfulladtak. Herculaneumot valóban a láva pusztította el.

Pompeii bortermeléssel és textiliparral foglalkozott. A városiak valószínűleg tudtak a veszélyről, mivel a Vezúv már 10 ével korábban is kitört egyszer, de maradtak, mert a vulkáni talaj tökéletes bortermelő vidékké tette a környéket. Fennmaradtak textiltisztító kádak, a pékség malmai, a diadalív, a főút, 3 m magasságig a lakóépületek, freskóval festett politikai hirdetések, a színház épülete, amfiteátrum, a város fóruma és bazilikái.

A Római Birodalom szobrászata

Általános jellemzők

Általában valamilyen kapcsolatban áll a politikai propagandával, célja, hogy a Római Birodalom tekintélyét, méltóságát hirdesse, növelje.

Stílusbeli újításokat, újszerűségeket alig tapasztalunk:

- A római szobrászat stílusa a görög szobrászat stílusát követi (a klasszikus és hellenizmus korát). (Ennek oka: a hellenizmus kori görög szobrászat stílusa már Nagy Sándor korában elterjedt a mai Görögország, Kis-Ázsia és Dél-Itália területén, majd a római katonák szó szerint magukkal vitték a meghódított területeket görög istenszobrait Itáliába, hogy a diadalmenetek alkalmával felmutassák azokat a győzelem jeleként. Számos másolat készül görög szobrokról. A hellenizmus kori szobrokat általában csak római másolataikból ismerjük.)
- A római szobrászat sajátossága a domborművészetben, hogy a közeli figurákat magasan faragják (a fejek elválnak a faltól, és ezért mára le is törtek általában), a háttér motívumainak távlatát viszont lapos faragásmóddal érzékeltetik.
- A domborművészet jellemzője még a folyamatos komponálás: a történet eseményei között nincsen elválasztás, a történetet balról jobbra haladva szinte olvasni lehet, tehát elbeszélő jellegű lesz.
- Az épületek ábrázolása, a tér a perspektíva szabályai szerint alakul.
- A portrészobrászatban a realizmus érvényesül.

A római szobrászat leggyakoribb témája az allegória = valamilyen fogalom, földrajzi hely, természeti jelenség, érzelem vizuális, képi megjelenítése általában emberi alak formájában.

A római szobrászat három fő emlékcsoportja:

- Domborművek – oltárok, diadalívek, diadaloszlopok domborművei.
- Portré – császárok mell- és fejszobrai.
- Egész alakos szobrok.

Domborművek

Augusztusz oltára Augustus császár, akinek politikai jelszava a béke volt, állítatta az oltárt Pax Augustának, a béke istennőjének.

A szabadban felállított, kis pódiumon álló, három oldalán falakkal körülvett oltár, melynek falain domborművek vannak:

- Az Anyaföld (Itália) allegóriája – dombormű. Gyermeket tápláló anyaként jelenik meg Itália földje, a két keblei felé forduló gyermek az ölében Romulusra és Rémusra, tágabban a római népre utal. Körülöttük a termékeny föld adományai: állatok, növények.
- Aeneász Itáliáért áldoz- dombormű. Az előtér alakjai magasan faragottak, a háttér motívuma – a templom – lapos faragású. A lapos faragásmóddal a templom vonásai elmosódottabbnak tűnnék.

Titus diadalívének domborműve A jeruzsálemi hadjáratból hazatérő, a diadalmeneten felvonuló, a salamoni templom kegytárgyait bemutató (pl. menóra = hátágú gyertyatartó) katonákat ábrázolja, amint a diadalív felé haladnak. Az előtér alakjainak feje elválik a faltól – le is tört – a háttér figurái viszont laposan faragottak. A diadalív perspektivikusan ábrázolt.

Traianus diadaloszlopa Emlékműként álló oszlop, ami Traianusz császár daciai hadjáratának állít emléket. Rajta spirálisan kb. 1 m magas, kiterítve 120 m hosszú domborműszalag meséli el a hadjáratot anélkül, hogy egyetlen kerettel megszakítaná az elbeszélés folyamatát. A jeleneteket csak a csoportszervezés különíti el egymástól némi leg.

Titus diadalívének domborműve

Traianus diadaloszlopa

Császáraportrék

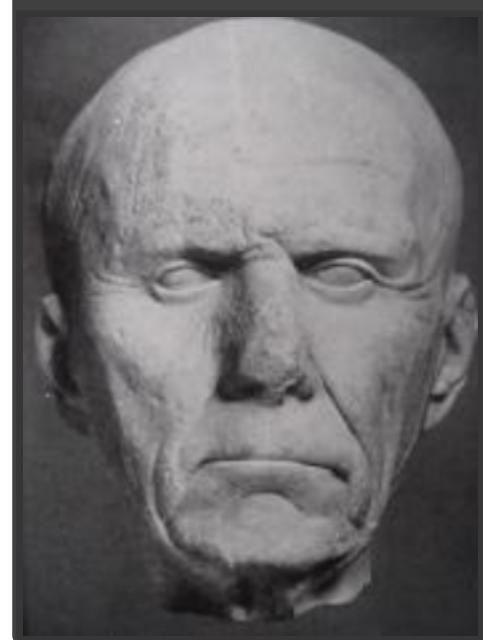
Alapvetően realizmus jellemzi a portrékat: a császárök valós vonásait tükrözik a szobrok.

Néhány általános jellemző mégis minden egyiken megfigyelhető.

Nem a fiatal, a görög és korábbi kultúráknál megszokott fiatal férfi jelenti az ideált, hanem az idősebb, tapasztal férfi válik eszményképpé.

Erőteljes pofacsont, erősen kiugró szemöldökcsont, összeráncolt szemöldök, erős homlok és mosolyráncok, mélyen, sötét árnyékban ülő szemek, keskeny széles, összeszorított száj jellemzi a fejeket. Az arcok szigort, tekintélyt, bölcsességet, hatalmat tükröznek.

Császáraportré

Egész alakos figurák

Augusztausz egész alakos álló szobra A szobor sok tekintetben követi a görög hagyományokat. A kontraposzt tartás és az izmos, részletesen kidogozott felsőtest a klasszikus kori szobrászat hatását mutatja (ilyen a Dárdavivő), a gazdag, sűrűn redőző, dekoratív drapériá a hellenizmus hatására utal.

(A római művészet kedveli és továbbviszi a görög hagyományokat.) A római szobrászat sajátosságai: Ezeket az arc kialakításában (szigorú, tekintélyt sugárzó arc) és a mellvéden található allegorikus figurákban találhatjuk meg.

Marcus Aurélius lovasszobra A műfaj: a bornz lovas szobor a római császárök kedvelt műfaja volt, ebben a császárok diadalmas hadvezérként lovon ülve ábrázoltatták magukat. Marcus Aurélius szobrán kívül azonban nem maradt fenn több példány. E szobor is annak köszönhette fennmaradását, hogy a középkorban azt hitték, hogy a szobor Nagy Konstantint, a kereszténységet államvallássá tévő császárt ábrázolja.

Az ókori Róma festészete

A legtöbb festmény Pompeiiben maradt fenn, és a portré, a tájkép, a csendélet, a látszat-architektúra (építészeti tagozatok plasztikus, reális megfestése, imitálása) és a mitologikus témájú műfajokban készült.

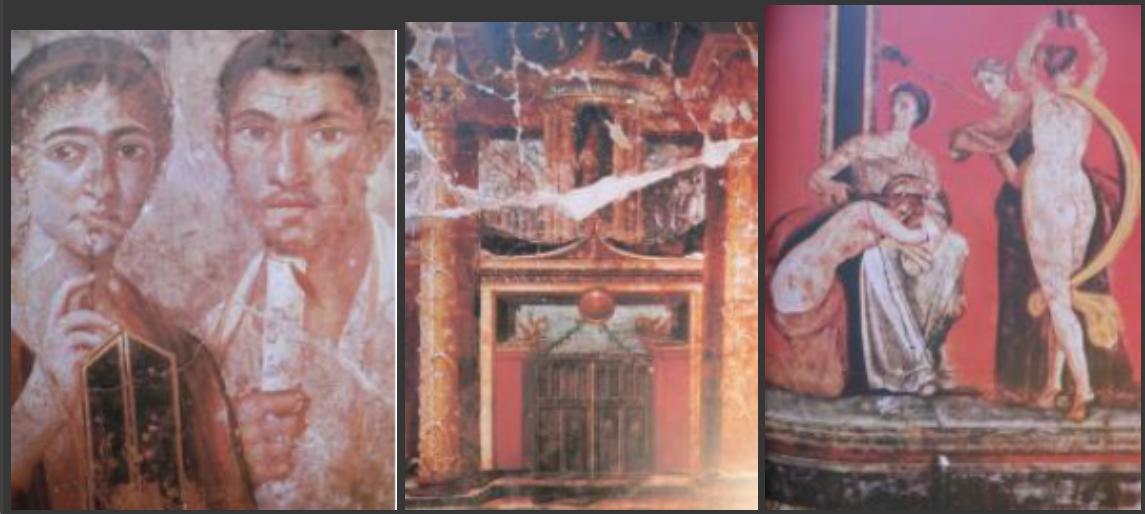
Stílus A realizmus, a fény-árnyékkal való modellálás, a plasztikusság jellemzi a képeket. A tájképeknél a reális térhatást a levegőperspektíva (a háttérben lévő motívumok egyre halványodnak, szürkés-kék színűekké válnak), a fény és a sötét, árnyékos felületek erős kontrasztja fokozza.

Technika Falra kerülnek, leggyakrabban freskó, valamint mozaik.

Freskó technika Nedves vakolatra kerül a festék, és a vakolat mész-tartalma a száradás során kiválva a falfelületen mészpancélt hoz létre, így a freskó rendkívül tartós. Hátránya, hogy egy nap alatt kb. egy négyzetméternyi területet lehet megfesteni vele, amibe később már nem lehetett belenyűlni, nem lehet változtatni rajta.

Mozaik technika A falra vagy a padlóra készül, apró kövek, festett kerámiák, színes üvegdarabokból kirakott kép.

Pompeii-i festmények

Pannónia provincia római kori maradványai ——

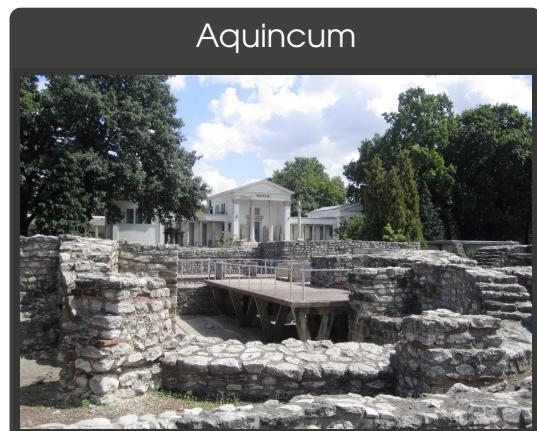
Pannonia a Római Birodalom egyik provinciája volt.

A rómaiak Pannonia provinca (és így a mai Magyarország területét) a Kr.u. 1. században hódították meg, több lépcsőben. A fejlődő kereskedelem miatt ekkor lett fontos ez a provinca. Kr.e.14-ig a Balatontól nyugatra lévő területeket foglalták el a római seregek (itt húzódott a Borostyánút), majd fokozatosan a Duna vonaláig haladtak. (Pannonia magában foglalja

Kelet-Ausztriát, Szlovákia Dévény-Pozsony környéki részét, Észak-Szlovéniát, a Dunántúlt, Észak-Horvátországot, Észak-Szerbia egy részét és Bosznia-Hercegovina északi sávját is.) A mai Magyarország területén számtalan római település maradványait tárták fel.

Aquincum Budapest területén belül is több helyen találhatunk római emlékeket - a legismerebb, legjobban fennmaradt a mai Óbuda területén található Aquincum. Az egykor római települést és katonaitábor 89 körül alapították, virágkora a 2-3. századra esett, de egészen a 4. századig létezett. A főváros területén talált római emlékek legjelentősebb (és természetesen mozdítható) darabjait az Aquincumi Múzeumban tekinthetjük meg (itt találhatóak a római kori polgárváros maradványai is).

Gorsium Gorsium hazánk egyik legjelentősebb római kori települése - a mai Tác község területén (Székesfehérvártól kb 15 km-re) található. A vá-

ros már az 1. században létezett, több támadást is túlélt, végül hanyatlása a 4. században kezdődött meg, de az eredetileg 400 hektáros területén még évszázadokig laktak. A mai romterület, azaz a Gorsium Régészeti Park, nagyjából 200 hektáros, bejárása közel két órát vesz igénybe - a romok között palota, ókeresztény bazilika, közfürdő, hivatalos épületek, lakóházak és laktanya maradványai láthatóak.

Brigetio Talán kevésbé ismert Brigetio neve - a mai Szőny (Komárom) területén a római időkben jelentős katonai tábor és polgárváros volt. Az ásatások során előkerült téglák, bronz pénzérmék, ékszerek és edények a komáromi Klapka György Múzeumban (a kőfaragványok az Igmándi erődben) és a tatai Kuny Domokos Múzeumban tekinthetők meg. A dunai gátépítés közben azban arra is fény derült, hogy a terület már a római időkben is fontos fürdőváros volt - hatalmas, mintegy 800 négyzetméteres fürdőkomplexum, valamint csatornázott, padlófűtéses házak romjait sikerült feltární.

Savaria Savaria Szombathely római kori neve - ez a város volt a Borostyánút egyik állomása, a 2. századtól Felső-Pannónia vallási központja, később tartományi székhely. A római emlékek egy része a Járdányi Paulovics István Romkertben látható - itt az 1937-es ásatások során tártak fel jelentős épületcsoportokat: egy egykori palotát, és annak pazar mozaikpadlóját, római kori fürdőházat és Mercurius-szentély alapfalait is.

B. A római kori festészet alapvető jellemzői

A téTEL aDATAI	
Tétel teljes címe	Egy konkrét alkotáson keresztül ismertesse a római kori festészet alapvető jellemzőit! Beszéljen a Pompeii-ben feltárt falfestmények alapján a négy meghatározó festészeti stílusáról! Mi az enkausztika?

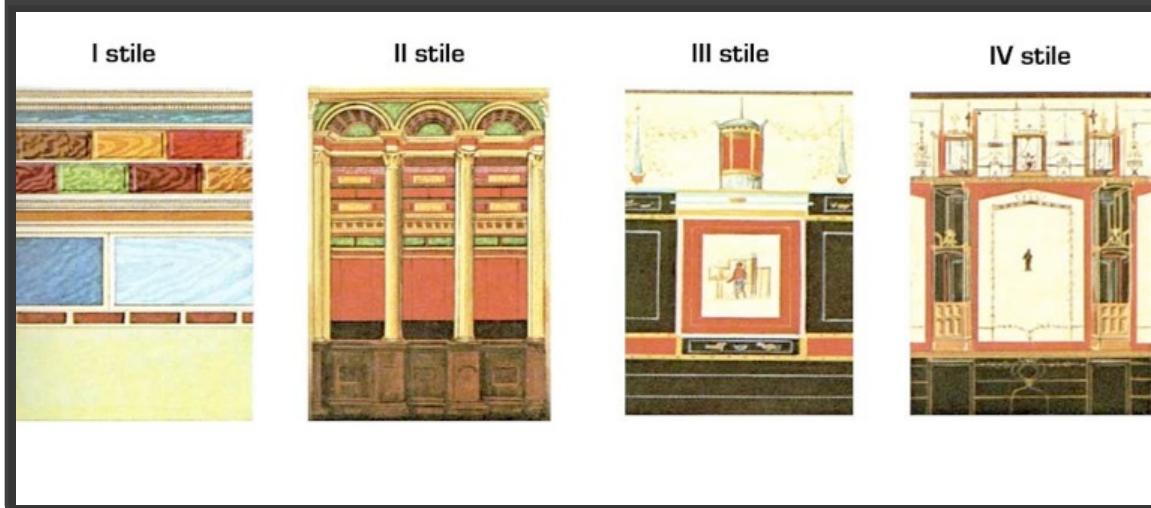
Pompeii festményeinek 4 stílusa ——————

A falfestés stílusai Pompejiben - a római festészet legszebb emlékeit Pompejiben és Herculaneumban láthatjuk - a Vezúv Kr. u. 79-ben betemette a városokat, majd 1748-ban fedezték fel - a falfestmények négy különböző stílust képviselnek, külön és keveredve is előfordulnak.

Összefoglalás ——————

1. **Inkrusztációs stílus** - a falfestmények berakásokat utánoznak, már-ványból készült falburkolat hatását keltik.
2. **Architektonikus stílus** - építészeti elemek ábrázolásával látszólag bővíttették a teret.
3. **Ornamentális stílus** - mitológia jeleneteket feldolgozó dekoratív stílus, keretezett táblakép illúzióját keltve.
4. **Illuzionisztikus stílus** - tájképek, csendéletek, épületek valószerűen ábrázolt látszatát festették - a mélység irányába futó vonalak párhuzamosak (axonometria) - használták a színperspektívát.

Pompeii 4 stílusa

A falfestészet - - - - -

A pompeji ház minden szobáját kifestették, kivéve a gazdasági rendeltetésű helyiségeket (éléskamra, konyha), valamint a rabszolgák lakószobáit. A falfestészet korántsem volt állandó jellegű a város egész fennállásának folyamán: változott a megrendelők társadalmi helyzete, változott az ízlés és ezzel együtt a festészet stílusa is változásokon ment keresztül. A festők általában a freskó-technikát alkalmazták: a friss vakolatra festettek. Az alapot előzőleg különleges eljárásokkal megdolgozták, hogy egy ideig friss maradjon, s ne kezdjen száradni már a képfestés közben. A pompeji falfestmények frissen csillogó színei részben az alap előzetes preparálásának tulajdoníthatók, részben azonban annak is, hogy a festékek kitűnő minőségűek; a jó festékkeverés nemzedékek kitartó fáradozásainak és kísérletezéseinek volt az eredménye.

Pompejiben több szépműves műhely vagy „iskola” működött, melyek mindegyike kialakította a maga külön művészeti szabályait s tagjaik szigorúan ragaszkodtak ezekhez. A művészeti önállóság csupán abban nyilvánulhatott meg, hogy a művész a saját egyéniségének megfelelően kombinálta és fejlesztette a hagyományos motívumokat. Pompeji persze nem volt hangsúlyos centrum; a Rómában uralkodó áramlatokat követte, Róma pedig a Görögországból és a hellénisztikus Keletről származó irányzatokat. A pompeji falfestészetben négy stílust különböztetünk meg.

Inkrusztációs stílus

Az első stílus az „inkrusztációs stílus” nevet kapta. Lényege abban áll, hogy a falak vakolatát márványszerűen festették ki, s íly módon a falak azt a benyomást keltik a szemlélőben, mintha márványlapokból lennének összeillesztve. A falfelületet először több mezőre osztották, melyeket különféle módokon lehetett kialakítani; majd az egyes mezőket tarka színekkel bemázolták, s márvány-ereket utánzó vonalakkal hálózták be. Ennek a stílusnak jó példáját láthatjuk Sallustius házának tablinumában.

A faltő végig sárga, fölötté fekete márványtáblákat utánzó széles sáv húzódik, majd több sorban elhelyezett keskeny, különböző színű (sárga, zöld, lila) téglalapok következtek. A festőn kívül még stukkókészítő mester is közreműködött a ház díszítésében. A fal felső részén stukkóból formált párkányfogazat vonul végig, fölötté ismét színes „márványtáblák” sorai helyezkednek el, majd újra párkányzat következik. Ily módon a falnak mintegy kétharmadát díszítések borítják. Ennek a stílusnak teljes-kibontakozását főleg Délos szigetén és a kisázsiai Priéné városban épült hellénisztikus házak falain figyelhetjük meg. Itáliai változata - melyet éppen Pompejiben ismerhetünk meg legjobban - kiváltképpen a tisztán architektonikus részleteket kedvelte: a fal függőleges voltát kihangsúlyozó oszlopokat és pilléreket. Ezeket elsősorban ajtók, ablakok, fulkék keretezésére alkalmazták, valamint a fal felső részén, az első és a második párkányzat között. Általában véve ez a stílus kissé merev. Súlyossága idővel fárasztónak hat, s a fal unalmasnak tűnik.

Architektonikus stílus

A második stílus (i. e. II. század vége) elhagyta a stukkó-párkányzatokat, és az első stílusnak csupán a festészeti elemeit alkalmazta. Tisztára architektonikus festészetnek lehet nevezni. Az első stílus „megszilárdította” a falat, korláttá varázsolta, mely a helyiséget elválasztotta a külvilágtól; a második stílus azonban eltávolította ezt a korlátot.

Az oszlopok, féloszlopok és pillérek most már nem csupán az ajtókat keretezték be, s nemcsak a fal felső részének díszítésére szolgáltak; a művész az egész falfelületet befestette velük a faltőtől - sőt néha a padlótól - egészen a mennyezetig. Az arányok gondos mérlegelése és az árnyékok mű-

vészi elosztása folytán az igazi fal eltűnt, s mint a színpadi dekorációknál, elrejtőzött a művész alkotta látszatvalóság mögött. A festő a perspektíva eszközeivel a térbeli mélység illúzióját varázsolja a néző szeme elé. A második stílus további fejlődése folyamán a falon monumentális épületek jelennek meg térbeli egymásmögöttiségen elrendezve: a szemlélőben elenyészik a fal határoló, korlátozó jellegének érzete. A fal közepére - az épületek közé - rendszerint zárt ajtót festett a művész. A második stílus utolsó periódusában ez az ajtó „megnyílt”, s a szemlélő rajta „kitekintve” fákat, embereket, állatokat - tájakat és mitológiai ieleneteket láthatott.

A második stílus két különböző elemet egyesített: az architektonikus perspektívát és a monumentális falfestészetet, melynek az előbbi keretű szolgált. E stílus sikérének titka részint a faldekorációk gondolati egyszerűségében és tisztaságában rejlik, részint pedig abban, hogy a művészek pompás architektonikus képeiknek meg tudták adni azt a perspektivikus mélységet, mely gyakran csalódásig híven utánozza a valóságot. Ezek az architektúrák nemcsak a falakat „szüntették meg”, hanem magát a helyiséget is – olyan kilátóponttá varázsolják, ahonnan gyönyörködni lehetett büszke paloták szépségében és a mögöttük elterülő táj végtelenbe nyúló messzeségében. Ennek a stílusnak Kis-ázsia hellénisztikus központjaiban volt a hazája; bajosan lehetett volna még egy ilyen festészeti stílust találni, amely ennyire illett volna a római uralom terjeszkedési korához.

A harmadik stílus bizonyos értelemben tiltakozást fejezett ki a második ellen. Az utóbbi stílus - mint mondottuk - „eltűnteti” a falakat: a térbeli mélység illúzióját keltő épületekkel festi tele őket, melyek mögött még tájak és emberek láthatók. Ezzel szemben a harmadik stílus sohasem téveszti szem elől, hogy a fal mindenek előtt sík felület: tehát nem „törí át” sehol, s nem törekzik térbeli, perspektivikus hatásokra. A harmadik stílus tökéletes példáját láthatjuk a „Százéves jubileum házában”, ahol a fő mező fekete hátterén mintegy elenyészve apró fehér figurák állnak. Ennek a stílusnak a dekorációi faliszőnyeget utánoznak. Pompejibe természetesen voltak igazi faliszőnyegek is, de egy sem maradt meg; csak a falba vert szögek és a kampók

jelzik egykori helyüket. A művész egész képsorozatokat ábrázolt faliszőnyeg-utánzatán. De hiába keresnénk köztük a római történelemből vagy a helyi krónikából vett jeleneteket viszont majdnem az egész görög mitológiát láthatjuk rajtuk, főleg szerelmi történeteket, melyek Ovidius mitológiai költészetének szellemét sugározzák.

A negyedik stílus korai formájának kell tekintenünk azt a kísérletet, amely a „szőnyegelv” és a perspektíva összeegyeztetésére törekedett. Ez persze megvalósíthatatlan, mert a perspektíva „kitárja”, a „szőnyeg” ellenben „bezárja” a falat. Ennek a próbálkozásnak egyik példáját láthatjuk Lucretius Fronto házában. A faltő helyett csupán keskeny sáv fut végig a padlózat fölött; a fal öt mezőre van tagolva; a középső mező sötétpiros „szőnyeg”, rajta Dionysost és Ariadnét ábrázoló kép; ettől jobbra és balra egy-egy fekete „szőnyeg”, arany kandeláberekkel és kis tájképekkel díszítve. A negyedik és az ötödik sávban architektonikus motívumok szerepelnek: alul nagy ablak oromtetővel; fölötte - a perspektivikus ábrázolás halvány visszfényeként - egy kerek épület ión oszlopai, melyek túlságosan vékonyak ahhoz, hogy valóságérzetet kelthessenek; a körbefutó virágfüzérek még csak jobban kihangsúlyozzák az architektonikus motívum valószerűtlenségét. Éppen ilyen fantasztikusak a felső fríz épületei, bár közöttük valóságosan létező típusokat is lehet látni: a középen egy háromajtós bazilikát, s mindegyik oldalon egy-egy ctediculát, felettük fedélszerkezzel. Ám a bazilika közepét kis csendélet foglalja el, fölötte pedig háromlábú üst (tripus) látható - mintha a művész figyelmeztetni akarná a nézőt, hogy kompozícióját semmiképpen ne tekintse egy valóságos épület ábrázolásának.

A harmadik stílus - melynek finomságát Pompejiben meg sem közelíti a többi - túlságosan „akadémikus” volt ahhoz, hogy nagy sikerre számíthatott volna. S ha a köztársaság korának megrázkoztatásaitól, a császárság korának üldöztetéseitől kimerült régi arisztokrácia a házaiba vonult vissza, hogy legalább otthon élvezzen ideig-óráig nyugalmat, biztonságot és békességet - az Imperium támogatását élvező kereskedelem és ipar képviselei még otthonukban sem óhajtottak elszakadni a világtól; házi kényel-

met akartak, de nem kívántak lemondani a világ csábító messzeségeiről. A „szőnyeg-stílus” és a perspektíva összehangolására irányuló kísérlet ebből a szemléletből, ebből a lelki beállítottságból fakadt. A város pusztulása természetesen véget vetett a pompeji falfestészet további fejlődésének. Itt-ott meg lehet figyelni újabb stílusok csíráit, de ezek már nem bontakozhattak ki.

A misztériumok villája —

A misztériumok villájának freskója

A Misztériumok villája Kr. e. 2. században épült, majd az 1. század során újjáépítették. Egyike a több mint 100 római villának, amelyeket a Vezúv környékén feltártak. A Herculaneumi-kaputól nem messze található a Via dei Sepolcri mentén.

Lakóhelyiségeit a második pompeii korszak (architektonikus stílus) stílusjegyeit viselő falfestmények díszítik. Az egyik legérdekesebb freskó egy misztériumjátékot (rituálét) ábrázol, amely során egy fiatal nőt beavatnak a házasság misztériumába (innen származik az épület elnevezése is).

Ugyanakkor számos harmadik pompeii korszakbeli falfestmény is található, ezek főleg egyiptomi motívumokat ábrázolnak.

Architektonikus stílus jellemzői

- Párkányzatok, oszlopok, építészeti elemek tagolják, keretezik a képeket.
- A képek a tér folytatásaként jelennek meg, kitágítják a teret. Olyan hatást keltenek, mintha a jelenet a szoba folytatásában, a szemlélő körül játszódnának.

Enkausztika

Története

Az enkausztika az egyik legrégebbi festőtechnika. Egyben a legidőtállóbb is. Magát a méhviaszt, mint festék-kötőanyagot i.e. 3000 óta ismerik. Egyiptomból az i.e. 2. századból maradtak fenn fatáblára enkausztikával festett portrék, frissességükön mit sem veszített, ép állapotban. Ezek a legrégebb fenn maradt emlékei e technikának, melynek eredete még régebbre nyúlik vissza Görögországban. Kezdetben csak ipari célokra alkalmazták a technikát, hajók festésére.

Az enkausztika lényege az, hogy **melegen folyós viaszfestékkel festenek**. Mivel csak melegen alakítható a viaszfesték, nehéz vele dolgozni. Maga az enkausztika szó is melegen való festésre utal.

A viasz a mézgyártás mellékterméke és az ókortól fogva mindig nagy mennyiségben állt rendelkezésre. Plinius történeti írásai szerint a görögök igen régi időktől fogva alkalmazták ezt a technikát. Írott források falfestészetben is megemlíti alkalmazását. Fennmaradt néhány viaszfestő művész neve is, mint pl. Pausias, aki virágcsokrokat és emberalakokat festett magas színvonalon, amiért nagy hírnévre tett szert a maga korában.

Az enkausztikával készült festményeket gyönyörű mély fény, egymásba lágyan olvadó, tüzes színek jellemzik.

Valójában még a mai napig sem sikerült kideríteni, hogy az ókori görögök hogyan készítették el a viaszfestéket és miként dolgoztak vele. A fennmaradt írásos adatok arról számolnak be, hogy ún. punviaszt használtak

hozzá. Ezt tengervízben szóda hozzáadásával felforralták, majd a holdfény hatásának tették ki.

Bonyolult eljárás során készültek el a festék pigmenteket tartalmazó színes viaszpaszták, melyeket alapozatlan fatáblára vittek fel egy hosszú nyelű fémeszközzel és meleg állapotában simították el. Kis kályhákkal melegítették mind a fémeszközököt, mind a viaszat. Ilyen fémeszközöt régészeti feltárássok során is találtak.

Később, az ókort követően, feledésbe merült e tartós technika és csak a 19. századtól kezdték újra felfedezni.

A technika jellemzői

Kötőanyag Az enkausztika technikánál a méhviasz a kötőanyag. Kizárolag melegítve használható festésre, amikor folyóssá válik.

Hordozó Az enkausztika festményalapjai lehetnek: fatáblák, farostlemez, fémlap, papír, vászon. Egykor kőre, márványra, agyagtáblára is készültek festmények.

Alapozás Az ókorban alapozott és alapozatlan felületekre festettek ezzel a technikával. Manapság sem szükséges alapozás a farostlemezekre, de a rajz - és akvarell papírokra sem. Ha mégis alapozzák, viasszappant keverenek az alapozószerbe és vékonyan kenik fel. Vásznakra is így készül alapozás.

Pigment minden fényálló pigment alkalmas ehhez a technikához, finoman őrölve. Csak azokról a pigmentekről kell lemondani, amelyek nem viselik el a 80 C fok fölötti hőmérsékletet (a viasz olvadása miatt). Házilag való elkészítésük nagy tapasztalatot igényel.

A technika alapanyagjának nehézségei A 20. században a legelső enkausztika festéket gyártó gyár csődbe ment, a kereslet csekély volta miatt. Igen kevés művész alkalmazza ma is ezt a technikát és kevés cégt hozzá festékeket, sokszor nem is az eredeti technikának megfelelően. Ilyenek

pl. a viaszfestékkrétek. Bár házilag nagyon nehéz előállítani az enkausztika festéket, azok a művészek, akik használják, mégis maguk készítik el.

Ez a már megszűnt, egykor cég kockák formájában árulta a viaszfestékeket és elektromosan fűthető palettákat kínált hozzájuk. Ecsettel festettek, és ha félretették az ecsetet, rögtön megdermedt benne a viaszfesték, amikor kihúlt, de felmelegítve újra folyóssá vált. A festőfelületet is melegítették. Az ecseteket lakkbenzinnel mosták ki használat után.

Maga a viasz víztaszító és igen ellenálló tulajdonságú. Gyártása során kifehérítik. Olvadáspontja 63-65 C fok körüli.

Festék készítésekor a pigmenteket összeolvastják a méhviasszal. A festék eloszlatása a festőfelületen is hőközléssel történik.

Eszközök Elektromosan fűthető palettákat használnak a viaszfesték olvadt, folyékony állapotban tartásához. Írópulthoz hasonló állványra kerülnek a hordozók. Hősugárzókkal történik a festőfelület melegítése. Festéshez a sörteecsetek és a spatulák a legmegfelelőbbek.

A fűtött spatulák manapság gyengeárammal működnek, így teljesen veszélytelenek. A spatulák különböző formájú és méretű spatulapapucsokkal egészíthetők ki. A kézi hősugárzókat manapság infravörös lámpákkal is helyettesítik.

A festőfelületet előlről vagy hátulról melegítik. A szilárd, kemény enkausztika festékek kb. 70 fokon válnak folyékonytávba és festhető állagúvá.

A mai enkausztik technika az elektromosan fűthető eszközök segítségével sokkal könnyebbé vált, mint az ókorban.

Folyamat A festmények vázlatai készülhetnek szénnel, krétával, ceruzával, akvarellel stb. a hordozókra. Erre kerülnek azután a viaszfestékek.

Az elkészült képet, ha megdermedt a kihúlt viasz, gyapjú ronggyal utólag csilllogóvá polírozhatjuk.

A technika előnyei: a viaszfestmény nem sárgul, nem repedezik, nem zsugorodik, ellenáll a nedvességnek, időtálló évezredeken keresztül, ahogy a fennmaradt képek is bizonyítják. Gyakorlatilag örökéletű. Egyetlen veszély fenyegeti: a hőhatás, amitől megolvadhat vagy eléghet. Sajnos a történe-

Iem viharaiban, háborúk és tűzvészek során ennek estek áldozatul az enkausztika festmények.

A festést, ha abbahagyjuk, megdermed a festék, amit akár évek múlva is folytathatunk, újra felmelegítve.

A fájjumi múmiaportrék - - - - - - - - - - - - - - - - -

Az ókori Görögországban kialakult, sajátos, ám máig használatos festészeti technika, az enkausztika legszebb példái az egyiptomi el-Fájjum oázisáról elnevezett, úgynevezett fájjumi múmiaportrék, az i.e. 2.-i.sz. 4. századból.

E kisméretű, fatáblára festett arcképek realizmusa ma is megkapó. A múmiaportrékat a hellenisztikus és római kori Egyiptomban az elhunyt műmiájának arcára helyezték.

Az enkausztika technikával készült múmiaportrék színei tüzesek, és nem utolsó sorban rendkívül tartósak.

Az i.sz. 1-4. század között létrehozott fajjumi múmiaportrék a római-kori Egyiptom művészeteinek egyedi emlékei, mert a viaszfestés görög eredetű technikája és a római realista ábrázolásmód, valamint az egyiptomi temetkezési szokások ötvöződnek bennük. A korabeli római divatot tükröző képeket vélhetően még az ábrázolt egyén életében készítették, majd a temetés során használták fel őket. Római foglalás kora (Kr. e. 30 - Kr. u. 640) alatt a Római Birodalom és a Keletrómai Birodalom uralma alatt álló Egyiptomot tárgyaljuk.

A hagyományos egyiptomi művészet mindinkább a templomok falai közé szorult. Görög-római hatásra módosultak a temetkezési szokások.

Realisztikusan megfestett alkotások ezek a múmiaportrék és csodálatosan tartósak. Kb. 20x30 cm-es fatáblácskákra festették, még az ábrázolt személyek életében.

Az elhunyt családtag mumifikált, bebugyolált testére helyezték el ezeket a naturális arcképeket, az arc fölé. A műmiákat egy teremben helyezték el, ahol a gyászoló családtagok, meglátogatva elhunyt hozzájárulásukat, naponta megnézhették a festmények által felidézett arcukat.

Amikor már sok idő eltelt és nem kötődtek hozzájuk, eltemették az egyiptomi homokba őket, amely megőrizte az utókor számára ezeket a csodálatos festményeket. Az enkausztika időtálló technikájának köszönhetően a színek ma is ugyan olyan tüzesek, mint festésük idején.

Fájjumi múmia portrék

C. Galéria

Vízvezetékek

Nagy Konstantin diadalív

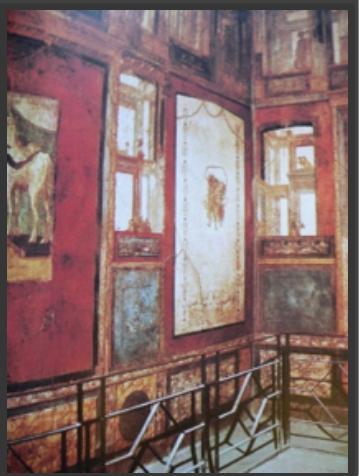
Colosseum

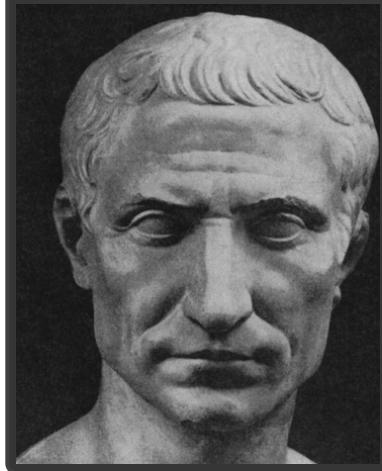
Pantheon

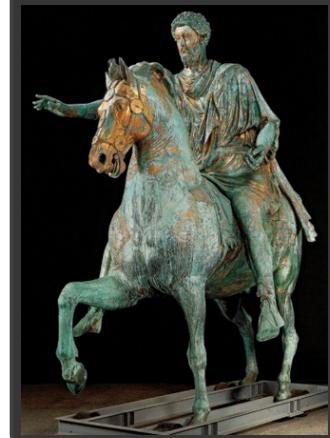
Pompeii freskó

Julius Ceasar büszt

Marcus Aurelius lovasszobra

IV. fejezet

Az ókeresztény és a bizánci művészet

A. Az ókeresztény és a bizánci építészet, festészet és díszítőművészet

A téTEL aDATAI	
Tétel teljes címe	Mutassa be az ókeresztény és a bizánci művészetet - az építészet és a festészet, valamint a díszítőművészet stílusjegyeit, ismert alkotásait!
Jegyzetek	<ul style="list-style-type: none">• Az ókeresztény és bizánci építészet - a bazilika és a bizánci templom felépítése.• Az ókeresztény szobrászat stílusjegyei és jelképei.• A bizánci mozaik, az ikonfestészet és a kézművesség jellemzői.

Történelmi háttér —

A Római Birodalom ketté válik — — — — — — — —

A Római Birodalom a Kr.u. V.sz.-ban ketté válik: Nyugat-Római és Kelet-Római Birodalommá. Kr.u. 476-ban a népvándorlás, az Európát elárasztó barbár népek betöréseinek következtében a Nyugat-Római Birodalom megbukik, míg a keleti rész Bizánc néven fejlődésnek indul.

Nyugat-Római Birodalom - Ókeresztény művészet — — —

Az Ókeresztény művészet színtere a Nyugat-Római Birodalom területe volt. A korszak a legelső keresztény közösségek létrejöttétől (Kr.u. 40-es évek) a Nyugat-Római Birodalom bukásáig (Kr.u. 476) tartott.

Két korszaka Az ókeresztény művészet a 313-as évszám két részre osztja.

Üldözött korakereszténység A milánói ediktum (313-ig) előtti ókeresztény művészet. A keresztény vallás államvallássá tételéig tartó korszak, amelynek nem lehetett hivatalos, szabadon alkalmazható művészete, nem épülhettek templomok, stb., ezért ebben az időben rejtett helyeken, rejtett témaú műalkotások készültek.

A milánói ediktum Kr. u. 313.: Nagy Konstantin kiadja a „milánói ediktumot”. Ebben a rendeletben engedélyezi a keresztény vallás gyakorlását, és visszaadja az egyház vagyonát, majd törvényrendeletet hoz a keresztényüldözések betiltására.

A milánói ediktum (313) utáni ókeresztény művészet z utolsó római egyben első keresztény császárok kora vagy késő-római művészet. Nagy Konstantin császár és Nagy Theodóziusz császár és utódai kora ez, amikor az egyház állami, császári támogatást kapott építkezéseihez, így hatalmas templomok monumentális mozaikkal épültek.

Kelet-Római Birodalom területén - Bizánci művészet – – –

A Bizánci birodalom a kelet-római birodalom területén (mai Görög- és Törökország), a nyugati római birodalom bukása (Kr. u. 476) után kialakuló birodalom, amely Konstantinápoly, vagy más néven Bizánc (ma Isztambul) irányításával egészen a 15. századig él. A 11.sz-tól az ortodox keresztény vallás az uralkodó a területén.

Hitvilág –

A keresztény vallás, a keresztény Biblia. A keresztény vallás a zsidó hitvilágból ered.

Ószövetség A zsidó nép történetét beszéli el az ember teremtésétől a rómaiak koráig. Ezek a szövegek a mai tudomány szerint is már a kereszténység megszületése előtt léteztek. Az ószövetség prófétáinak könyvei gyakran jövendölnek egy Messiásról, aki a történelme során számtalansor leigázott, meghurcolt kiválasztott népet megszabadítja a szenvedéstől, és feléleszti, visszaállítja annak dicsőségét. Az első – zsidókból lett - keresztények Jézusban találták meg ezt a Messiást.

Újszövetség Jézus életét (majd az apostolok téritő tevékenységét) beszéli el. Ezeknek a szövegeknek a születését a mai tudomány a Kr.u. 1.sz. végére teszi. A szövegek (evangéliumok) Jézus tevékenysége mellett arról is beszámolnak, hogy Jézus feltámadt a halála után. Ez a keresztény vallás alapja, erre alapozva tartják a keresztények Jézust nem pusztán prófétának, hanem Isten Fiának, egyszerre isteni és emberi természettel rendelkezőnek, és abban hisznek, hogy maga az Isten – akit azonosnak tartanak a zsidó nép istenével, akit az Ószövetség Jahvénak nevez, az Újszövetség pedig Atyának – Jézus személyében, emberi alakot öltve megjelent a földön.

Az ókeresztény művészet

Építészet

Gyülekezeti házak Gyülekezeti hellyé, szertartáshellyé alakított magánház – az üldözések miatt a korai keresztény kis közösségeknek nem volt hivatalos gyülekező helyük, ahol szertartásait tarthatták volna, ezért erre a célra magánházaikat alakították át.

Például a szokványos átriumos római lakóház lakóhelyiségeiből keresztelő medencés kápolnát és körpados gyülekezeti termet alakítottak ki.

Agapé: (jelentése szeretetlakoma) a gyülekezeti házakban a korai keresztény közösségek kötetlen szertartásra, istentiszteletre jöttek össze, melyben az utolsó vacsorára emlékeztek kenyértöréssel.

Katakombák A korai keresztény közösségek földalatti temetkezőhelyei (a szó jelentése: „kata” = -nál, -nél; „kümbé” = verem → „a veremnél”).

Főleg Rómában találhatóak. Szűk (1m széles, 3-4 m magas), hosszú folyosók hálózata. A falakban téglalap alakú vagy íves kialakítású, márványlapokkal lezárt sírhelyek vannak.

Katakomba, Róma

Katakombákba temetkezés okai

Egész testes temetkezés (a test feltámadásába vetett hit miatt).

Vértanúsítzelet: tisztelték mindeneket, akik az üldözésekben hitükért föláldozták az életüket, és a katakombákba temették őket, hogy szabadon látogathassák a sírjaikat.

A vértanúk sírhelyét gazdagabban kiépítették, itt a folyosó kiszélesedik, falait falfestményekkel díszítették; itt gyakran összegyűltek és szertartásokat tartottak; az ilyen gazdagabban díszített vértanú-sírhelyeket cubiculumnak [kubikulum] nevezik.

Katakombafestészet Stílusuk nem új, a római festészettől nem tér el, nagy fehér felületeken táblaképeket imitáló betétképek vannak = ált. vörös keretben jelenik meg egy kevés alakos kompozíció; a vörös, az okkersárga, a zöld a leggyakoribb szín

Témáik mindenkor keresztény tartalmúak, a katakombákban jelentősége, hogy a következő évszázadok keresztény témái ekkor, a katakombákban alakulnak ki. Négy csoportba sorolhatók:

- ószövetségi és újszövetségi események ábrázolása,
- eredetileg római vagy görög mitológiai téma keresztény tartalommal, pl. Jó Pásztor (Jézus, aki népét, mint nyájat terel),
- szimbólumok (hal Jézus, XP Krisztus-monogram),
- az ókeresztény közösségek életeseményeinek ábrázolása (*Orans* alak kezeit széttárva imádkozó alak, *Agapé* szeretetlakoma ábrázolása).

Templomépítészet

Longitudinális templomok Hosszanti elrendezésű templom. Célja a nagyszámú hívő tömeg befogadása - a keresztény templomnak, térek tükröznie kell azt, hogy a keresztény hitben vállalt világ elkülönül a minden-napitól, a hívőnek el kell zárkóznia a külső világtól, amikor a hitével foglalkozik (az antik templomokba nem mehettek be a hívők).

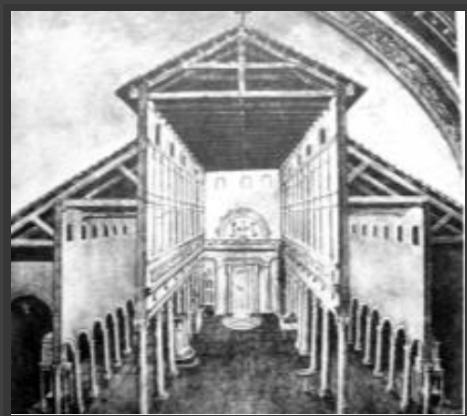
- Ókeresztény bazilikák
 - Alaprajzuk, felépítésük eredete: a római kori bazilikát vették mintául, hiszen ez az épülettípus tudott sok embert befogadni.
 - a bejáratot áthelyezik a rövidebbik oldalra, így a hosszúkás elrendezés új szimbolikus értelmet kap: a keresztény hívő útja a bejáratról az oltárig („szent út”) = út az evangéliumi életből a szent élet felé.
 - A fő különbség a római kori és az ókeresztény bazilika között az, hogy a római bazilika középület volt, az ókeresztény bazilika viszont templom.
- A Régi Szent Péter Bazilika, Róma
 - Nagy Konstantin kezdi építtetni Kr.u. 333-ban Szent Péter sírja fölött, több mint 100 évig folyik az építkezés.

- Az egyház legfontosabb temploma volt, de már nem áll, csak feltárásokból ismerjük az alaprajzát, fennmaradt rajzokból a külsejét és egy freskóból a belsőt; mert a XVI-XVII. sz.-ban egy jóval nagyobb barokk templomot építettek a helyére.
- A bazilika térszerkezete, elemei
 - Alaprajza longitudinális elrendezésű – az egész egy térsor, ahol a terek a szentély felé haladva egyre kevesebb hívőt fogadnak be és egyre szentebb funkciót töltnek be – épp, mint az egyiptomi templomoknál. (Egyiptom területén terjedt el a kereszténység legkorábban.)
 - Öthajós, hajó: a hívek befogadására szolgáló hatalmas, osztatlan térrész, azaz csarnok, a „szent út” helye. A belső tér nagyságát a hajók számának növelésével lehetett fokozni.
 - Bejáratuk a rövidebbik oldalon van.
 - Átrium = a bejárat előtt lévő négyzet alaprajzú, nyitott tetejű előudvar, melyet oszlopos folyosók vesznek körbe, középen általában keresztelőkút, keresztelő-medence van – itt keresztelték meg a hívőket. Nevét a római lakóházak hasonlóan nyitott udvaráról kapta.
 - Narthex = (tornác) az átrium és a hosszház közötti, a templom teljes szélességében húzódó, nyújtott téglalap alakú előcsarnok, ami a görög és római templomok előcsarnokához hasonló térrész; célja a szent épületre való ráhangolódás; itt tartózkodhattak a még meg nem kereszteltek.
 - Kereszthajó = a hosszhajók és az apszis között keresztrányba futó hajó a nagyszámú papság és a kórus számára; magassága azonos a főhajóéval.
 - Apszis: A bejárattal szemben, a vértanú sírja fölött az ún. apszis = félköríves szentély található, itt tartózkodott a papság (a félköríves térrész már a császárkori római kori bazilikákban is megjelent, itt volt a császár trónusa vagy szobra, az ókeresztény bazilikákban ennek helyére a püspöki trónus kerül).
 - Négyezeti tér / Kórus = nevét az apszis előtt a főhajó és a kereszt-

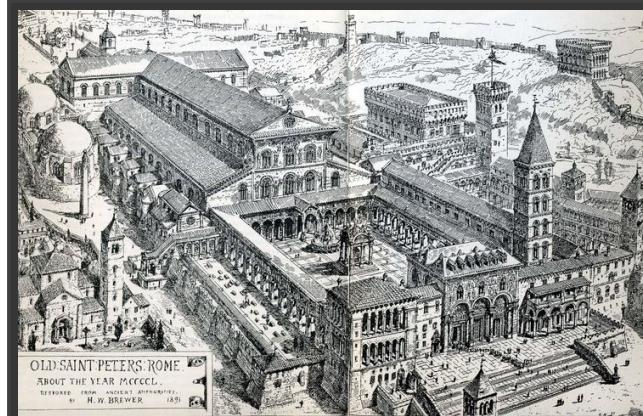
hajó találkozásánál kialakuló négyzet alaprajzárol kapta, itt áll az oltárasztal, az ún. mensa, és a vallásos iratok felolvasását szolgáló emelvények (a gyakran itt tartózkodó énekkarról kórusnak is szokás nevezni).

- Térlefedés: Ún. gerendázatos nyitott fedélszékkal fedték le a hajókat.
- Bazilikális szerkezet: az oldalhajók magassága a főhajóéhoz képest alacsonyabb, hogy a főhajó a kiemelkedő falain nyitott ablakokon keresztül megvilágítást kaphasson.
- Az ókeresztény templomok külseje jelentéktelen, díszítetlen, mert a hívő tömeg az épületen belül helyezkedik el, így a belső térre kerül a hangsúly.
- Egyetlen, az épülettől, a homlokzattól külön álló harangtorony = a campanile kapcsolódik hozzá.

A bazilika felépítése

A régi Szent Péter bazilika

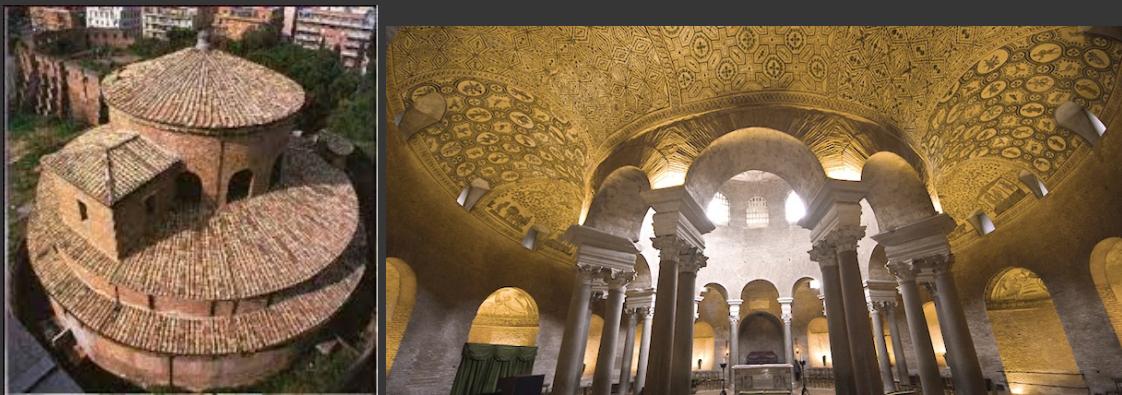
Centrális templomok A centrális = központos elrendezésű (kör, sokszög, görögkereszt /plusz jel/ alaprajzúak) olyan kisméretű templomok, amik egy tisztelt vértanú sírja fölötti emlékkápolnák vagy keresztelőkápolnák.

Kör, sokszög vagy görögkereszt alakúak, külsejük puritán, belsejük mozaikkal díszített.

- **Santa Costanza temploma, Róma:** Nagy Konstantin leányának, Konstanzának építette, az ő sírja fölé emlékkápolnaképpen. Bejárata

előtt narthex található. A kupolás tér körül körfolyosó van, ami ún. gyűrűs dongaboltozattal fedett.

Santa Constanza templom, Róma

- **Galla Placidia sírtemplom, Ravenna:** Galla Placidia Nagy Teodóziusz császár leánya, az ő sírja fölé épült síremléktemplomnak, Kr. u. 425 körül. Alaprajza görögkereszt alakú. Görögkereszt (+): olyan keresztféle forma, melynek szárai azonos hosszúságúak.

Galla Placidia sírtemplom, Ravenna

Mozaikművészet – - - - -

Az ókeresztény templomok külseje rendkívül puritán. A belső ezzel ellenértében igen gazdag díszített. A díszítés leggyakoribb módja a mozaik: apró festett, vagy színes kövekből, kerámiából, üvegdarabokból kialakított kép.

A mozaik már a rómaiak idején is létezett, de még ott főleg a földön, dekoratív padlóburkolatként kapott helyet, az ókeresztény korban a mozaikok a falra kerülnek.

Téma Keresztény témaújak, kedvelik a szimbólumokat, de magukon viselik az antikvitás hagyományát is. Így gyakran ábrázolnak olyan motívumot, figurát, ami az antik művészetben is létezett, de ez a motívum itt átértelmezve, keresztény gondolatkörben, keresztény témaként szerepel. (pl.: Jó pásztor, Szőlőindák)

Stílus Nem törekednek a valóság visszaadására, nem reálisak, de a római hagyomány a stílusban sem múlik el nyom nélkül: nincs térábrázolás, ugyanakkor itt-ott mégis feltűnik a perspektíva; a figurák visszafogott modulatokat tesznek, de gyakran kontraposztban állnak. Színekben a kék és az arany dominál, ezek is szimbolikusak, nem a valóság visszaadását szolgálják, hanem az égre, a fényre, a téma szent voltára utalnak.

Szőlőszedők A mozaik a Santa Constanza templomban van.

Az antik (görög, római) mozaikokat követi abban, hogy szónyegszerű: nem történetet mesél el, hanem dekoratív, de a padló helyett a mennyezetre került Látszólag kizárolag díszítő jellegű az ábrázolás: puttók szőlőindák között szőlőfürtöket szednek

Az antikos ábrázolás keresztény tartalmat kap: utalás Jézus példabeszédeire, melyben a szőlőmunkásokat az igaz hit hirdetőivel azonosítja; utalás a borra, amely a keresztény liturgiában Krisztus vére.

Jó pásztor A ravennai Galla Placidia sírkápolna falán található.

A téma, a figura antik eredetű, de itt keresztény értelmezésben jelenik meg: Jézust a jóságos gondoskodó, szere-

Szőlőszedők mozaik, Santa Constanza, Róma

Jó pásztor mozaik, Galla Placidia, Ravenna

tő pásztorként ábrázolják, aki a helyes irányba tereli a nyáját (lásd Jézus prédikációját a Jó pásztorról) kezében arany kereszt, rajta arany ing és bíbor köpeny, testtartása magabiztos = Jézus nem csak jóságos pásztorként, hanem az uralkodókra, császárokra jellemző viseletben, tartásban a hatalom birtokosaként is megjelenik.

Szobrászat – - - - -

A templomoknak sem külső felületén, sem belsejében nem jellemző a szobrászati díszítés az ókeresztény és a bizánci korban. „Ne csinálj magadnak faragott képet” – szolt a mózesi törvény, aminek hagyománya tovább él.

Szarkofág-dombormű A szobrászat legfőbb műfaja a szarkofág-dombormű. A szarkofágokba a halottakat temették, és a katakombák halotti fülkéibe helyezték, vagy a síremléktemplomokban állították fel (A szarkofág szó jelentése: húsevő).

Általában vízszintesen két részre osztott, középen a halott vagy halottak arcképei láthatók, a vízszintes szalagok az Ószövetségből és az Újszövetségből elválasztás nélkül (ez is római hagyomány, gondoljunk Traianus diadaloszlopára!) adnak elő jeleneteket.

Jó pásztor szarkofág dombormű

Jó Pásztor szarkofág Középen az antikból származó Jó Pásztor (= Jézus, a jóságos vezető) alakja, körülötte növényi ornamentika és állat-motívumok – értelmezés: szőlőindák, szőlőszüretelők (= bor, azaz Krisztus vére; a hit hir-

detői) és keresztény állat-szimbólumok Stílus: dekoratív (díszítő jellegű)(antik hagyomány), ugyanakkor keresztény tartalmú.

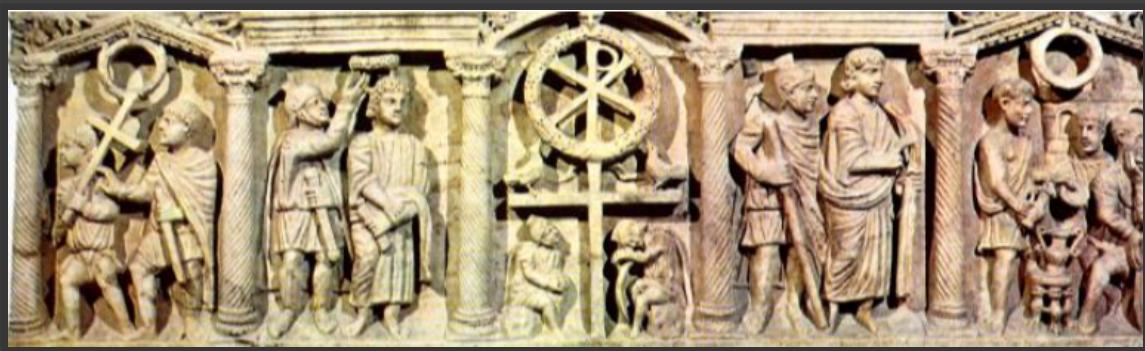
Passió-szarkofág Passió = a szarkofág-dombormű témája, Jézus szenvedése igen gyakori téma, hiszen a sokáig üldözött keresztényeket kitartásra buzdította.

Stílusa plasztikusan (magasan) faragott, a figurák kiugranak a falsíkból. A világos és sötét felületek kontrasztjai gyakoriak, itt már el vannak választva egymástól a jelenetek.

Leírás:

- Balra: Krisztus ostorozása; Krisztus megkoronázása
- Jobbra: Krisztus Pilátus előtt; Pilátus a kezét mossa
- Középen: a feltámadt Krisztus szimbolikus ábrázolása
- Alul kétoldalt: a katonák, akik a zsidó főpapok kérésére őrizték a sírt (hogy Jézus hívei el ne lophassák a holttestet, és ne mondhassák azt, hogy eltűnt a test, tehát feltámadt).
- Felül középen: XP jel, ami Krisztus-monogram.

Passió szarkofág dombormű

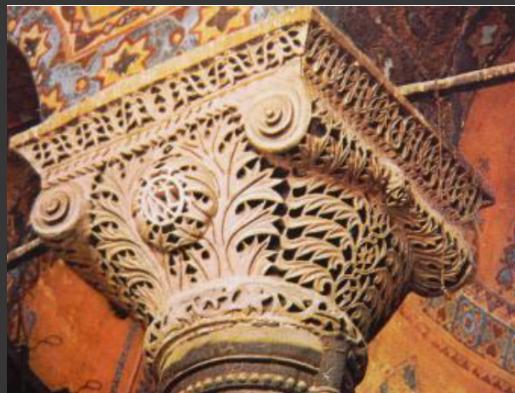
Bizánci művészet —

Építészet — — — — —

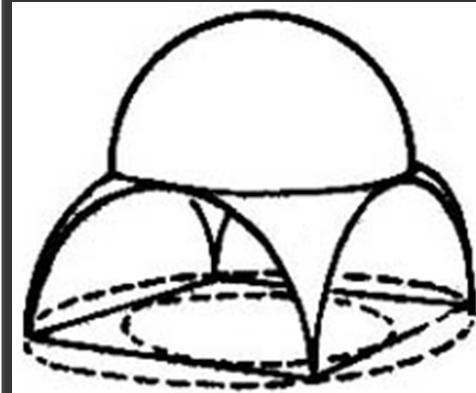
Kosárfejezet A bizánci építészet jellemző fejezet típusa: az ún. kosárfejezet. Sűrű indadísz, kosárhoz hasonló motívumot hoz létre. Áttört a fejet.

Csegelyes kupola a bizánci építészetre jellemző boltozat, amikor a kör alaprajzú kupola súlyát ún. csegelyek, azaz ívháromszögek vezetik le a négyzet alaprajzú tér sarkain álló pillérekre.

Kosárfejezet

Csegelyes kupola

Alaprajz Ötvöződik a centrális és a longitudinális (hosszanti) térelrendeződés.

Hagia Sophia, Konstantinápoly

Hagia Sophia, Konstantinápoly Alaprajzában ötvöződik a centrális és a longitudinális (hosszanti) térelrendeződés, ami a bizánci építészet legfőbb jellemzője.

Centrális elrendezésre jellemző vonásai a középponti kupola, és az épület négyzet alakú alapja.

Hosszanti (longitudinális) elrendezésre utal hosszúkás főhajója, két mellékhangjával, illetve a bejárattól a szentélyig vezető szent út. Az épület további terekkel többszörösen bővített.

Eredetileg kereszteny templom volt, ma török dzsámiként működik. Minaretekkel egészítették ki.

A kupola hatalmas tömege kapja a főszerepet, a mellékterek egyre alacsonyabbak.

Belső terének jellegzetessége a bizánci templomépítészetre jellemző kosérfejezet és csegelyes kupola.

San Vitale, Ravenna (Itália) Justinianus császár építette, a VI. században fejezték be.

Alaprajzában a centrális jelleg kapja a fő hangsúlyt. Nyolcszöges belső tere kupolával fedett. A nyolcszög körül alacsonyabb körüljáró található. Keleten egy félköríves apszis kapcsolódik, mellette egy-egy kiszolgáló helység kapcsolódik. Nyugaton narthex kapcsolódik hozzá.

Belsejében a nyolcszögek sarkain erős pillérek vannak. A pillérek között hármas árkádok vannak két oszlopon. Felső szinten galéria található, ami szintén hármas árkádokkal nyílik a belsőbe. Legfelül a kupola kiemelkedő falterületén ablaknyílások vannak.

Külseje az ókeresztény épületekhez hasonlóan puritán, díszítetlen.

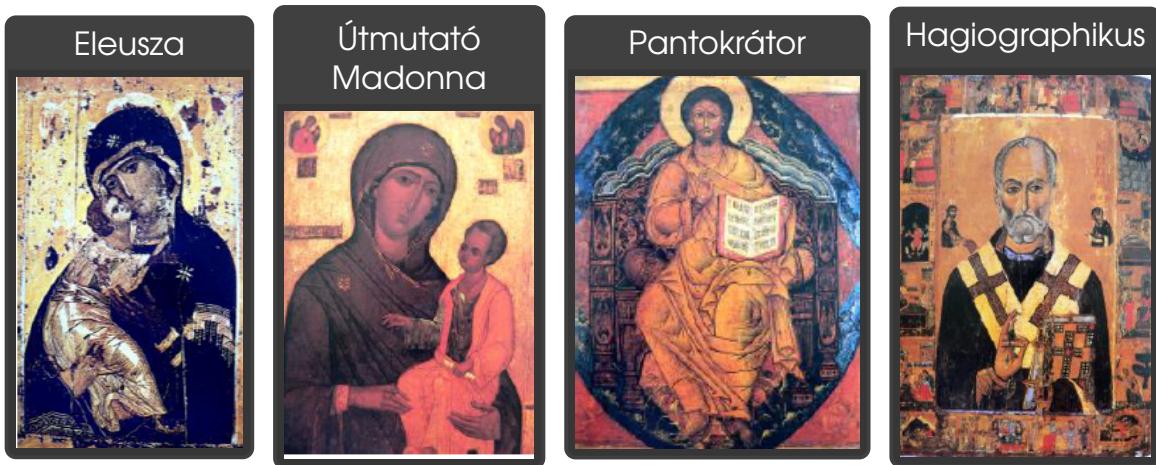
Ikonfestészet

Jelentése Eikon, jelentése: kép Fatáblára festett vallásos tárgyú kép. A V. században az ókeresztény és kora bizánci korban alakult ki, virágkorát a középkor idején éli Görögország területein és Oroszországban, tehát azokon a vidékeken, ahol az ortodox, azaz görögkeleti egyház él.

Hagyománya Az ikonok rendkívül hasonlítanak egymáshoz, szinte egy sémára készülnek. Ennek oka az, hogy az ikonfestők nem egy önálló mű létrehozására törekedtek, hanem a legelső ikonokat akarták konzerválni, úgy, hogy mindenkoruknak megfelelően ábrázolják. Mindezért pedig azért tettek, mert úgy tartották, hogy az első ikonképeket nem emberi kéz, hanem angyalok vagy az első szentek készítették.

Szigorú szabályok A 797-es zsinat megszigorította az ikonfestést, hogy a tárgy bálványozását megakadályozza: szabályokba foglalta, hogy kit hogyan kell ábrázolni, egy téma mik az ábrázolási szabályai, az ikonoknak milyen lehet a stílusuk, és pontról pontra azt is, hogy az ikont hogyan kell elkészíteni.

Stílus Nincsen térmélység. A háttérben általában arany szín jelenik meg. A figurák életszerűtlenek, a mozdulatok merevek. Az arcok síkszerűek, a drapériák redői vonalakkal, rajzosan előadottak. Az arc kifejezése általában komor, szomorkás. A színek általában szimbolikusak, az arany a természetfölööttiséget, a fekete a gyászt, a bíbor a dicsőséget jelenti meg. A gyermek Jézus ábrázolásánál a gyermek arányai egy felnőtt arányait tükrözik. Az ikonok nagyon hasonlítanak egymásra, egyfajta sematizmus jellemzi őket.

Fő témaí

Eleusza Az egyik leggyakoribb ikon típus. Máriát ábrázolja a gyermek Jézussal. A hagyomány szerint abban a pillanatban, amikor Jézus anyjának fülébe súgja szenvedésének történetét és halálát. A gyermek felnőttet arányai, kopaszodó homloka arra a szomorú bölcsességre utal, hogy már csecsemőként tisztában van sorsával. Mária csürgedő arckifejezése és fekete ruhája a gyászt, a bánatot tükrözi.

Útmutató Madonna Mária a gyermekre mutat, mintha azt mondaná: „Őt kövessétek!”. A gyermek a nézők felé fordulva megáldja őket.

Pantokrátor Nagyon gyakori téma, amikor Krisztus a világ uraként trónuson ül, teste körül dicsfény vagy más értelmezés szerint a világ gömbje van. Az arca szigorú. Baljában könyv, ez a tanítására utal, ha a könyv csukott, már számon kéri tanítását. Jobb kezével áldó mozdulatot tesz.

Hagiographikus ikon Olyan ikontípus, ahol a szent középen, frontálisan ábrázolt, körülötte pedig életének jelenetei vannak kis képekben előadva.

Mozaikművészet – – – – –

Bizáncban a császár nem csak a politikai hatalom képviselője volt, hanem egy személyben az egyház feje is, hatalmtár Isten kegyelméből valónak tartotta. Ezt az államformát cezaropapizmusnak nevezik (császárpáság).

Jusztiniánusz császár és kísérete A mozaik a San Vitale szentélyben található a szentélyfalon.

Jusztinianusz császár és kísérete mozaik, San Vitale, Ravenna

Leírás

- Középen Jusztiniánusz császár, kezében liturgikus tál, amiben az oltáriszentséget, a szentostyát tartják
- balra magas rangú kísérői: fő politikusai, a politikai hatalom birtokosai
- balszélen katonák, a hatalom biztosítói, pajzsukon az XP-monogrammal
- jobbra Ravenna püspöke, a vallási hatalom birtokosa (felette a neve: Maximianus)

- jobbra további főpapok, kezükben liturgikus tárgyakkal

Stílusai

- nem reális-földi térben állnak az alakok, mögöttük arany háttér
 - nincs térmélység: a figurák egymás lábán „taposnak”, azonos magasságúak
 - a testtartások merevek, a figurák frontális beállításúak
 - a drapériák függőleges redői monotonon sorolódnak egymás mellé (ritmus)
 - az arcok egyformák, kifejezéstelenek, a tekintetek merevek, megközelíthetetlenséget sugallnak

Értelmezés A császár a politikai és a vallási hatalom képviselőivel együtt jelenik meg, ő a politikai és a vallási hatalom vezetője egy személyben, azaz hatalmát Istenről eredeztetи (feje körül glória is van) = cezaropapizmus (császárpápaság); államában politika és vallás egyenrangú.

Szobrászat

A bizánci szobrászatban sem jellemzőek az épületeket díszítő nagyméretű körszobrok: általában kisméretű, elefántcsontból készült, laposan faragott tárgyak, ún. konzuli dipitichonok (= két részből álló, könyvszerűen összecsukható tárgy; a bizánci császár ajándékozta legfőbb politikusainak kinevezésük alkalmából) maradtak fenn a korból.

A diptichonok stílusában a bizánci mozaikok stílusa is-métlődik: frontálisan ábrázolt, merev tartású, kifejezéstelen arcú figura, akinek alakja trónuson ülve hatalmat, tekin-télyt fejez ki.

B. Az ikonfestészet

A téTEL aDATAI	
Tétel teljes címe	Milyen szabályrendszer határozza meg az ikonok képi világát? Mutassa be az ikonfestés technikáját, lépései! Milyen anyagok szükségesek egy ikon festéséhez? Milyen eszközök szükségesek az aranyozáshoz?

Rendeltetése

Az ikon görög eredetű szó, ikóna, jelentése: „kép”, „képmás”. Ikonokon elsősorban a keleti egyházak szentképeit értjük, különösen az ortodox egyház és az abból kivált és Rómával egyesült, bizánci rítusú görög katolikus egyház liturgikus képeit. Ezek a képek általában fel vannak szentelve, és a keleti egyházak teológiájában valamint spiritualitásában rendkívüli szerepet játszanak.

Az ikonok célja Isten és szentjei tiszteletének tudatosítása, valamint az ábrázolt személy és a szentkép előtt imádkozó személy közötti kapcsolatteremtés, így tehát átvitten a vallásos szemlélődő és Isten közötti kapcsolat megteremtése.

Az ikonokat ennek megfelelően a keleti egyházakban nem tartják sem műtárgynak, sem dekorációnak.

Az ikon festmények nem műtárgyak. Az ikonfestészet alkotásai nem a dekorációt szolgálják. Megszentelt képek, melyek célja az Isten és az ember közötti kapcsolat kialakítása. A nyugat-európai szentkép realisztikusan ábrázolja témaját. Az ikonnál azt érezzük, hogy meditációt közvetít.

Mi az ikon?

Az ikonok háttere általában aranyszínű, és a lerajzolt szent szembenéz velünk. Bizáncban azonban Krisztus (Megváltó), Mária (Istenszülő), a szentek, mártírok, angyalok és a Szentírás történeteinek képi ábrázolásait jelen-

tette. Kezdetben ikon alatt nem csupán a napjainkban használatos fatáblára festett szentképeket értették, hanem a szobrok, domborműveket is ezzel a szóval jelölték. **Ma ikon alatt önálló, hordozható (azaz nem épületek falára készített) festményt, mozaikot értünk**, ezen belül is szentképet, s a továbbiakban is ebben az értelmében használjuk ezt a fogalmat. Az ikonok **az ortodox egyház szentképei**.

Története

A keleti ortodox hagyomány szerint az ikonfestészet megteremtése már a kereszténység nagyon korai szakaszában elkezdődött Európában. A 10. század végétől Oroszországban is elterjedt a kereszténység. Ezzel egy időben az ikonfestészet is kezdetét vette. Az ikon szerves része lett nemcsak az orosz kultúrának, hanem a középkori Európának is. A bizánci ikonfestészet a kép宣扬ás korát (726-843) követően virágzott először, bár már a kora bizánci, Jusztiniánusz-kori művészettelben is, sőt a kép宣扬ás ideje alatt is készültek ikonok, valamint ekkor (az 5-7. században) alakultak ki a később is jelentős festőiskolák, festészeti központok (Konstantinápoly, Thesszaloniki, Ravenna, Alexandria, továbbá a kopt és szíriai iskolák).

Szabályai

Az ikonfestés évszázados hagyományokra tekint vissza. Az ikon tulajdonképpen fára festett kép. Korábban ikont csak szerzetesek festettek, a képek mély imádságból születtek.

Az ikonfestés szabályai szigorúak, pontosan meghatározott, hogy egyes témaikban az adott személyt, ünnepet milyen forma, illetve szimbolika jellemesse. A kritériumoknak eleget téve egyéni stílusok is kialakultak. Évszázadok óta alig változott festés technikája és tartalma, amit írásba is fektettek, szentesítettek és szabályoztak.

Az ikonfestő, technikai kivitelező, aki az ikont nem kitalálja, hanem az egyház törvénye és hagyománya alapján létrehozza a szentatyák által meghatározott normák és kompozíciók szerint.

Az ikon festmények meghatározott színvilágot hordoznak. Az ikonon minden színnek saját jelentése van. Ezért Krisztus, Szűz Mária és a szentek ruháit vagy azok részeit, esetleg a fej körüli glóriát arannyal festették. A kör, mint a legegyszerűbb és legtökéletesebb forma egy másik módja annak, hogy kijelölje az eget, ellentétben a Földet szimbolizáló térrrel. Az aranyszínű előmlő fény, a zöld, a fényes okker, a rózsaszín és az ibolya finom árnyalatai, valamint a kék égbolt az ősi szépség, a mennyei harmónia képe.

A védelem érdekében néhány ikonhoz külön fedélféle tartozik. Arany vagy ezüstborításúak, drágakövekkel díszítettek. Ezek a bizánci művészettől származnak. A kor uralkodói és nemesei a legjobb ékszerészektől rendelték a külső borítást.

Az ikon megalkotása nem rutin és technikai tudás kérdése. A tehetség kevés hozzá, mert alázatosság és hit nélkül a festő nem tudja elkészíteni. Az ikon festmények spirituális tanítása elsősorban azt üzeni, hogy az ikonfestés szolgálat. A festő nem is írja alá művét, hiszen ő csak közvetítő, az alkotás az Úré. A festő névtelen maradt, nem lépett be az ikon megszentelt terébe. Az ikon Istenrel való élő kapcsolat, Isten megismérésének az eszköze. Szimbolikusan a beállítás ugyanolyan szerepet játszott, mint az arany háttér: Isten világának világosságát és szépségét kívánta mutatni.

Az ikonok aranyszínű háttere a szellemi világ és az isteni sugárzás szimbóluma. Az ikonok – fára rajzolt, aranyozott szentképek – központi szerepet foglalják el az ortodox egyházban, és a katolikus egyházban is elterjedt volt egészen a XIII. századig (és helyenként ma is használják). Az ikon a keresztény egyházban az Isten megismérésének egyik eszköze, és éppen ezért monumentálisnak és lenyűgözőnek kell lennie.

Andrej Rubljov: Angyali üdvözlet ikon

Annak ellenére, hogy az ikonfestők nagyon szigorú szabályok, az egyház által lefektetett kánon által kell, hogy dolgozzanak, a művészet más formában tudott megnyilvánulni: az egyházi kánonok szükségszerűsége egy keretet adott az ikonnak, maga a festő pedig arra tudott koncentrálni, hogy az ikonnak lelkeket adjon, minél közelebb hozza azt az emberhez. Ez pontosan megnyilvánult az egyik leghíresebb ikonfestő, Andrej Rubljov (1360-1428) alkotásain, akik képeinek kifejezetten egyéniséget és orosz vonásokat tudott adni. Magát az ikonfestő mestert azonban régen nem tartották az ikon szigorúan vett szerzőjének: úgy gondolták, hogy a szent ikont maga az Isten rajzolja meg az adott mesteren keresztül.

Ha az ikon eseményeket ábrázol, akkor nem kell törekednünk az események sorrendjének és idejének a megfejtésére, éppen amiatt, hogy időbeli tényező itt nem érvényesül.

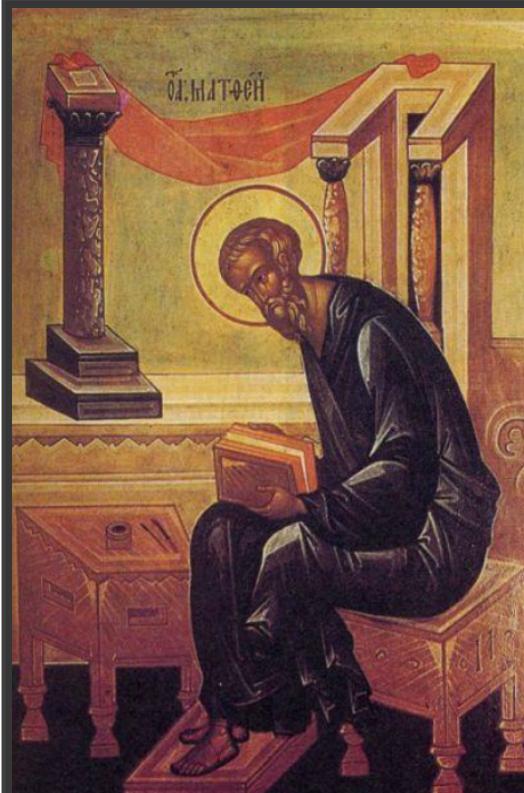
Jellemzői —————

Fordított perspektíva Lényege, hogy eltűnő pontjai a festményen kívül helyezkednek el. Így azt a látszatot keltik, hogy ezek a pontok a kép előtt vannak. Ezáltal a kép egy ablak lesz, melyen át az égi világba pillanthat a néző.

Az ikonoknak nincs linearitása és nincs időbelisége sem: az egyházi tanítás szerint Isten mindenhol jelen levő és Isten örökkel való. Ebből kiindulva az ikon egyszerre több nézőpontból mutatja be a képet, és úgy nevezett fordított perspektíva érvényesül.

Tehát vonalai a perspektívával szemben nem össze ("a párhuzamosok a végtelenben találkoznak"), hanem szét tartanak.

Fordított perspektíva

Mintakönyvek Ezekben volt pontosan leírva az ikonok festésének szigorú szabályai, mintái amelyek alapján a mesterek dolgoztak.

Fatábla használata A régi ikonfestő minidig fatáblát használt az ábrázolás hordozójaként. Teológiai okai voltak, amiért a fát részesítették előnyben a vászonnal szemben. Míg a vászon mozog, szinte lebeg, addig a fatábla alig változik, a változatlanság, az örökkévalóság érzetét kelti.

Eljárás ——————

1. A faléceket egymás mellé illesztik. Hátulról egy heveder léccel rögzítik.
2. A festendő felületet állati enyvvel kenik be.
3. Fehérvásznat feszítenek ki a festendő felületre és alapozzák. (fehér vászon utal Veronika kendőjére vagy Krisztus halotti leplére, mely leplek a hagyomány szerint az első Krisztus-képmást őrizték meg)
4. Először a körvonalakat rajzolják meg.
5. Fölteszik az aranyat.
6. Festés (kifestés), sötét színektől a világos színek felé haladnak
7. Gyakran fémborítást helyeznek az alakon kívüli részekre.

Aranyozás ——————

Eszközei ——————

- aranyozó párna (kb. 25 x 15 cm nagyságú borjúbőrrel bevont alápárnázott kőrisfadeszka),
- aranyozó kés,
- mókusfarok, alsó végén hajecsettél,
- kétfélegű kis hajecset,

- libbentő (ansieszer),
- besöprő ecsetek,
- achát kő.

Eljárás — — — — —

1. A felületet alapozom, erre jön a mixtion, amely tulajdonképpen egy ragasztóanyag.
2. Ha ez eléri a 99 százalékos szárazságot, akkor rárakhatom a lapányaat.
3. Az aranyat minden szarvasbőr párnán, úgynevezett aranyozókéssel vágom olyan darabokra, amekkorára szükségem van. Ezeket mókus-szőr ecsettel teszem rá az aranyozandó felületre.
4. Utána hagyom száradni, majd áttörlöm.
5. A 24 karátos aranylapokat száradás után egy féldrágakővel, acháttal is át kell polírozni, ettől lesz fényes a matt felület.

V. fejezet

A románkori művészet

A. A románkori építészet, szobrászat és kézműveség

A téTEL adatai	
Tétel teljes címe	Mutassa be a románkori építészet, szobrászat és kézművesség stílusjegyeit! Jellemesse a különböző műfajokhoz kapcsolódó alkotásokat, európai és hazai műemlékeinket!
Jegyzetek	<ul style="list-style-type: none">• A románkor társadalma, hitvilága, építészete.• A koraközépkori szobrászat, kódexfestészet és kézművesség jellemzői.

Bevezetés

Földrajzi elhelyezése A román kor a népvándorlás kora után kialakuló nyugat-európai (elsősorban a német, francia nyelvterületek és itáliai), kereszténységet fölvett államok művészete. Az első keresztény állam létrejöttétől (Frank Birodalom Nagy Károly vezetésével kb. 800-tól) a IX., X., XI. századon át a XII. század végéig, a gótika elterjedéséig számítjuk.

Korszakai A IX., X. századot korai román, vagy preromán („pre” = valami előtti) kornak nevezzük. A XI., XII. század a korszak virágkora, ezért ezt érett román kornak nevezzük.

Kifejezés eredete, jelentése A kifejezés 19. századi eredetű. A nyugati nyelvekből került magyar nyelvbe, a nyugati szakkifejezés hangalakjának átvételével. A magyar kifejezésnek azonban semmi köze a román nyelvhez és népcsoporthoz, annál több az antik római kor építészetéhez. A román kori építészetben az ókori Róma építészetének hatását, vonásait fedezhetjük fel – a kifejezés jelentése tehát nem „román”, hanem római.

Római hatások

- A román kor építészete az antik római építészet hatását mutatja: azzal kapcsolódik a római építészethez leginkább, hogy nyílásai, boltozatai félkörívesek. (A 19. században „félköríves stílnak” is nevezték megkülönböztetve az utána következő gótikától, ami a „csúcsíves stíl” névet viselte).
- A román kor művészete abban „római”, „rómaiás” még, hogy a vele egy időben virágkorát élő Bizánc művészettel szemben nem a keleti, ortodox, hanem a nyugati, Róma-központú keresztény egyház művészete.
- További „római” vonás a korban, hogy a korai román kor uralkodói – Nagy Károly, Ottók – arra törekedtek, hogy államaikkal az egykori antik nyugat-római birodalmat élesszék fel egyfajta „keresztény római birodalom” formájában.

Kultúrtörténeti háttér

A román kor az Európába vándorolt „barbár” népek letelepülésével, államalapításával, a kereszténység felvételével kezdődik. A legjelentősebb ilyen megszilárdult keresztény állam a Frank Birodalom. A Frank Birodalom uralkodója Nagy Károly, aki a római pápával 800-ban császárrá koronázza magát. Császársága az egykori nyugat-római birodalom jogutódja kíván lenni, és a Keleten virágzó Bizánc nyugati riválisa is, ezért fél évszázadnyi időre Nagy Károly Európa nagy részét fennhatósága alá vonja.

A Német-Római Birodalom kialakulása a X. században a német területek erősödnek meg: a német Ottó nevű uralkodók veszik át az irányítást. A frank állam hanyatlása, majd a kalandozó magyarok legyőzése után I. Ottó koronáztatja magát császárrá Rómában, és létrehozza a Német-Római Birodalmat szintén az egykor antik Róma felélesztésének szándékával. A Nyugat-Római Birodalom a XI-XII. században is Európa legnagyobb hatalommal bíró állama marad.

A pápai állam vagy egyházi állam A román kor alatt még jelentős állam jön létre: az Egyházi állam Közép-Itália területén. Ezzel a nyugati egyház politikai hatalomra is szert tesz Európában, és a művésztek legfőbb megrendelőjévé válik: templomokat épített, azok szobrászi és festészeti díszítését irányítja. Így a román kor művészete nagy részt szakrális, azaz vallásos célú. Tovább fokozza az egyház hatalmát Nyugat- és Közép-Európa területén az ún. egyházzakadás: 1054-ben az addig egységes keresztény egyház ketté válik: nyugati-római egyházzá és keleti, ortodox egyházzá.

Szerzetesrendek A román korban igen nagy szerepet töltöttek be a népvándorlás alatt megszülető szerzetesrendek, melyek a betelepülő „barbár” népek megtérítésének, majd az új keresztény államokban a keresztény vallás terjesztésének érdekében jönnek létre. A terjesztésben a művészetet hívják segítségül: a templom-építészetben, kolostor-építészetben, a templomok, kolostorok szobrászati díszítésében, a kódexfestészetben jeleskednek. A leghíresebb román kori szerzetesrend a bencés rend (Szent Benedek alapítja).

Keresztes hadjáratok A román kor idején az egyház keresztes hadjáratokat indít, melyek a pápa által szentesített, a keresztes lovagok részvételével folytatott nagyarányú hadjáratok voltak a 11–13. században. Fő céljuk a Szentföld megszerzése volt a muszlim araboktól és törökötől, de a spanyol nyelvterületen előrenyomuló mórok (spanyolországi arabok, afrikaiak) ellen is.

Templomépítészet

Ebben a koprzsakban templomok, kolostorok és várak épülnek leginkább.

Külső jellemzők

A templom az egyház megerősödő hatalmát, az egyház által nyújtott védelmet van hívatva kifejezni, ezért külseje biztonságot, erőt, megingathatatlanságot sugall.

- A külső zárt, csak kisméretű nyílásokkal van áttörve.
- A tömegek zárt, egyszerű, tömbszerű, gyakran egészen a geometriai formákig leegyszerűsített hasáb-, henger- és kockaszerű egységek.
- A templomot vaskos, masszív, robosztus tömegek alkotják.
- A külső puritán, azaz alig díszített.

Alaprajz

A templom alaprajza a keresztény egyház szertartásainak rendje szerint alakul: követi az ókeresztény bazilikák formáját.

- Hosszanti elrendezésű,
- három vagy öt hajós,
- keletelt: azaz keleti oldalán helyezkedik el a félkörívű apszis, a szentély,
- az apszis előtt négyezeti tér és kereszthajó található.

Szerkezet

A templomok bazilikális szerkezetűek, azaz főhajójuk kiemelkedik a mellékhajók fölött, és a belső tér a kiemelkedő falakon nyitott ablakokon keresztül kapja a megvilágítást.

Az ablakok kis méretűek, a falak tehát kevéssé vannak áttörve, vastagok, masszívak, erősek, további külső megállítás nélkül viselik a boltozat súlyát.

A román templomok belső súlyt hordó tartóelemei egyszerű, hasábszerű pillérek, vagy tömzsi oszlopok. Az osz-

Kockafejezet

lopfejezetek gyakran minden díszítést nélkülöző, kocka formájú oszlopfők – ezek az ún. „**kockafejezetek**”.

Külső díszítőelemek

A templomok kevéssé díszítettek, de a falfelületeket nyílások, függőleges és vízszintes elemek tagolják.

Bélletes kapuzat A román kori templomok legjellemzőbb homlokzati eleme, a befelé szűkülő, a kapu körül ívben végigfutó féloszlopokkal díszített félköríves kapuzat. A bélletek (a kapu fölött futó féloszlopok) gyakran geometrikus mintákkal, fogisor-motívummal, cikk-cakk mintával faragott.

Lőrésszerű ablak Kis ablaktípus, keskeny, felül íves, befelé szűkül.

Ikerablak Kettős vagy hármas ablak, felül ívesek (félkör) az ablakok között kis oszlopok vannak.

Ívsor vagy ívpárkányzat Vízszintes tagolóelem, ami a külsőn jelzi a belső szinteket: kis ívek sorakoznak egymás mellett.

Törpegaléria Apró árkádok (kis boltívek és kis oszlopok), árkád a homlokzaton, ami mögött egy keskeny fal húzódik.

Vakárkád A homlokzaton ált. alul található olyan árkádok ami alatt, nem lehet átmenni, mert be vannak falazva tehát csak díszítő szerepük van.

Féloszlop A falhoz tapadó, függőlegesen félbevágott oszlop (oszlop-lábazata, oszlopfője van).

Pilaszter A falból négyzetesen kiugró (oszlopszerű) falsáv, amelynek fejezete és lábazata van.

Lizéna A falból négyzetesen kiugró falsáv fejezet és lábazat nélkül.

Térlefedés

A templomok boltozási rendszere az antik Róma idején kialakult boltozást: a donga és keresztboltozatot fejleszti tovább.

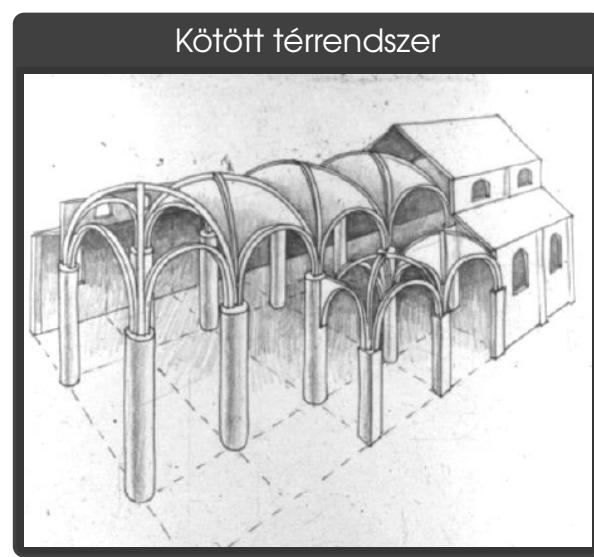
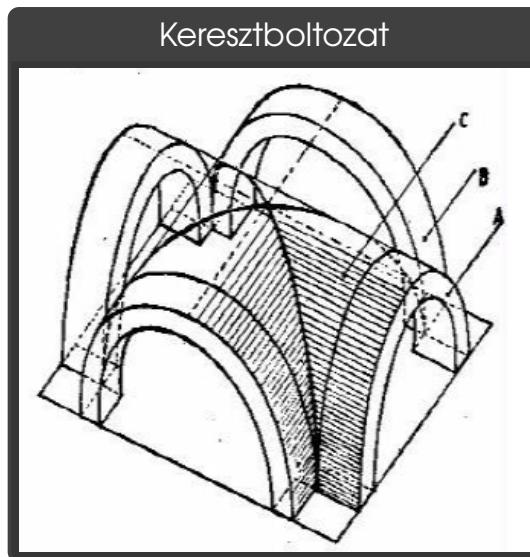
A leggyakoribb boltozattípus a „román keresztboltozat” = két félhenger alakú dongaboltozat kereszteződése négyzet alaprajzon.

A román keresztboltozatnak két típusa alakult ki.

Élkeresztboltozat Az íves falrészek megerősítés nélkül élekben találkoznak.

Bordás keresztboltozat az íves falrészek találkozásánál a boltozatot bordákkal erősítik meg, a bordák, amiket erős, súlyosabb kövekből raknak ki levezetik a boltozat súlyát az oldalfalakra, így a köztük lévő falakat könnyebb kövekből lehet raktani (Ez a típus alakul ki időben később, a XII. sz.-ban).

Kötött térrendszer A boltozás rendszere, logikája: ún. „kötött térrendszer” v. „kötött boltozás”. Mivel csak négyzet alaprajzú tereket tudtak lefedni, ki-alakult az a rendszer, hogy a főhajó egy boltszakaszára a mellékhajóban két fele akkora négyzetes boltszakasz kerül: hevederívek, a boltszakaszokat egymástól elválasztó ívek.

Német építészet

A német román templomok leghíresebb példái: a Német- Római császárök által épített dómok, ún. „császárdómok”: Hildesheim-i Szent Mihály

templom, Maria Laach dómja, Speyer-i császárdóm, Worms-i császári dóm.

Hildesheim-i Szent Mihály templom

Maria Laach dóm

Speyer-i császárdóm

Itáliai építészet

Sajátosságai Az itáliai építészet sajátosságai, hogy

- a templomok három épületegységből állnak
- gyakori a márványburkolat
- gyakori az ún. „oroszlános kapuzat”

Épületei A templomhoz, azaz a dómhoz további két, külön álló épület kapcsolódik. A campanile, azaz harangtorony és a baptisztérium, azaz keresztelő kápolna. A kifejezés a latin baptisterio (jelentése keresztelés) szóból ered. A baptisztérium olyan épület, ami a templom nyugati homlokzatával szemben áll, centrális alaprajzú, és benne egy szintén centrális keresztelő medence található a keresztelés szertartásának végzésére.

A három részes román épületegyüttesek leghíresebb példája: a Pisa-i épületegyüttes.

Pisai dóm

Alaprajz Alaprajza olyan mintha 3 bazilikából állna: 5-hajós hosszház + 2 háromhajós keresztház.

Külső tömeg Hangsúlyos négyzeti tér alakul ki, ami fölött az itáliai építészetben a német templomok szögletes, sátor tetős négyzeti tornyaitól eltérően íves, kupolához hasonló térfedés van.

Homokzat Legfőbb homlokzati díszek a törpegalériák (4 szinten), alul vakárokadok. A homlokzat teljes felületét márványburkolat díszíti

Belső tér Márvány burkolat (csíkos), nyitott fa fedélszék

Szerkezet Jól láthatóan bazilikás.

Pisai keresztelőkápolna (baptistérium) Alaprajza kör alakú.

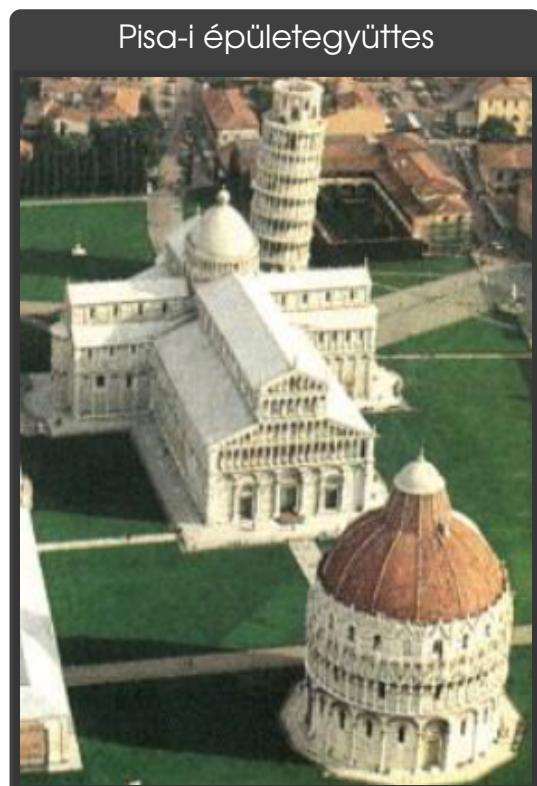
Külseje követi a dóm díszítését - vakárokados, törpegalériás ez is (a felső szintek már a gótika jegyében készültek, ezért felül fiatornyok, növényi faragványok is láthatók).

Pisai "ferdotorony" (campanile)

Illeszkedik a dóm és a baptisztérium külső díszítéséhez: alul itt is vakárokados, a felső szinteken törpegalériák találhatók; legfelül félköríves nyílások között a harangok; kör alaprajzú

Már építése közben is elkezdett süllyedni, a 3 szint után megváltoztatták a dőlésszöget, hogy ne ferdüljön tovább, de már késő volt, az épület tovább süllyedt.

Márványinkrusztáció Az itáliai templomok különösen Firenzében elterjedt, gyakori díszítési módja a márványinkrusztáció, azaz színes márványmárványlapokból kialakított burkolat. A márványlapok gyakran geometrikus mintát mutatnak, vagy faltagoló elemeket, pl. törpegalériát, ablakot, kapunyílást imitálnak.

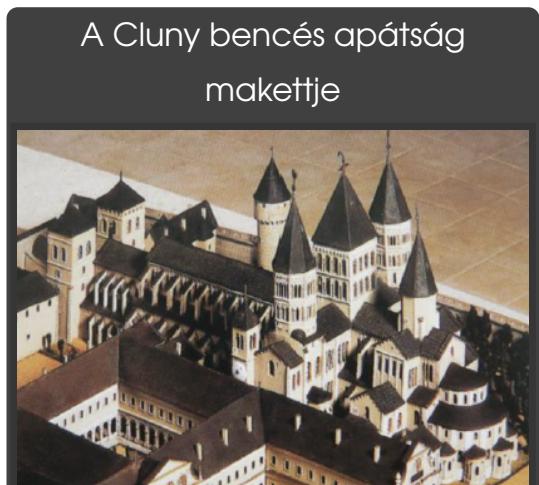
Oroszlános kapuzat Észak-Itália templomainak leggyakoribb jellemzője az „oroszlános kapuzat” Az egyébként viszonylag díszítetlen templomhomlokzaton a kapu fölött baldachin található, aminek súlyát egy-egy oroszlánra

támaszkodó oszlop tartja. A kaput őrző oroszlán motívuma a művészettörténetben a védelem szimbóluma.

A Cluny bencés apátság

A román kori szerzetesi építészet jelentőségét, magas művészeti értékét, gazdagságát a leghíresebb román kori szerzetesrend, a bencések **franciaországi**, Cluny-ben található kolostora példázza. A hatalmas épületegyüttesből mára minden össze a nagyobbik kereszthajó déli szárnya maradt meg, a többi rész robbantások áldozata lett. Az egykori imposáns épületegyüttesről rekonstrukciós rajzok és makettek alapján tájékozódhatunk.

A bencés apátságok önálló, saját gazdasággal rendelkező kisvárosok voltak. Természetesen központjukban mindig a templom állt, amellett volt található a kolostor épülete.

Kolostor-templom Hatalmas méretű, monumentális épület volt: hosszháza 5 hajóból állt, amihez 3 hajós (!) előcsarnok csatlakozott, továbbá a templomnak 2 keresztháza volt. Az alaprajz tehát bonyolult volt, nagyon gazdag, számos kis épületrészből állt.

A kolostor részei A templomokhoz kapcsolódó kolostorok mindig azonos rend, alaprajz szerint épülték fel.

Kerengő Azz ókeresztény átrium teréből kialakuló, elmélkedésre szolgáló, négyzet alaprajzú, árkádos folyóval körbevett udvar volt a központ.

Reflektórium A keremgőből nyíló szerzetesi ebédlő, ált. egy hosszúkás terem.

Dormitórium Szintén a kerengőből nyíló, szerzetesi alvóhely.

A kolostorhoz konyha, temető, kórház, gazdasági egységek, vendégház, istálló, kert, veteményes, pékség, és további, az önálló szerzetesi élethez szükséges épületek csatlakoztak.

Szobrászat —————

A szobrászati alkotások az épületekhez kapcsolódnak, domborművek (csak ritka esetben szabadon álló körplasztikák).

- Az épület nyugati homlokzatán található domborművek.
- A kapu fölötti íves timpanonban lévő domborművek.
- Figurális oszlopfejezetek az épületbeliben.

Stílus

- anyaga kő
- a téma minden vallásos
- a kompozíció egyszerű, zsúfolt
- nincsen valós térbeliség, térmélység, síkszerű az ábrázolás
- a figurák nem reálisak, nem életszerűek („primitívek”)
- a drapériaredőzés stilizált, vonalas
- a testtartások életszerűtlenek
- a mozdulatok, a gesztusok viszont kifejezők, minden össze ezek teszik értéket a történeteket
- a tekintetek semmitmondóak
- a kompozíció az épülethez kapcsolódik, nincsenek szabadon álló szobrok, a fő műfaj a dombormű
- ragaszkodik a bibliai szöveghez, többletet nem fűz hozzá (nem célja, hogy hasson a néző érzelmeire, sem, hogy értelmezze a szöveget, sem, hogy saját gondolatot fűzzön hozzá), hanem az írástudatlan hívő számára megjeleníti, elmeséli a bibliai történeteket, „Biblia pauperum”, azaz a „Szegények Bibliája” volt a szobrász.

Domborművek a homlokzatokon Térbeliséget nem jelentő falsík előtt jelennek meg a tömbszerűen összefogott figurák. Az előadásmód epikus, el-

beszélő jellegű. A mozdulatok, testtartások egyszerűek, de ezek a kifejező gesztusok mesélnek el a történetet.

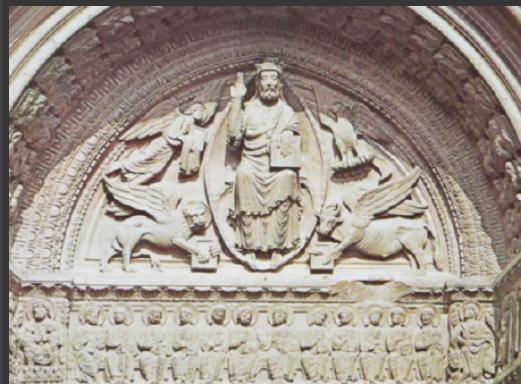
A figurák általában egyformák, felismerhetetlenek.

Domborművek a kapuk fölötti ívhárom-

szögben Leggyakoribb téma az ún. Maestas Domini, azaz „Fenséges Úr” = János apostolnak a Jelenések könyvében vagy más néven az Apokalipszisben található víziója. Leghíresebb példa: Arles, Saint Trophim (ártli szen trofim) ívtimpanonja Franciaország.

A téma kialakulásának oka az lehetett, hogy 1000 körül - mivel kerek évszám - igen erős volt a végidő-várás, így nem csoda, hogy egy azzal összefüggő, arra utaló látomás készült leggyakrabban a templomok bejárata fölé.

Maestas domini dombormű

Figurális oszlopfejezetek Az érett román korban eltűnnek a kockafejezetek, helyettük az épületbelsőben gyakran plasztikusan kifaragott figurális kompozíciók jelennek meg az oszlopok tetején. Ezek általában szörnyeket, ijesztő állatfigurákat, a büntetésre utaló bibliai történetek bukott, pokolra jutott alakjait mutatják.

Magyar román kor

Jáki templom

Pécsi székesegyház

Szent István szarkofág

B. A románkori freskófestészet, kódexfestészet és alapozási technikák

A téTEL aDATAI	
Tétel teljes címe	Milyen hasonlóságokat és különbségeket talál a román kori freskófestészet és a kódexfestészet között tartalmilag, formailag és technikailag? Mutassa be a középkorban elterjedt alapozási technikákat, pigmenteket, kötőanyagokat!

Románkori festészet

A román kori festészet kezdetét az építészettel és a szobrászattal együtt az ezredfordulóra teszik. A falfestészetből nagyon kevés és rossz állapotú emlékanyag maradt az utókorra.

Kódexfestészet

Jelentősen megnövekedett a művészettártoló világiak száma, az uralkodó mellett már a nemesek is rendeltek értékes kódexeket.

A középkori könyvfestészet leggyakrabban témája Krisztus élete, csodái és szenvedéstörténete. Legtöbbször az evangeliárumokat díszítették ezekkel, melyek teljes egészében vagy részleteikben tartalmazták az evangéliumokat. Krisztus szenvedéseit általában kevésbé hangsúlyozták, pl. az Ottó-korban hagyományosan Krisztus csodáira helyezték a hangsúlyt. A kódexekben sosem törekedtek Krisztus tel-

Oroszlán Henrik
evangeliáruma, 12. század

jes életének illusztrálására, és a megbízók a

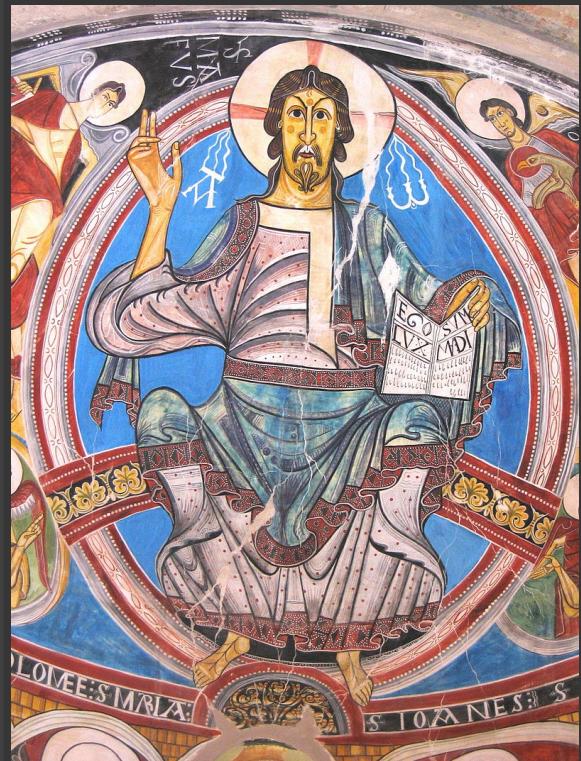
Megváltó életének pozitív eseményeit akarták látni, hatásos, reprezentatív formában. Esztétikailag "eladhatóvá" akarták tenni az üdvtörténetet. Ez arra utal, hogy az egyház nagy súlyt fektetett a -mai szóval élve- propagandára.

Románkori freskófestészet —

A korai román-kori festészetben gyakran alkalmazták a könyvfestészet kompozíciós megoldásait és motívumait. A kéziratok gyorsan terjedtek, a mérvadó központokban legkésőbb a 11. században már ismerték a fontosabb kódexeket. Az érett középkorban már nemzetközí stíusról beszélhetünk, a művészkek vándoroltak, különböző uralkodók és főpapok megrendelésére dolgoztak.

A román-kori festészet egy sajátos formája a cakkos stílus, egy különös és rövid életű stílusirányzat. Jellemző rá, hogy a figurák ruhájának szegélye szokatlanul éles szögben törik meg, a formák szinte manierista stilizálása átmenetet teremt a gótika festészetéhez.

Románkori Maestes domini téma jú
freskó

A freskó- és kódexfestészet összehasonlítása —

Különbségek A kódexfestészetben a könyvekbe kerülő miniatúrák kisebb méretükönél fogva drágább pigmentek felhasználásával is készülhetett, így azok színei élénkebbek.

A kódexekre jellemzőek voltak az iniciálék, a díszes betűk használata.

A méretüknél fogva részletgazdagságukban is különböztek.

Hasonlóságok Mind a kódexfestészetnek, mind a freskófestészenekl a korra jellemző apátságok, szerzetesrendek kolostorai voltak a központjai.

Mind a kettőre jellemző volt a dekoratív színhatás, síkszerű ábrázolás-mód, a narratív, elbeszélő előadásmód (ugyan ez jellemző volt a domborművekre is).

Mindkettő esetében meghatározó eszmei háttér a keresztenység, téma-ik bibliai történetek, szentek, vértanúk élete volt.

Mindkettőre jellemzőek voltak a díszítő motívumok, és sötét kontúrok.

Alapanyagok A kódexfestészethez tojástemperát használtak, ásványi fes-tékeket és növényi olajokat.

A freskó esetében mészálló festékre volt szükség: féroxidok, földfesté-kek.

A freskó

Alapanyagok

Gipsz, mészhabarcs alapozás.

Csak mészálló festékek használhatók, elsősorban féroxidok, földfesté-kek, ez behatárolja a rendelkezésre álló színskálát.

Menete

- A freskófestészet meghatározó törvénye, hogy a vakolat és a mész-festék viszonylag hamar megköt, tehát 6–8 óra alatt a munkát be kell fejezni, utólagos finomításokra már nincs mód.
- Nagyobb felületű képek készítése tehát csak kisebb, egy nap alatt elkészíthető adagokban (giornate) lehetséges, egyszerre minden csak néhány négyzetméternyi felületet készítenek elő, majd festenek meg.
- A karton vázlat: Az előbbiekből következik, hogy a munka megkezdésekor már tökéletesen kiforrott elképzéssel, tervekkel kell rendel-

keznie a művésznek, és ezt minél gyorsabban meg kell tudnia valósítani. Ennek érdekében legtöbbször eredeti (1:1-es méretű) nagyságú vázlatot, kartont készítenek, amelyet majd a helyszínen a festés megkezdése előtt „pauzálnak”, a felületre átmásolnak. Ennek különösen nagy jelentősége van akkor, ha a befestendő felület geometriailag bonyolult formájú, például egy kupola belső felülete.

Lépései

1. Alapozás: A freskó hordozója a vakolat, ennek minősége határozza meg az egész mű tartósságát.
 - Először le kell verni tégláig a régi, alkalmatlan vakolatot a falról. Majd kikaparjuk a fugákat. Az alapozás a csupasz téglafal benedvesítésével kezdődik.
 - Maj erre kerül több rétegben a friss vakolat.
2. Festés: A festés a harmadik réteg vakolatra kerül, annak felhordása után kb. egy óra múlva kell megkezdeni, és 6-8 óra alatt be is kell fejezni.
3. Ezután a nedves falból, illetve a vakolatból kifelé szívárgó meszes víz a kép felsínén szétterül, és a levegővel érintkezve vékony mészpáncélt alkot.
4. A javítás ezután csak a vakolat teljes leverése és újraalapozása után lehetséges. Teljes száradás után a színek áttetsző mészkőkristályokba dermedve szinte örök életűek.

Története A legkorábbi ismert al fresco készült falfestmények kb. i. e. 1500-ból származnak, Kréta szigetén a knósszoszi palotában találhatók, de Pompejiből is maradtak fenn kitűnő állapotban lévő freskók. Fénykora az itáliai reneszánszban volt. A freskó technikája az évezredek során szinte semmit se változott, mivel bebizonyította rendkívüli tartósságát.

VI. fejezet

A gótika építészete és az olajfesték megjelenése

A. A gótika építészete

A téTEL aDATAI	
Tétel teljes címe	Mutassa be a gótika építészetét! Soroljon fel, és röviden jellemzzen híres katedrálisokat és hazai műemlékeket!
Jegyzetek	<ul style="list-style-type: none">• A katolikus egyház szerepe.• A gótikus építészeti stílus elterjedése, jellemzői Európában és Magyarországon.• A templomépítészet: a katedrálisok alaprajza, részei, felépítése.

B. A tojástempera, jelentősége a klasszikus olajkép technika kialakulásában és a szárnyasoltárok

A téTEL aDATAI	
Tétel teljes címe	Beszéljen a tojástempera technikáról és jelentőségéről a klasszikus olajkép technika kialakulásában! Jellemzően milyen alapra és milyen pigmentek, kötőanyagok felhasználásával készültek a szárnyasoltárok? Mutasson be egy szárnyasoltárt részletesebben!

VII. fejezet

A gótikus szobrászat, festészet, kézművesség és ólomüveg-technika

A. A gótikus szobrászat, festészet és kézművesség alkotásai

A téTEL adatai	
Tétel teljes címe	Mutassa be a gótikus szobrászat, festészet és kézművesség alkotásait!
Jegyzetek	<ul style="list-style-type: none">• A gótikus művészet általános jellemzői, fejlődése, stílusjegyei.• A gótikus szobrászat, festészet az északi országokban, Itáliában és Magyarországon.• Az iparművészet kiemelkedő alkotásai - üvegablakok, fémművesség.

B. Az ólomüveg-technika

A téTEL aDATAI	
Tétel teljes címe	Miért az ólomüveg-technika válik a gótika meghatározó stílusává? Soroljon fel jelentős gótikus ólomüveg ablak alkotásokat! Mely korokban készültek még jelentős ólomüveg ablakok?

VIII. fejezet

Az itáliai reneszánsz művészet

A. Az itáliai reneszánsz építészet, szobrászat és festészet

A téTEL aDATAI	
Tétel teljes címe	Mutassa be az itáliai reneszánsz építészet, szobrászat, festészet stílusjegyeit, jellemzőit, alkotói és műveit!
Jegyzetek	<ul style="list-style-type: none">• Az olasz reneszánsz művészet kialakulása, korszakai, jellemzői, vívmányai.• Az olasz reneszánsz épülettípusai, a szobrászat stílusjegyei az egyes korszakokban.• A festészet műfajai, technikái; festők és alkotások.

B. Az itáliai reneszánsz freskó festészet

A téTEL aDATAI	
Tétel teljes címe	Mi jellemzi az itáliai reneszánsz freskó festészetet? Mutassa be a freskókészítés munkamenetét! Milyen festékek és kötőanyagok használhatóak a freskó festészeti technikánál?

IX. fejezet

A reneszánsz művészet Itálián kívül

A. A reneszánsz művészet Itálián kívüli elterjedése

A téTEL aDATAI	
Tétel teljes címe	Mutassa be a reneszánsz művészet Itálián kívüli elterjedését és jellemzőit flamand, német, francia területeken és Magyarországon!
Jegyzetek	<ul style="list-style-type: none">• Az északi reneszánsz építészet jellemzői, épülettípusai.• A falmand és német festészet, grafika jellemzői, stílusjegyei, híres alkotói.• A magyar királyi udvar művészete.

B. A reneszánsz kor táblaképfestészete

A téTEL aDATAI	
Tétel teljes címe	Mely festészeti technika a meghatározó a reneszánsz kor táblaképfestészetében? Foglalja össze egy vázra festett olajkép technikai előkészületének lépéseit! Milyen vászonfajtákat ismer, amelyek alkalmasak festmény hor-dozónak?

X. fejezet

A barokk művészet

A. A barokk építészet és szobrászat

A téTEL aDATAI	
Tétel teljes címe	Mutassa be a barokk építészet és szobrászat stílusjegyeit és példáit Itáliában, a francia királyi udvarban, Ausztriában és Magyarországon!
Jegyzetek	<ul style="list-style-type: none">• A barokk művészet szerepe az ellenreformáció időszakában.• A barokk építészet és szobrászat stílusjegyei.• Egyházi és világi barokk épülettípusai, jellemzői.

B. A kasseli barna az olajkép technikában és a lazúrozás

A téTEL aDATAI	
Tétel teljes címe	Mia a kasseli barna, mire használjuk az olajkép technikában – alkalmazása hogyan jelenik meg? Mutassa be a lazúrozás szerepét Caravaggio és Rubens munkáin keresztül! Milyen összetevőkből áll a lazúrlakk?

XI. fejezet

A barokk és rokokó festészete

A. A barokk és rokokó festészet európában

A téTEL aDATAI	
Tétel teljes címe	Mutassa be az egyes európai országok barokk és rokokó festészetének különböző stílusjegyeit és alkotásait!
Jegyzetek	<ul style="list-style-type: none">• A barokk festészet általános jellemzői, szerepe.• A katolikus Itália, Spanyolország, Flandria és polgári Hollandia festészete, mesterei.• A magyarországi barokk festészet példái.

B. A rembrandti festészet jellemzői és olajfestés technikája

A téTEL aDATAI	
Tétel teljes címe	Ismertese Rembrandt egy alkotásán keresztül a rembrandti festészet jellemzőit! Milyen olajok és oldószerek használhatóak az olajfestés technikájához?

XII. fejezet

A klasszicizmus művészete

A. A klasszicista építészet, szobrászat és festészet

A téTEL adatai	
Tétel teljes címe	Mutassa be a klasszicista építészet, szobrászat és festészet stílusjegyeit, alkotásait, hazai műemlékeit!
Jegyzetek	<ul style="list-style-type: none">• A klasszicizmus általános jellemzői, társadalmi, filozófiai háttere.• Az építészet stílusjegyei (Franciaország, Anglia, Magyarország).• A szobrászat és a festészet stílusjegyei, mesterei (Franciaország és Magyarország).

B. Klasszikus megoldások a díszletfestészetben, a táblakép és a díszletfestő technika különbségei

A téTEL aDATAI	
Tétel teljes címe	Milyen technikai, ábrázolási illetve szerkesztési megoldásokat vett át a díszletfestészet a klasszikus festészettől? Melyek a legjellemzőbb különbségek a táblakép és a díszletfestő technikák között?

XIII. fejezet

A romantika művészete és az akvarell technika

A. A romantika szobrászata, festészete és építésze- te

A téTEL aDATAI	
Tétel teljes címe	Mutassa be a romantika szobrászatának és festészetének stílusjegyeit, a historizmus és eklektika építészetének jellemzőit, alkotásait!
Jegyzetek	<ul style="list-style-type: none">• A romantikus festészet, szobrászat stílusjegyei, irányzatai és mesterei (francia, német, angol és magyar).• A historizáló és eklektikus művészet.

B. Az akvarell technika

A téTEL aDATAI	
Tétel teljes címe	Mely romantikus festők életművében találhatunk jelentős akvarellképeket is? Foglalja össze az akvarellfestés technikáját, anyagait! Milyen ecseteket használna akvarellképhez? Soroljon fel alkotókat, akik foglalkoptak még akvarell festészettel!

XIV. fejezet

Az impresszionizmus, posztimpresszionizmus és a plein air technika

A. Az impresszionista és a posztimpresszionista fes- tészet

A téTEL aDATAI	
Tétel teljes címe	Mutassa be az impresszionista festészet stílusjegyeit, al-kotóiit és műveit! Ismertesse a Nagybányai művésztelep tagjainak tevékenységét!
Jegyzetek	<ul style="list-style-type: none">• A 19. századi művészet célkitűzései, törekvései, plein air festészete.• Az impresszionizmus és posztimpresszionizmus nagymestereinek művészete.• A századvégi stílusirányzatok magyar képviselői.

B. A plein air festészet és az impresszionista festészeti megoldások

A téTEL aDATAI	
Tétel teljes címe	Mit jelent a plein air kifejezés a festészetben? Milyen technikai újítás tette lehetővé a plein air festészetet? Milyen az impreszionista ecsethasználat? Mi az optikai színkeverés? Milyen színelméleti alapfogalmakat ismer?

XV. fejezet

A szimbolizmus és a szecesszió művészete, valamint a pasztelek technika

A. A szimbolizmus és a szecesszió Európában és Magyarországon

A téTEL adatai	
Tétel teljes címe	Mutassa be a szimbolizmus festészeti irányzatát és a szecesszió építészetét, művzetét Európában és Magyarországon!
Jegyzetek	<ul style="list-style-type: none">• A szimbolizmus jellemzői, törekvései.• A szecesszió építészetének újításai, stílusjegyei; stílusteremtő építészek Európában és Magyarországon.• A szecessziós grafika, festészet és iparművészet stílusjegyei és jeles képvisleői.

B. A pasztell festészeti technika és a fixatív

A téTEL adatai	
Tétel teljes címe	Mutassa be a pasztell festészeti technikát, határozza meg a fixatív fogalmát! Nevezzen meg híres magyar és külföldi alkotókat, akik pasztellt használtak!

XVI. fejezet

A 20. századelejének avantgárd művészeti irányzatai I.

A. A fauvizmus, az expresszionizmus és a kubizmus

A téTEL aDATAI	
Tétel teljes címe	Mutassa be a 20. század elejének avantgárd művészeti irányzatai közül a fauvizmus, expresszionizmus, kubizmus legfőbb törekvéseit és kiemelkedő alkotóit! Ismertesse a Nyolcak csoportjának tevékenységét!
Jegyzetek	<ul style="list-style-type: none">• A 20. század elejének társadalmi környezete, a művészeti irányzatok alapelvei.• A 20. századi képzőművészet meghatározó alakjai.• A festészet modern irányzatai, magyarországi elterjedése.

B. Az avantgárd mozgalmak és a prehisztorikus művészetelek

A téTEL adatai	
Tétel teljes címe	Hogyan viszonyulnak az avantgárd mozgalmak a prehisztorikus, törzsi és primitív művészetekekhez? Hogyan képzülhettek a barlangfestmények? Vaszilij Kandinszkij egy alkotásán keresztül ismertesse az absztrakt festészeti kifejezésmód legfőbb jellemzőit!

XVII. fejezet

A 20. századelejének avantgárd művészeti irányzatai II.

A. A futurizmus, a konstruktivizmus, a dadizmus és a szürrealizmus művészeti irányzatok

A téTEL aDATAI	
Tétel teljes címe	Mutassa be a 20. század eleji avantgárd művészeti irányzatok közül a futurizmus, a konstruktivizmus, a dadizmus és a szürrealizmus törekvéseit és kiemelkedő alkotóit! Beszéljen az absztrakt művészet kialkulásáról!
Jegyzetek	<ul style="list-style-type: none">• A 20. század elejénék társadalmi környezete, a művészletek filozófiai hátttere.• A képzőművészet modern irányzatai, megjelenési formái és legismertebb képviselői.• Az absztrakció különböző megjelenési formái.

B. A montázs és a kollázs festészeti technika

A téTEL aDATAI	
Tétel teljes címe	Melyek a montázs és a kollázs festészeti technika sajátosságai?

XVIII. fejezet

A 20. századi építészet, iparművészet és a street art

A. A 20. századi építészet és iparművészet legfontosabb irányzatai

A téTEL aDATAI	
Tétel teljes címe	Mutassa be a 20. századi építészet és iparművészet legfontosabb irányzatait! Sorolja fel és jellemesse a két terület meghatározó alkotásait, tervezőit!
Jegyzetek	<ul style="list-style-type: none">• A Bauhaus története és képviselői.• Design áramlatok a 20. században (art deco, funkcionalizmus, organikus művészet, minimalizmus).• A modern és posztmodern építészet stílusteremtő személyiségei.

B. A street art művészet

A téTEL aDATAI	
Tétel teljes címe	Milyen képi világ jellemzi a street art munkákat? Milyen anyagokat, technikai eszközöket használ a street art művészeti? Mutasson be egy ismert street art alkotót!

XIX. fejezet

A 20. század második felének avantgárd művészete és a csurgatásos technika

A. A 20. század második felének avantgárd és a magyar neoavantgárd festői irányzatai

A téTEL aDATAI	
Tétel teljes címe	Mutassa be a 20. század második felének avantgárd és a magyar neoavantgárd művészet festői irányzatait, híres alkotásait, művészeit!
Jegyzetek	<ul style="list-style-type: none">• Művészeti válaszok a II. világháború utáni társadalmi jelenségekre.• Az absztrakt expresszionizmus, pop art, hiperrealista festészet külföldi és magyar képviselői.

B. A csurgatásos festéstechnika és Jackson Pollock

A téTEL adatai	
Tétel teljes címe	Határozza meg a csurgatásos festéstechnika (Jackson Pollock) lényegét! Hasonlítsa össze ezt a hard edge festészetének módszerével, nevezzen meg alkotókat! Milyen tulajdonságokkal bírnak az akril alapú festékek?

XX. fejezet

Újabb képzőművészeti műfajok a 20. század második felében és kortárs alkotók

A. Újabb képzőművészeti műfajok, irányzatok a 20. század második felében

A téTEL aDATAI	
Tétel teljes címe	Mutassa be a 20. század második felében megjelenő újabb képzőművészeti műfajokat, irányzatokat!
Jegyzetek	<ul style="list-style-type: none">• A korszak új művészeti megnyilvánulásai Európában és az Egyesült Államokban és Magyarországon.• A konceptuális művészet törekvései, fluxus, performance, akcióművészet, az installáció és médiaművészet alkotásai, művészei.

B. Kortárs művészek és új technikai lehetőségek a kortárs festészetben

A téTEL adatai	
Tétel teljes címe	Soroljon fel legalább 3 kortárs alkotót, akik meghatározóak a jelenkor magyar festészetben! Beszéljen művészetikről, festészetük sajátosságairól! Melyek azok az új technikai lehetőségek, eljárások, amelyeket a kortárs festészet meghatározó módon használ fel?

XXI. fejezet

Források

- Garami Gréta: Művészettörténet 2 (jegyzet)
- Petrőcz Evelin: Művészettörténet képanyagok
- Dittrich Renáta: tételek
- Az ókori Egyiptom
 - <https://fett.gportal.hu/gindex.php?pg=4090439>
 - <https://hu.khanacademy.org/humanities/kozepiskolai-tortenelem/x3c94c9499459dcd5:okor/x3c94c9499459dcd5:az-okori-egyiptom/a/egypt-article>
 - https://www.nkp.hu/tankonyv/tortenelem_5_nat2020/lecke_02_003
 - https://hu.wikipedia.org/wiki/%C3%93kori_egyiptomi_vall%C3%A1s
 - <https://okoriegyiptom.weebly.com/istenek-eacute-istenn337k.html>
 - <http://kleopatrakiralyo.blogspot.com/2017/05/a-faraok-hatalmi-jelkepei.html>
 - https://hu.m.wikipedia.org/wiki/F%C3%A1jl:Dzs%C3%B3szer_a_szerdab_f%C3%BClk%C3%A9ben.JPG
 - <https://hu.wikipedia.org/wiki/Menkaur%C3%A9>
 - https://hu.wikipedia.org/wiki/Kir%C3%A1lyok_v%C3%A9g%C3%A9n
 - <https://hu.wikipedia.org/wiki/Ehnaton>
 - <https://hu.wikipedia.org/wiki/Tutanhamon>

- Az ókori Görögország

- https://hu.wikipedia.org/wiki/%C3%93kori_g%C3%B6r%C3%A9g Vall%C3%A1s
 - https://hu.wikipedia.org/wiki/%C3%93kori_G%C3%B6r%C3%A9g%C3%B6gorsz%C3%A1g
 - https://hu.wikipedia.org/wiki/M%C3%BCrk%C3%A9n%C3%A9n%C3%A9i_kult%C3%A9%C3%A1ra